

Univerzita Karlova

Filozofická fakulta

Ústav světových dějin

Diplomová práce

Bc. Vojtěch Halama

Severoírský konflikt na zdech.

**Murální malby v Severním Irsku a jejich úloha v tamním
etnicko-politickém napětí od 60. let do současnosti**

The Troubles on the Walls.

Murals in Northern Ireland and Their Role in the Ethno-political Tensions from
the 1960s to the Present

Praha 2017

Vedoucí práce: PhDr. Jaromír Soukup, Ph.D.

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracoval samostatně a výhradně s použitím citovaných pramenů, literatury a dalších odborných zdrojů.

V Praze, dne 28. července 2017

.....

Bc. Vojtěch Halama

Rád bych poděkoval PhDr. Jaromíru Soukupovi, Ph.D., za odborné vedení, cenné rady, a především podporu a trpělivost, bez nichž by tato práce nemohla vzniknout. Děkuji také všem, kteří mi během mých stáží na irském ostrově pomohli porozumět složité severoirské situaci.

Klíčová slova (česky):

Konflikt v Severním Irsku, murál, symbolika, ideologie, identita

Klíčová slova (anglicky):

The Troubles, mural, symbolism, ideology, identity

Abstrakt (česky):

Práce se zabývá severoirskými murálními malbami a jejich úlohou v tamním etnicko-politickém konfliktu (1969–1998) a post-konfliktní transformaci (1998–2016). Studuje je jako nástroje „ideologické války“, jejichž hlavní funkcí je ovlivnit způsob, jakým členové dané komunity vnímají realitu, a získat tak jejich podporu pro činnost hnutí či organizací, které za murálem stojí. Murálová tvorba je zasazena do tří kontextů. Za prvé, práce analyzuje vnitřní dynamiku severoirských komunit, hlavní identity a ideologie, a argumentuje, že stejně jako se v Severním Irsku nestřetávají dva homogenní bloky, ani murály nelze považovat za „lidové umění“ vytvořené komunitou jako takovou. Za druhé pohlíží na toto specifické vyjádření v kontextu symbolických projevů v severoirském veřejném prostoru, zkoumá jejich teritoriální funkci a způsob, jakým nejen reflektují realitu optikou konkrétní psychokulturní či ideologické interpretace, ale také tuto vizi reality dále šíří. Za třetí pojímá murálovou tvorbu jako vyvíjející se proces, který se v průběhu konfliktu i po něm nápadně transformoval, a zkoumá obsah výjevů od militaristické ikonografie 80. let až po proces *re-imaging* („znovuzobrazování“) v post-konfliktní éře.

Abstract (in English):

The thesis deals with murals of Northern Ireland and their role in the ethno-political conflict (1969–1998) and the post-conflict transformation (1998–2016). It examines them as tools of „ideological war“ with purpose of influencing the way in which members of the communities perceive reality, thus gaining their support for the activity of the movement or organisation which stands behind the mural. Mural painting is set in three contexts. Firstly, the thesis analyses the inter-group dynamics of both Northern Ireland communities, the dominant identities and ideologies. It argues that just as the Troubles are not a clash of two homogenic blocks, the murals cannot be understood as „people’s art“ created by the community as such. Secondly, it looks at murals in context of symbolic expressions in Northern Ireland’s public space, investigates its territorial function and means of not only reflecting the reality through specific psychocultural or ideological explanation, but also further spreading this vision of reality. Thirdly, it considers the mural painting tradition as a dynamic process that developed through the course of the conflict and after, and examines this development from the military imagery of the 1980s to the *re-imaging* process of the post-conflict era.

Obsah

Seznam zkratek	7
ÚVOD	8
1 Identity, ideologie a vnitřní dynamika severoirských komunit	17
1.1 Úvod do konfliktu v Severním Irsku	17
1.2 Polarizace severoirské společnosti	19
1.3 Katolíci, nacionalisté, republikáni	22
1.4 Protestanti, unionisté, loajalisté	26
2 Murály v kontextu severoirské symboliky	32
2.1 Symboly aktérů konfliktu ve veřejném prostoru	32
2.2 Murální malby	38
3 Severoirský konflikt na zdech	43
3.1 Protestní hladovky a vzestup murálu jako média (do roku 1984)	43
3.2 Obnova loajalistické tradice a paramilitarizace murálů (1985–1992)	48
3.3 Mírový proces na murálech (1992–1996)	53
3.4 Velkopáteční dohoda a konec ozbrojeného konfliktu? (1996–2000)	59
4 Murály v postkonfliktní době	64
4.1 Severní Irsko v novém tisíciletí	64
4.2 Republikánské a loajalistické murály v postkonfliktní době	65
4.3 Re-imaging Communities: Cesta k neutralizaci, nebo transformaci murálů?	71
ZÁVĚR	78
Bibliografie	83
Prameny	83
Elektronické zdroje	83
Literatura	84
Seznam příloh	83
Přílohy	83

Seznam zkratek

- CIRA = Pokračující IRA (*Continuity Irish Republican Army*)
- CnmB = Sdružení irských žen (*Cumman na mBán*)
- DUP = Demokratická unionistická strana (*Democratic Unionist Party*)
- ETA = *Euskadi Ta Askatasuna* (z baskičtiny „Baskicko a jeho svoboda“)
- INLA = Irská národně osvobozenická armáda (*Irish National Liberation Army*)
- IRA = Irská republikánská armáda (*Irish Republican Army*)
- IRSP = Irská republikánská socialistická strana (*Irish Republican Socialist Party*)
- LPA = Asociace loajalistických vězňů (*Loyalist Prisoners Association*)
- LVF = Loajalistický dobrovolnický sbor (*Loyalist Volunteer Force*)
- NIHE = Bytová správa Severního Irska (*Northern Ireland Housing Executive*)
- PIRA = Prozatímní IRA (*Provisional Irish Republican Army*)
- PSNI = Policejní služba Severního Irska (*Police Service of Northern Ireland*)
- PUP = Progresivní unionistická strana (*Progressive Unionist Party*)
- RHC = Komando červené ruky (*Red Hand Commando*)
- RIRA = Pravá IRA (*Real Irish Republican Army*)
- RSF = Republikánská Sinn Féin (*Republican Sinn Féin*)
- RUC = Královská ulsterská policie (*Royal Ulster Constabulary*)
- SDLP = Sociálně demokratická labouristická strana (*Social Democratic Labour Party*)
- SF = *Sinn Féin* (z irštiny „My sami“)
- UDA = Ulsterská obranná asociace (*Ulster Defence Association*)
- UDP = Ulsterská demokratická strana (*Ulster Democratic Party*)
- UDR = Ulsterský obranný regiment (*Ulster Defence Regiment*)
- UFF = Ulsterští bojovníci za svobodu (*Ulster Freedom Fighters*)
- USC = Ulsterská zvláštní policie (*Ulster Special Constabulary*)
- UUP = Ulsterská unionistická strana (*Ulster Unionist Party*)
- UVF = Ulsterský dobrovolnický sbor (*Ulster Volunteer Force*)
- UYM = Ulsterští mladí bojovníci (*Ulster Young Militants*)
- YCV = Mladí občanskí dobrovolníci (*Young Citizen Volunteers*)

ÚVOD

V doposud jediné české publikaci zabývající se Severním Irskem identifikuje Jan Frank čtyři základní příčiny „popularity“ tamního etnicko-politického konfliktu: faktor násilí, jeho dlouhodobost, fakt, že se odehrává na území tak významného státu, jako je Velká Británie, a výraznou estetickou symboliku, „*jíž na sebe hlavní aktéři sporu upozorňují*“.¹ Rituální průvody, vlajky, graffiti a další projevy ve veřejném prostoru návštěvníka Severního Irska skutečně zaujmou na první pohled, jsou atraktivní pro média i pro turisty. Zvláštní postavení v rámci této „estetické symboliky“ mají murály, velkoformátové malby tvořené na zdech a průčelích domů. Barevné, komplikované a často umělecky relativně zdařilé koláže plné symbolů i výjevů z minulosti jsou v evropském prostředí unikátní. Platí za významný cíl belfastského turistického ruchu, právě jejich prostřednictvím se návštěvník Severního Irska nejsnáze a nejpravděpodobněji seznámí s jeho nedávnou historií. „Prohlídky politických murálů“ organizují státní i soukromé firmy obou komunit ve velkém. Během mírového procesu v 90. letech i po něm se malby hojně objevovaly (nejen) v britském televizním vysílání, jejich fotografie lze najít i v českých médiích. Unikátní murální malby se staly charakteristickým rysem severoirského konfliktu a významnou složkou jeho reprezentace v zahraničí.

Nahlédneme-li však pod pokličku bipolárního vnímání konfliktu a zasadíme-li murály do kontextu dalších kulturních projevů v severoirském veřejném prostoru, situace se značně zkomplikuje. Díla jsou mnohdy tvořena nelegálně, na strategických místech, ohraničují segregované čtvrti či se naopak nacházejí v ulicích, do kterých během konfliktu zavítal málokterý turista. Zřetelně se liší od klasických graffiti: jsou propracovaná, malovaná štětci a barvami a mnohdy mají takové rozměry, že jejich tvorba trvá několik dní. Řada z nich obsahuje emblémy a názvy různých organizací zapojených do konfliktu a oslavuje či komemoruje jejich činnost a členy, ať už živé, uvězněné či zabitě. Nejsme-li ochotni přistoupit na tvrzení, že jde o „lidové umění“ vycházející z komunit jako takových, musíme se nutně ptát, kdo vlastně za murály stojí a koho přesně mají reprezentovat.

Považovat je za pouhé poutače pozornosti či umělecké reflexe by také zásadní chybou. Jejich symbolika není pouze *zobrazena*, je *užita* za nějakým účelem. Ideologická či

¹ FRANK, Jan, *Konflikt v Severním Irsku*, Praha, 2006, s. 9.

propagandistická válka, jak ji definuje britský historik Paul Dixon² a jak je popsána v první kapitole, hraje v konfliktu ústřední úlohu. Murály vycházejí z ideologických narativů a pracují s rozličnými složkami identit obou komunit. Nabízí se tedy otázka, do jaké míry a jakým způsobem fungují jako nástroj, který působí pozorovatele a na jeho vnímání konfliktu, a či aktivity touto cestou podporují.

Do třetice, ve svých počátcích vypadaly murály úplně jinak než na přelomu tisíciletí, a to co se týče sdělení, užitých symbolů i kvality. Jde o fenomén, který se v průběhu let vyvíjel a jehož podoba se v různých etapách konfliktu lišila. Způsob, jakým se ti, kdož za nimi stáli, prezentovali před svou komunitou i před světem, se změnil zejména v souvislosti s podepsáním mírové dohody v roce 1998. Problematikou se také zabývá zvyšující se počet mírových projektů zaměřených na „neutralizaci“ paramilitaristických murálů. Čím účinněji se daří omezit násilí, tím více se těžiště konfliktu přesouvá k novým formám, mezi nimiž hrají kulturní projevy důležitou roli.³

Z otázek, které by si měl položit každý účastník „prohlídek politických murálů“, vyplývají cíle této diplomové práce. Analyzuji v ní úlohu murálové tvorby v severoirském konfliktu a následném mírovém procesu, a to především v rámci „ideologické války“, která probíhá nejen mezi aktéry konfliktu, ale i uvnitř jednotlivých komunit. Vzhledem k omezeným, přestože ne zcela nulovým možnostem zkoumat jejich teritoriální aspekty kladu důraz na jejich obsah, na užitou symboliku a na způsob, jakým jsou výjevy propojeny s konkrétními ideologiemi a identitami, jaké jejich složky zdůrazňují. Na murály nahlížím optikou vnitřní dynamiky severoirských komunit, neboť s tradičním bipolárním pojetím se spokojit nelze. Čí narativy vlastně murály reprezentují, nebo si uzurpují právo reprezentovat? Kdo za nimi stojí, které skupiny či organizace, a na koho je cílí? A především, jaká je jejich funkce, čeho a jakým způsobem se jejich autoři snaží v rámci „ideologické války“ dosáhnout? Dále tuto tvorbu pojmám jako vyvíjející se proces. Díky badatelům, kteří murály dokumentovali již od jejich rozmachu v roce 1981, lze zkoumat její transformaci rok od roku, etapu od etapy, a vztáhnout tak její vyznění v určitém časovém bodu k aktuální situaci, v níž se konflikt nacházel. Vývoj obsahu i kvality murálů nabízí alternativní pohled k mainstreamovému politickému dění: někdy s ním souzní, jindy se s ním naopak rozchází. Jeho studium tak dále přispívá k řešení otázky reprezentace a účelu.

² DIXON, Paul, *Northern Ireland. The Politics of War and Peace*, Basingstoke, 2008, s. 40–51.

³ ROSS, Howard Marc, *Cultural Contestation in Ethnic Conflict*, Cambridge, 2007, s. 5–9.

Struktura práce postupuje od širšího záběru směrem k užšímu, neboť zasazení murálů do různých kontextů je více než žádoucí. První kapitola nejprve zevrubně představuje podstatu konfliktu z hlediska interpretace Paula Dixona („moc – ideologie – „realita““) a M. H. Rosse (psychokulturní interpretace). Poté analyzuje vnitřní dynamiku obou severoirských komunit, problematiku identit, hlavní ideologická hnutí a jejich tradiční interpretace konfliktu. Jelikož jde o poměrně komplikované a vyvíjející se téma, zaměřuje se tato kapitola především na období násilné fáze konfliktu, tedy před podepsáním Velkopáteční dohody v roce 1998, a těsně po ní. Ve druhé kapitole rozebírám roli kulturních projevů a symboliky v severoirském veřejném prostoru v konfliktu, zabývám se nejpoužívanějšími symboly a jejich významy a následně do tohoto kontextu zasazuji murální malby. Zaměřuji se na jejich specifickou roli, vysvětluji rozdíl mezi nimi a jinými projevy a obecně je rozebírám z hlediska jejich funkce i autorství. Ve třetí kapitole analyzuji vývoj murálové tvorby během násilné fáze konfliktu a těsně po ní (do roku 2000), a to na základě fotografických sbírek. Jejich měnící se obsah, význam i účel konfrontuji se stavem konfliktu v době, kdy daná díla vznikla. Konečně, ve čtvrté kapitole se věnuji vývoji murálů v postkonfliktní době (od roku 2000), a to v kontextu proměněné severoirské situace, jež je zevrubně představena. Poslední část této kapitoly se věnuje zhodnocení státního programu *Re-imaging Communities*.

Při zpracovávání tématu jsem byl přímo i nepřímě ovlivněn řadou faktorů plynoucích z mého působení na irském ostrově. Považuji proto za vhodné jej stručně přiblížit a snad tím vysvětlit některé postoje, které v této práci zastávám. Severní Irsko jsem poprvé navštívil v roce 2012 v rámci dvoutýdenní dobrovolnické stáže v mírové organizaci *Harmony Community Trust*, jejíž činnost spočívá v překonávání etnicko-politických bariér v hrabství Down. V rámci tohoto pobytu jsem navštívil obě velká severoirská města, Belfast a Derry, ale také rurální oblasti na východním pobřeží. V roce 2015 jsem absolvoval semestrální studijní stáž na *National University of Ireland* v Galway, o rok později pak na *Maynooth University*, kde jsem se zapojil do aktivit *Edward J. Kennedy Institute for Conflict Intervention*. V rámci semináře pod hlavičkou tohoto institutu jsem navštívil několik konferencí a zúčastnil jsem se několikadenního studijního pobytu v Belfastu, během nějž jsem měl možnost hovořit s představiteli mírových iniciativ i bývalými členy paramilitaristických organizací obou stran. S jejich výpověďmi však, zdůrazňuji, v této studii nepracuji. Během pobytu jsem vyfotografoval přes 250 belfastských murálů, které jako primární

prameny posloužily, stejně jako přímá zkušenost s tamním prostředím, veřejným prostorem i „prohlídkami politických murálů“.

Omezení, která zabránila hlubšímu využití nabízejících se příležitostí, nepramení ani tak z komplikovanosti konfliktu jako z faktu, že je stále aktuální. Jak bylo řečeno, v letech 2015–2016 jsem strávil dva semestry na dvou irských univerzitách a dvakrát navštívil i Belfast. Záhy vypluly na povrch dvě skutečnosti. Za prvé, napětí v Severním Irsku přetrvává dodnes a emoce s ním spjaté jsou pro mnoho lidí stále velice silné. Mnoho badatelů, kteří se konfliktem zabývají, má na Severní Irsko nějaké vazby, často přímo pochází z jedné z komunit a v situaci, kdy je hlavním primárním pramenem stále svědecká výpověď a přímá zkušenost, má český badatel potíž dosáhnout úrovně svých (severo)irských či britských kolegů. Situace v českém, či jakémkoliv jiném než anglofonním prostředí, kdy ani od odborné veřejnosti nelze očekávat znalost nuancí vnitřní dynamiky severoirské společnosti, je pro tamní badatele obtížně představitelná, rozdrobenost a úzká specializace výzkumných projektů společně s mnohem vyšší úrovní tamních akademických pracovišť dále přispívá k omezeným možnostem zahraničních akademiků. Nakonec, udržovat kontakt i po návratu do České republiky se ukázalo jako nemožné. Důkladnější výzkum by vyžadoval dlouhodobou stáž s možností zabývat se pouze murály, lepší možnosti zkoumat teritoriální kontext jednotlivých maleb a také hlubší dovednosti v disciplínách sociologie a antropologie.

Práce tedy využívá jako primární prameny především fotografie samotných murálů, a to ze tří hlavních zdrojů. Prvním z nich jsou vydané fotografické sbírky Billa Rolstona, vůdčí osobnosti výzkumu severoirských murálů. Jde o sérii *Drawing Support*, vydávanou průběžně v letech 1992–2003. Druhým zdrojem je kolekce Tonyho Crowleyho *Murals of Northern Ireland*, dostupná v elektronické databázi *Claremont Colleges Digital Library*, jež čítá přes 2500 fotografií. Crowley fotil murály již od roku 1979 s cílem zachovat je jako historické svědectví konfliktu pro budoucí badatele a i přesto, že byl opakovaně zadržován a vyslýchán všemi třemi stranami konfliktu, navštěvoval jak nacionalistické, tak unionistické čtvrti.⁴ Za třetí zdroj pak platí okolo 250 mých vlastních fotografií, jež jsem pořídil v roce 2016 v Belfastu, jmenovitě pak v nacionalistických oblastech Falls, Bullymurphy a Short Strand a v unionistickém Shankillu, Sandy Row a východním Belfastu. Je nutné mít na paměti, že každá z těchto kolekcí představuje pouze vybraný vzorek.

⁴ CROWLEY, Tony, *Digitizing the Murals of Northern Ireland (1979–2013): Images and Interpretation*, in: *A Digital Journal of Irish Studies*, 7. 10. 2015, dostupné z: <http://breac.nd.edu/articles/61535-digitizing-the-murals-of-northern-ireland-1979-2013-images-and-interpretation/> [10. 4. 2017].

Soubory Billa Rolstona lze považovat za výběr založený na akademickém úsudku, což je z typu publikace zřejmé. Také v případě Crowleyho sbírky je nutné přiznat, že i přes její rozsah a zdánlivou absenci autorova zásahu do výběru je její reprezentativní funkce omezená. Úskalí vyplývají jak ze samotného procesu pořizování fotografií, tak jejich archivace a digitalizace.⁵ Přestože je lákavé považovat ji za vypovídající, hodí se ji porovnávat přinejmenším s výše zmíněnými kolekcemi.

Práce s těmito prameny vyžaduje zvláštní opatrnost. Sémiotik Roland Barthes charakterizuje symbol jako „*něco, co má hodnotu něčeho jiného*“, jako spojení formy (*označujícího*) a významu (*označovaného*).⁶ Symbol je *mýtem*, určitým sdělením, jež dalece přesahuje pouhou „doslovnou“ formu: vyjadřuje ideu či *příběh*, jisté poznání skutečnosti.⁷ Poselství symbolu se ale mění v závislosti na jeho kontextu a na tom, kdo jej pozoruje. Jeho denotativní, doslovný význam (trikolóra, červená ruka, zakuklený ozbrojenec apod.) je vždy přebit konotativním, subjektivním významem, daném, slovy teoretiček vizuální antropologie, „*kulturním a historickým kontextem obrazu a zažitými znalostmi, které o něm pozorovatel má*.“⁸ Navíc, „uzurpace“ symbolů platí v Severním Irsku za častý jev: například původní symbol gaelské dynastie O’Neillů, „červenou ruku Ulsteru“, přejala loajalistické skupiny s tím, že zdůraznily jiný z jejích možných významů (*označovaných*), a to historickou výjimečnost severního regionu oproti zbytku ostrova. Pro správnou interpretaci výjevů na murálech je tedy nutná podrobná znalost kontextu, to znamená identit, ideologií a narativů, ze kterých malby vycházejí a na něž apelují, dále aktuální situace, v níž se region, komunita či organizace nacházejí, a pokud možno také náznaků umožňujících určit alespoň přibližné autorství a účel murálu: jeho geografickou polohu, doprovodné aspekty (například komemorační plakety), zobrazené emblémy a typické symboly. Jedině tak může badatel zajistit, že tyto *mýty* bude číst nikoliv ze svého pohledu, ale optikou jejich autorů a zamýšleného publika, a také že bude schopen odhalit zamýšlený vztah *označujícího* a *označovaného* tam, kde se zdá být tak přirozený, že zdánlivě nenabízí žádnou jinou interpretaci a vyjadřuje „samozřejmou“ skutečnost.

⁵ Tamtéž.

⁶ BARTHES, Roland, *Mytologie*, Praha, 2004, s. 109–135.

⁷ Tamtéž, s. 109–135.

⁸ STURKEN, Marita – CARTWRIGHT, Lisa, *Practices of Looking: An Introduction to Visual Culture*, Oxford, 2001, s. 19–21.

Sekundární literatura nabízí široké spektrum pohledů. Jak již bylo řečeno, nejuznávanějším odborníkem na severoirské murály je bezesporu Bill Rolston. Jeho tematická publikační činnost započala v roce 1991 vydáním knihy *Politics and Painting. Murals and Conflict in Northern Ireland*, dále pak pokračovala čtyřdílnou dokumentační řadou *Drawing Support* (1992, 1998, 2003 a 2013) a zejména v novém tisíciletí se rozvinula do množství odborných studií, nabízejících nové pohledy nebo reagujících na aktuální vývoj. Rolston se přitom soustředí především na obsah murálů. Oproti tomu Neil Jarman, například ve studii *Material Conflicts: Parades and Visual Displays in Northern Ireland* (1997), pojímá murály jako artefakty a klade důraz na jejich materialitu, dynamiku a aktivní úlohu ve urbánním prostředí i v konfliktu jako takovém. Symboly a kulturními projevy ve veřejném prostoru, které souvisí s konfliktem, se již od počátku 90. let zabýval Anthony Buckley (editor *Symbols in Northern Ireland*, 1998), Jack Santino (*Signs of War and Peace*, 2001) a ve své podrobné studii především dvojice autorů L. Bryson a C. McCartney (*Clashing symbols A report on the use of flags, anthems and other national symbols in Northern Ireland*, 1994). V novém tisíciletí pak jde zejména o studie badatelů z belfastské Queen's University (*Transforming Conflict: Flags and Emblems*, 2005, a *Public Displays of Flags and Emblems in Northern Ireland: Survey 2006–2009*, 2010). Tyto monografie pak doplňuje množství odborných článků zabývajících se postkonfliktní transformací. Vedle Billa Rolstona jsou to například studie Andrewa Hilla a Andrewa Whitea (*Painting Peace? Murals and the Northern Ireland Peace Process*, 2011), Laury McAttackney (*Peace Maintenance and Political Messages: The Significance of Walls during and after the Northern Irish 'Troubles'*; 2011), či Tonyho Crowleyho (*The Art of Memory: The Murals of Northern Ireland and the Management of History*, 2011). Za zmínku stojí také britká esej Gregoryho Goalwina (*The Art of War: Instability, Insecurity, and Ideological Imagery in Northern Ireland's Political Murals, 1979–1998*; 2013), analýza Jonathana McCormicka (*Walls of history: the use of mythomoteurs in Northern Ireland murals*, 2009) a řada dalších. Na jaře letošního roku vyšel v nakladatelství Routledge důležitý příspěvek k tématu, sborník *Murals and Tourism* editorů Jonathana Skinnera a Leehe Jolliffe, příslušnou kapitolu věnující se Severnímu Irsku ani úplný úvod však zatím nebylo možné získat.

Rozbor vnitřní dynamiky severoirské společnosti považuji za neméně důležitou součást této práce, jejímuž studiu jsem věnoval nemalé úsilí. Objem odborné literární produkce zabývajících se severoirskou společností narostl zejména v 90. letech v souvislosti s mírovým procesem a zavržením tzv. exogenních interpretací konfliktu, tedy názorů, že jeho hlavními aktéry jsou vnější

činitelé, Irsko a Velká Británie. Za dobrý startovní bod platí průvodce rozmanitými pohledy na konflikt, kniha *Interpreting Northern Ireland* takřka technokratického akademika Johna Whytea z roku 1990 a na něj navazující rozsáhlá analýza *Explaining Northern Ireland* (1995) autorské dvojice Johna McGarryho a Brendana O'Learyho. Vnitřní dynamikou severoirské společnosti během konfliktu se zabývali především sociologové: Joseph Ruane a Jennifer Todd (*The Dynamics of Conflict in Northern Ireland*; 1996) a Colin Coulter (*Contemporary Northern Irish Society*; 1999). Jednotlivým komunitám a jejich identitám se věnovala například Marianne Elliott (*Catholics of Ulster*; 2000) či Susan McKay (*Northern Protestants*; 2000). Vnitřní vztahy v komunitách, a především úlohu radikálních ideologií, analyzovala řada odborníků. Unionistům/lojalistům se věnoval (a dodnes věnuje) Peter Shirlow, jenž, mimo jiné, stojí spolu s Markem McGovernem za sborníkem *Who are 'the People'? Unionism, Protestantism and Loyalism in Northern Ireland* (1997), a také Graham Spencer v publikaci *The State of Loyalism in Northern Ireland* (2008). Republikánské hnutí (se zaměřením na IRA) analyzuje Richard English v několikrát aktualizované monografii *Armed Struggle* (2003, nejnovější aktualizované vydání 2010). Pokud jde o stav severoirské společnosti a vývoj obou ideologií i konfliktu jako takového v novém tisíciletí, vyčnívají především sborníky editované dvojicemi Aaron Edwards – Stephen Bloomer (*Transforming the Peace Process in Northern Ireland*, 2008) a Colin Coulter – Michael Murray (*Northern Ireland after the Troubles*, 2008). Části mnoha zmíněných děl lze zároveň využít jako primární prameny vzhledem k četným prepisům rozhovorů autorů s účastníky konfliktu i členy obou komunit. To platí také o pracích novináře Petera Taylora, *Provos: The IRA & Sinn Féin* (1998), *Loyalists* (2000) a *Brits. The War Against the IRA* (2002).

Co se týče pojetí severoirského konfliktu jako celku, považuji za spolehlivou autoritu studii historika Paula Dixona, *Northern Ireland. The Politics of War and Peace* (2001, aktualizované vydání 2008). Na rozdíl od mnoha jiných badatelů se Dixon příliš nezabývá dílčími událostmi a rozbořením násilností, zaměřuje se více na dlouhodobé procesy a také na rozdílné interpretace zejména mírového vývoje. Kritizuje výklady založené na jediném faktoru (např. pouze etnicitě) či jediném hledisku (zaměření pouze na struktury či naopak pouze na elity) a ve své práci je propojuje. Určitým protikladem je přístup teoretika etnických konfliktů Marka Howarda Rosse, jenž se naopak zaměřuje na problematiku identity a na problém nahlíží optikou psychokulturní analýzy, tedy studia zakořeněného vnímání reality jednotlivých skupin.

Tato diplomová práce pojednává o odlišných – a často protichůdných – světonázorech, s nimiž se pojí řada specifických jazykových termínů. Většinu z nich blíže vysvětluji v první kapitole, přesto považuji za nutné již nyní stručně ozřejmit důvod a význam používaných pojmů. Rozdělení severoirské společnosti na „katolíky“ a „protestanty“ je sice nepřesné, přesto v zásadě správně vypovídá o jejím etnickém složení; tyto termíny proto, podobně jako obyvatelé Severního Irska a většina akademiků, nepoužívám k označení konfesní příslušnosti, nýbrž jako označení etnické skupiny. Přesto se jim snažím vyvarovat: v diplomové práci určené odborné veřejnosti lze využít přesnější označení „nacionalisté“ (ve smyslu chápané příslušnosti k irskému státu) a „unionisté“ (ve smyslu podpory unie s Velkou Británií), vycházející z převažující politické orientace dané komunity. Termíny „republikáni“ a „loajalisté“ označuji členy komunit, kteří zastávají radikální verzi těchto politických názorů: irský republikanismus (dosažení sjednoceného Irska všemi dostupnými prostředky) či ulsterský loajalismus (zachování unie s Velkou Británií všemi dostupnými prostředky). Užitím těchto termínů s poměrně širokou možností interpretace nenaznačuji, že se všichni následovníci těchto ideologií účastní/účastnili ozbrojeného boje či jej podporují: zejména po podepsání Velkopáteční dohody v roce 1998 to neplatí pro většinu z nich. Příslušnost k ozbrojeným skupinám zdůrazňuji termínem „paramilitaristé“ či jmenováním konkrétní ozbrojené organizace. Zatímco „republikánské hnutí“ tvořilo až na malé odštěpenecké frakce (označované jako „republikánští disidenti“) poměrně soudržný celek, „loajalisté“ zahrnují celou řadu skupin s různými cíli a v této práci tímto termínem většinou míním jejich paramilitaristickou větev, již dále rozlišuji pomocí zastřešovacích termínů „UDA“ (zahrnující řadu frakcí dané organizace) a „UVF“ (taktéž, včetně organizace Komando červené ruky).

„Ulster“, název historické provincie, z jehož 9 hrabství jich spadá pod Severní Irsko pouze 6, používám pouze tehdy, když poukazuji na loajalistickou rétoriku: tehdy je termínem myšlen region Severního Irska. Přídavným jménem „ulsterský“ (vzhledem k neexistenci lepšího ekvivalentu) specifikuji termíny obdobně spojené s loajalismem. Obecně se držím neutrálních výrazů: „člen IRA“ se může stát ve vhodném kontextu „teroristou“ či „bojovníkem za svobodu“ pouze při použití uvozovek. Největší oříšek, s nímž si nevědí rady ani zástupci mírových organizací, představuje název města „Derry“ (nacionalistický termín), či „Londonderry“ (unionistický termín), nebo dokonce Derry/Londonderry. V práci se kloním k nejpoužívanějšímu z nich (včetně studie Paula Dixona), a to „Derry“.

Možná až překvapivým předmětem sporů je v severoirském kontextu výraz „komunita“. Irský novinář Glenn Patterson jej dokonce znechuceně označuje za „C-word“ v odkazu na nejpoužívanější anglické sprosté slovo, a to z toho důvodu, že taková „nálepka“ implikuje existenci homogenního bloku a ignoruje vnitřní dynamiku, což je věc, která vyhovuje radikálním skupinám.⁹ Já se domnívám, že v tomto případě jde o přílišnou politickou korektnost, která mimochodem výmluvně vypovídá o bezútěšnosti severoirské situace. Termín používám napříč celou prací, vždy však se zvláštním důrazem na rozlišování etnické skupiny jako takové a radikálního hnutí, které se staví do role jejího reprezentanta.

Samotný „murál“ chápu jako velkoformátovou malbu umístěnou ve veřejném prostoru, vytvořenou s úmyslem dlouhodobé životnosti – tím jej odlišuji od narychlo načmáraných graffiti. Murál nemusí v krajním případě obsahovat žádné symboly a může jej tvořit pouze (kvalitně vyvedený) nápis, ten ale musí mít barevné pozadí, nesmí být načmárán na holou zeď. Od reklamních billboardů se zase liší tím, že nemá komerční účel, přestože s nimi paradoxně sdílí snahu přitáhnout pozornost a pozorovatele o něčem přesvědčit či jej v tom utvrdit. Soustředím se primárně na díla související s konfliktem a etnicko-politickými identitami a ideologiemi, řada murálů zejména z postkonfliktní éry však takové spojení na první pohled nemá: různé sportovní či kulturní výjevy mohou být tvořeny v rámci procesu nahrazování útočných murálů nekonfliktními tématy. Pokud murál tvoří několik spolu souvisejících výjevů, například jeden hlavní v průčelí domu a dva vedlejší na postranních zídkách, pojmám jej jako jeden celek a z dobových fotografií se vždy snažím odhadnout, zda zachycená malba nesousedí s jinou, související.

⁹ *Irish Times*, 4. 1. 2014, Dostupné z: <http://www.irishtimes.com/news/politics/don-t-mention-the-c-word-1.1643567> [16. 4. 2017].

1 Identity, ideologie a vnitřní dynamika severoirských komunit

1.1 Úvod do konfliktu v Severním Irsku

Konflikt v Severním Irsku vychází z téměř osm set let trvajícího anglo-irského střetávání, jeho charakter byl však dán především vývojem po rozdělení ostrova v roce 1921. Válka za nezávislost z let 1919–1921 vyvrcholila kompromisní smlouvou, v jejímž důsledku získalo Irsko autonomii, ale šest hrabství severní provincie Ulster z něj bylo vyčleněno a pod názvem Severní Irsko zůstalo součástí Spojeného království. Stalo se tak proto, že v regionu žila početná skupina potomků britských přistěhovalců z dob Stuartovské kolonizace v 17. století, která možnou nadvládu Dublinu rezolutně odmítala a byla proti ní ochotna vystoupit silou zbraní. Nově vzniklý irský stát záhy zachvátila občanská válka, ve které proti sobě bojovali zastánci smluvního kompromisu a radikální republikáni odmítajícími ústupky. Radikální frakce Irské republikánské armády (IRA) sice válku s umírněnými během let 1922–1923 prohrála, stáhla se však do podzemí a během celého 20. století vedla více či méně úspěšnou kampaň za sjednocení ostrova bez britské přítomnosti. Oba celky, Irský svobodný stát (po roce 1949 již plně samostatné Éire) i Severní Irsko, se od této doby vyvíjely samostatně.¹⁰

Protestantští unionisté představovali v rámci Severního Irska většinu a zcela ovládali politickou scénu, celou jednu třetinu obyvatel však tvořili původní irští obyvatelé, katoličtí nacionalisté, kteří naopak nesouhlasili se začleněním do „nelegitimního“ severního státu. Ten nejprve vnímali jako dočasný konstrukt, ale jelikož přetrvával a z jižního státu se jim dostávalo jen rétorické podpory, začali jej pomalu přijímat jako fakt mimo jiné tím, že odmítli podporovat ozbrojené akce IRA. Na konci 60. let však došlo v souvislosti s činností hnutí za občanská práva k pouličním nepokojům, k jejichž zklidnění povolala britská vláda armádu. V tu chvíli se do dění znovu vložila IRA, která efektivně exploatovala nastalou situaci a iniciovala rozsáhlou vojenskou kampaň. Také z řad unionistů vystoupili ti, kdož byli ochotni sáhnout po zbraní a v rámci paramilitaristických organizací bojovat proti ohrožení své komunity i regionu, a to ze strany

¹⁰ Podrobněji WALKER, Brian Mercer, *A Political History of the Two Irelands: From Partition to Peace*, Basingstoke, 2012; LEE, J. J., *Ireland 1912–1985: Politics and Society*, Cambridge, 1989; HENNESSEY, Thomas, *A History of Northern Ireland, 1920–1996*, Basingstoke, 1997.

kohokoliv. Situace, kdy na sebe navzájem útočili republikáni z IRA, britská armáda a loajalističtí paramilitaristé, tak přerostla ve vleklý konflikt, zpravidla zasazovaný do let 1969–1998.¹¹

Spor o to, co je vlastně příčinou konfliktu, tvoří jednu z hlavních třecích ploch mezi zúčastněnými stranami. Až do konce 80. let převažovaly ideologicky podložené tzv. exogenní interpretace, které z násilí vinily vnější činitele, tedy Irsko či Velkou Británii. V jejich jádru leželo přesvědčení, že existuje přirozená územní jednotka, v jejímž rámci mají její obyvatelé právo na sebeurčení. Jednotlivé teorie se pak lišily v pojetí této jednotky a ve výběru externího aktéra, který dané právo na sebeurčení znemožňuje či jej ohrožuje a tím pádem nese za konflikt odpovědnost. Tedy, na vině byl buď iredentismus Irska, nebo imperialismus Velké Británie. Když se však rychlé vítězství ani jedné strany nedostavilo, byli aktéři konfliktu nuceni alespoň částečně akceptovat realitu tzv. endogenních interpretací, uznat existenci a práva svébytných komunit a posléze na tomto základě vést mírové rozhovory, jež vyvrcholily roku 1998 podepsáním mírové dohody. Podobně i akademici začali teprve na počátku 90. let rozpoznávat, že konflikt nemá jedinou příčinu, a přikročili k multidimenzionálním vysvětlením pracující s řadou etnických, náboženských, sociálních, kulturních a politických faktorů.¹²

Pokud přistoupíme na hrubé zjednodušení, podstatu severoirského konfliktu lze vysvětlit ve dvou rovinách. Za první, území Severního Irska obývají dvě v zásadě etnické skupiny, mezi nimiž panuje vysoká míra segregace. Jejich identity mají v důsledku historického vývoje výlučný charakter a zahrnují řadu specifík, každá se navíc hlásí k většímu celku, Irsku či Spojenému království, a zdůrazňuje „irství“ či „britství“. Za druhé, na základě tohoto stavu probíhal v letech 1969–1998 trojstranný vojensko-politický konflikt, jehož hlavními aktéry nebyly dotyčné komunity, ale konkrétní organizace. Republikáni, sdružení především v IRA, v něm bojovali především proti Velké Británii jako takové ve snaze donutit ji stáhnout se z ostrova; ulsterští lojalisté, v rámci řady různých organizací, bojovali proti všem, kdo v jejich očích představoval hrozbu setrvání Severního Irska ve Spojeném království; a britská armáda se snažila zachovat

¹¹ Podrobněji (obecně) DIXON, Paul, *Northern Ireland. The Politics of War and Peace*, Basingstoke, 2008; pro seznámení s činností jednotlivých aktérů srov. TAYLOR, Peter, *Brits. The War Against the IRA*, London, 2002; TAYLOR, Peter, *Provos. The IRA and Sinn Féin*, London, 1998; TAYLOR, Peter, *Loyalists*, London, 2000.

¹² Podrobněji WHITE, John, *Interpreting Northern Ireland*, Oxford, 1991; MCGARRY, John – O'LEARY, Brendan, *Explaining Northern Ireland*, Oxford/Cambridge, 1995; DIXON, P., c. d., s. 1–55.

v provincii status quo a udržet pořádek.¹³ Realita konfliktu však byla mimořádně složitá a je více než vhodné podotknout, že více než polovinu obětí tvořili civilisté.¹⁴

Ideologická válka hrála v tomto konfliktu zásadní roli. Jednotlivé narativy nelze jednoduše degradovat na pouhé rétorické nástroje. Politolog H. M. Ross je popisuje jako „psychokulturní interpretace“, hluboce zakořeněné světonázory, které určují vnímání aktuálního stavu věcí, zejména vztahů mezi jednotlivými skupinami, a „přirozené“ vysvětlují jejich činy a motivace.¹⁵ Členové nejen jednotlivých komunit, ale i jednotlivých skupin či organizací, tak interpretují realitu konfliktu odlišně, přičemž svůj pohled vnímají jako přirozenou a zjevnou pravdu.¹⁶ Prostřednictvím „ideologické“ nebo „propagandistické“ války, jak ji popisuje historik Paul Dixon,¹⁷ tak mohou jednotliví aktéři ovlivňovat způsob, jakým členové komunity konflikt a aktuální dění vnímají, a získávat tak jejich podporu či vytvořit nátlak na své oponenty. Moc republikánských i loajalistických organizací závisí na podpoře ze strany příslušné komunity. O tuto podporu bylo potřeba aktivně usilovat, a to nejen šířením vlastní vize reality, ale také prezentací sebe sama jakožto vůdčí síly, která má oprávnění a moc usilovat o ideální stav. Tyto snahy přitom většinou nepracují se zcela smyšlenými fabulacemi: vycházejí ze skutečnosti, kterou však ideologicky deformují, a z reálných identit, přičemž kladou důraz na určité jejich složky na úkor jiných. Spíše než nová témata se vyplatí opakovat ta, která už členové komunity dobře znají, a jen mírně měnit jejich poselství k obrazu svému. K lepšímu pochopení „ideologické války“ proto přikročíme k podrobnější analýze severoirské společnosti a jednotlivých komunit.

1.2 Polarizace severoirské společnosti

Severoirská společnost je rozdělena na etnicko-politickém základě, přičemž obě komunity lze v zásadě odlišit podle převažující konfesní příslušnosti. „Katolíci“ se považují za Iry a zpravidla politicky aspirují na sjednocení ostrova v jedinou Irskou republiku (odtud označení „nacionalisté“),

¹³ Republikánům i lojalistům se budou věnovat následující podkapitoly, úloha Velké Británie si však také zaslouží pozornost. V zásadě platí, že minimálně od konce 60. let si britské vlády přály mít od Severního Irska klid a jejich akce nemotivovaly ani tak „imperiální“ zájmy jako spíše snaha o stabilní uspořádání. Srov. DIXON, P., c. d., s. 333 a passim.

¹⁴ Podrobněji MCKITTRICK, David a kol., *Lost Lives: The Stories of the Men, Women and Children Who Died as a Result of Northern Ireland Troubles*, Edinburgh, 2012; SUTTON, Malcolm. *Sutton Index of Deaths*, 2014, dostupné z: <http://cain.ulst.ac.uk/sutton/> [3. 4. 2017].

¹⁵ ROSS, H. M., *Cultural Contestation...*, s. 24–25.

¹⁶ Tamtéž, s. 15–16.

¹⁷ DIXON, P., c. d., s. 40–51.

zatímco „protestanti“ sami sebe vnímají jako Brity (či Ulsteřany) a zpravidla trvají na zachování unie s Velkou Británií (odtud „unionisté“). Často se hovoří o protestantské většině a katolické menšině, tato minorita však tvořila zhruba jednu třetinu severoirské populace: v posledním censu před vypuknutím konfliktu (1961) uvedlo katolicismus jako své náboženství, a tedy určující znak komunitní příslušnosti, 497 547 lidí z celkových 1 425 042, tedy 35,3 % obyvatel.¹⁸ Její podíl navíc v průběhu let rostl, v roce 2011 se již odhady pohybovaly kolem 45 %.¹⁹ Sociolog Colin Coulter však namítá, že nejde o jedinou dělicí linii: „*Etnicita sice může představovat hlavní zdroj politické identity [...], rozhodně však není jediná.*“²⁰ Jedná se zejména o vliv pohlaví nebo společenských tříd, kdy například pracující třída se spíše kloní k radikálním elementům, zatímco střední třída podporuje umírněné skupiny.²¹

Etnicko-politické dělicí linie procházejí mnoha aspekty každodenního života. Fyzická segregace je typická zejména po pracující třídu a vztahuje se jak na regionální, tak na lokální úroveň. Protestanti tvoří většinu ve třech východních hrabstvích (Antrim, Down, Armagh), zatímco v těch západních (Fermanagh, Tyrone, Londonderry) převažují katolíci. Důležitější roli hraje fakt, že většina obyvatel žije v etnicky homogenních městech či městských čtvrtích, které jsou od sebe někdy odděleny tzv. mírovými zdmi, vysokými bariérami, které mají zabránit střetům mezi místními komunitami.²² Jediným „neutrálním“ územím je v současné době centrum Belfastu: okolní čtvrtě již platí za jasně vymezená teritoria. Tento stav polarizaci společnosti dlouhodobě upevňuje a činí ji ještě více „automatickou“.²³ To ale platí i pro další dělicí linie. V obou komunitách se drží silná tradice endogamických sňatků, segregovaný je také školský systém. Přestože se situace příliš nelepší ani v současnosti, dříve mělo vzdělávání ve vlastních školách výrazný vliv na formování konfrontačně pojatých identit. Zatímco protestanti odcházeli ze škol bez znalosti jiných dějin než těch zahrnujících „*střet své víry s nepolevující temnotou Říma*“,²⁴ v katolických školách dějiny mnohdy vyučovali různí republikánští nadšenci.²⁵ Obě komunity mají

¹⁸ Table NI-REL-02: Catholic population in Northern Ireland, (units as stated), 1961, 1971, 1981, 1991, 2001, and 2011, dostupné z <http://cain.ulst.ac.uk/ni/popul.htm> [4. 3. 2017].

¹⁹ Tamtéž. Vypovídající hodnotu tohoto podílu je však ovlivňuje zvyšující se vliv takových faktorů, jako je sekularizace společnosti (jakkoliv slabší než jinde v Evropě) či podíl přistěhovalců. Srov. NI-REL-01: Population in Northern Ireland: breakdown by religious denomination (numbers and %), 1991, 2001, and 2011, dostupné z <http://cain.ulst.ac.uk/ni/popul.htm> [4. 3. 2017].

²⁰ COULTER, C., *Contemporary Northern Irish Society*..., s. 80.

²¹ Tamtéž, s. 61–100 (hledisko společenských tříd) a s. 101–148 (genderové hledisko).

²² Tamtéž, s. 38–40.

²³ RUANNE, J. – TODD, J., c. d., s. 64–65.

²⁴ HARBINSON, Robert, *No Surrender: An Ulster Childhood*, London, 1960, s. 309.

²⁵ ELLIOTT, Marianne, *Catholic of Ulster: A History*, London, 2000, s. 452.

vlastní nemocnice, kulturní a sportovní centra, čtou rozdílné noviny a používají specifická jména, symboly a názvy. Oblíbené severoirské sporty nesou nálepku „gaelské“ (hurling, gaelský fotbal) či „anglické“ (kriket, rugby, hokej); fotbalu se věnují obě komunity, avšak i ten je místem jejich střetů.²⁶ Rozdíly existují také v ekonomické sféře: katolíci bývají chudší, zastávají nižší pozice ve státní správě a je mezi nimi vyšší procento nezaměstnaných.²⁷ Taková míra vzájemného odloučení, jež může trvat takřka od kolébky do hrobu, dlouhodobě přispívá k formování typické severoirské mentality: „my“ versus „oni“.

Tradičně pojaté identity severoirských komunit se vymezují vůči sobě navzájem, což znemožňuje jejich koexistenci: jde o „hru s nulovým součtem“ (*zero-sum game*), kdy jedna strana vnímá zisk druhé strany jako svou ztrátu a naopak. Trefně to vystihuje H. M. Ross: v sociálních záležitostech jsou obě komunity poměrně samostatné, politicky však na sobě závisí, neboť politická aktivita každé z nich zpravidla představuje reakci na (nepřátelskou) aktivitu druhé stranu, reálnou či předpokládanou.²⁸ Kořeny tohoto střetu sahají do období před rozdělením ostrova, formující úlohu však sehrály události revoluční dekády (1912–1922/1923) a především, slovy historika Briana Walkera, následná snaha nových režimů „*podpořit pocit sounáležitosti, posílit stabilitu, podložit svou legitimitu [...] a dokázat, že se jejich státy odlišují od předchozích uspořádání i od svých sousedů.*“²⁹ Katolická minorita v Severním Irsku představovala celou jednu třetinu populace a vláda „protestantského parlamentu pro protestantský lid“ tak fungovala bez potřebného konsensu, jehož neexistenci nebyla ochotna řešit. Katolíci však také nebyli s to tento stav změnit: jejich politické strany odmítaly až do 60. let v „nelegitimních“ parlamentech zasedat. „Reformní dekáda“ oproti prvotním nadějím polarizaci výrazně prohloubila a poté, co situace vyústila v pouliční střety a na scénu vstoupila Prozatímní IRA se svou protibritskou agendou, již o žádném sbližování nemohla být řeč. Teprve mírový proces v 90. letech umožnil obrousit konfrontační hrany obou identit a zmírnit útočný charakter obou narativů. „Severoirská mentalita“ však nezmizela, a přestože prošla určitou transformací, je v tamní společnosti jednoznačně přítomna dodnes.

Před mýtem dvou homogenních skupin s jasně vymežitelnými rysy však varují mnozí odborníci v čele s Peterem Shirlowem a Markem McGovernem, editory přelomové publikace

²⁶ COULTER, C., *Contemporary Northern Irish Society...*, s. 26–38.

²⁷ Tamtéž, s. 41–43.

²⁸ ROSS, H. M., *Cultural Contestation...*, s. 89.

²⁹ WALKER, Brian Mercer, *A Political History of the Two Irelands: From Partition to Peace*, Basingstoke, 2012, s. 33–34, pro širší kontext s. 10–104.

s výmluvným názvem *Who Are 'the People'?*. Uznání existence dvou odlišných tradic sice platilo za naprostý základ mírového procesu a z tohoto rozdělení společnosti vychází i postkonfliktní systém sdílení moci, ten však má četné kritiky a pro akademickou analýzu je takové zjednodušení nedostatečné. Shirlow a McGovern mimo jiné poukazují, že rozdělování severoirské populace na dva jednoduché bloky živí její „sektářský“ charakter, neboť umožňuje demonizaci druhé skupiny jako celku.³⁰ Takové smýšlení dovedli do extrému například loajalističtí paramilitaristé, kteří v odvetě za zvěrstva IRA vraždili náhodné katolíky: „*Katolíci, nacionalisté, republikáni. Říkejte si tomu, jak chcete. Všechno to bylo jedno a to samé. [...] Tehdy jsem mezi nimi neviděl rozdíl.*“³¹ Radikálové, ať už jde o paramilitaristy či politické činitele, mýtus o dvou homogenních komunitách rádi přiživují a aspirují na pozice reprezentantů „lidu“, v jehož jménu údajně jednají. O uzurpaci takového statusu se během konfliktu snažila IRA i různé loajalistické skupiny. Tento přístup je však zřetelný i mezi současnými politickými stranami, kdy severoirští voliči drtivě preferují ty, které apelují pouze na jednu z komunit. Přestože se určitému zjednodušení vyhnout nelze, hlubší analýza vnitřní dynamiky obou částí společnosti a narativů aspirujících na status dominantního světového názoru jedné či druhé z nich je nezbytná.

1.3 Katolíci, nacionalisté, republikáni

„Katolíci“ („nacionalisté“) se považují za Iry a převážně se hlásí k římskokatolickému vyznání. Gaelská kultura i římský katolicismus platí za základní kameny jejich identity,³² navíc však mají všeirskou dimenzi a upevňují tak vědomí příslušnosti k irskému národu. To podporuje i charakter důležitých institucí. Katolická církev tradičně operuje v rámci ostrova jako celku a různé socio-kulturní a sportovní organizace (například Gaelská atletická asociace, GAA) existenci hranice v podstatě ignorují.³³ Na podobné bázi koneckonců fungovala i IRA. Tyto instituce zároveň cíleně podporovaly dělící linie v severoirské společnosti. Sjednocené Irsko je spíše dlouhodobá aspirace než primární cíl, za který je třeba bojovat.³⁴ Umírnění nacionalisté navíc mnohdy chápou roli Velké Británie jako neutrální: žádají rovnost v rámci britského sociálního státu a problém vidí

³⁰ SHIRLOW, Peter – MCGOVERN, Mark (eds.), *Who Are 'the People'? Unionism, Protestantism and Loyalism in Northern Ireland*, London/Chicago, 1997, s. 1–5.

³¹ Rozhovor Petera Taylora se členem UVF, in: TAYLOR, Peter, *Loyalists*, London, 2000, s. 5.

³² ELLIOTT, M., c. d., s. 450–456.

³³ COULTER, C., *Contemporary Northern Irish Society...*, s. 15.

³⁴ RUANNE, J. – TODD, J., c. d., s. 66.

méně v kolonialismu Velké Británie a více v unionistické dominanci v provincii.³⁵ Zpočátku mělo označení „severoirští katolíci“ pouze geografické konotace a určitá celoirská příslušnost přetrvala dodnes.

V průběhu let se však specifická komunita skutečně utvořila, přestože vždy šlo o poněkud účelový proces.³⁶ Narativ diskriminované menšiny snadno navázal na historii irského odporu proti britské koloniální nadvládě, ale utvářela jej zejména situace po rozdělení ostrova. Slovy historika Richarda Englishe, „*Severoirští katolíci byli těmi, kdo rozdělením země prohráli nejvíce, platíce za rychlé vyřešení situace, které vyhovovalo všem ostatním stranám,*“³⁷ tedy Velké Británii, unionistům i Irskému svobodnému státu. Byli ponecháni napospas státu, který neuznávali a ve kterém hráli úlohu druhořadých občanů. Představitelé Irska a Velké Británie nejevili o osud severoirských katolíků reálný zájem a jejich vlastní politická reprezentace v podobě Nacionalistické strany (*National Party*, NP) či republikánské Sinn Féin v „nelegitimních“ parlamentech odmítala zasedat. Menšina tak měla politické zastoupení pouze v lokálních samosprávách, v nichž však volební systém nahrával unionistům.³⁸ Viktimizace a z toho plynoucí lidskoprávní a občanskoprávní agitace je pro katolíky typická. To, co historička Marianne Elliott označuje za „kulturu ukřivděnosti“, se stalo důležitým tmelem komunity.³⁹

Republikáni bývají označováni za ideologickou podmnožinu katolické/nacionalistické komunity, vůdčí skupiny tohoto hnutí však z nitra komunity nevzešly. IRA minimálně do konce 60. let operovala v rámci ostrova jako celku a do té doby neměla mezi katolíky žádnou významnou podporu. Její poslední velká kampaň z let 1956–1962 koneckonců ztroskotala právě na jejich nezájmu.⁴⁰ Širší prosazení republikánské ideologie umožnila až dovedná exploatace etnicko-politických střetů na přelomu 60. a 70. let a možnost vzdorovat přítomnosti britské armády. IRA vedla válku proti Velké Británii, svému tradičnímu nepříteli, a nikoliv proti unionistům/loajalistům, což bylo v prvotní fázi konfliktu pro mnoho rekrutů překvapivé.⁴¹ Ti republikánskou ideologii často „nasáli“ až dodatečně ve vězení. Kořeny irského republikanismu

³⁵ DIXON, P., c. d., s. 9.

³⁶ Srov. RUANNE, J. – TODD, J., c. d., s. 51–53.

³⁷ ENGLISH, Richard, *Armed Struggle: The History of the IRA*, London, 2004, s. 65.

³⁸ Klasický text k diskriminaci viz WHYTE, J, *How Much Discrimination Was There under the Unionist Regime, 1921–1968?*, in: GALLAGHER, T. – O’CONNELL, J., *Contemporary Irish Studies*, Manchester, 1983, dostupné z <http://cain.ulst.ac.uk/issues/discrimination/whYTE.htm> [7. 3. 2017].

³⁹ ELLIOTT, M., c. d., s. 440–450.

⁴⁰ Tamtéž, s. 405.

⁴¹ BELL, J. Bowyer, *The IRA, 1968–2000: Analysis of a Secret Army*, London, 2000, s. 84.

navíc sahají hluboko do minulosti a zdůrazňují kontinuitu 800 let trvajících boje proti britské nadvládě. IRA se často k minulosti odkazovala: svou legitimitu odvozovala od „prozatímní vlády“ ustanovené během Velikonočního povstání v roce 1916 a od separatistických parlamentů z období irské války za nezávislost.⁴² Na druhou stranu se mezi katolíky v průběhu konfliktu vytvořila početná republikánská skupina a poté, co ve vedení republikánského hnutí převážili lidé vzeší z této komunity (včetně Gerryho Adamse a Martina McGuinnessa), dostalo hnutí lokální ráz. Republikáni většinou upozaďují roli náboženství, dokonce bývají antiklerikální,⁴³ a největší zastoupení mají tradičně mezi pracující třídou.⁴⁴ V následujících řádcích se zaměřím na přední zástupce novodobého irského republikanismu, IRA/Sinn Féin, přestože je nutné mít na vědomí, že ne všichni republikáni vždy souhlasili se všemi body jejich ideologie.

Cílem republikánského hnutí je co nejdříve skoncovat s britskou přítomností na irském ostrově a ustanovit plně samostatnou Irskou republiku, a to jakýmkoliv prostředky. Z nich byl až do konce 80. let považován za nejefektivnější ozbrojený boj, jež posléze postupně ustupoval prostředkům politickým. Podle tradiční nacionalistické/republikánské interpretace konfliktu mají právo na sebeurčení obyvatelé irského ostrova jako celku, to je jim však upíráno existencí hranice, jež je vnímána jako nepřirozená. Vina za umělé rozdělení ostrova leží podle republikánů v imperialistických pohnutkách Velké Británie. Takové teze nápadně korespondovaly s národně-osvobozeneckou rétorikou dekolonizačních bojů ve světě a IRA sama chápala svůj boj jako antikolonialistický a anti-imperialistický.⁴⁵ Republikánské hnutí považuje Severní Irsko za nespravedlivý, nereformovatelný a především nelegitimní konstrukt, který je nutné zrušit.⁴⁶ Severoirské protestanty považovali republikáni za zmanipulované Iry, bez ohledu na jejich vlastní názor: ten jim měl být uměle vštěpen Brity.⁴⁷ „Kampaň odporu“ byla namířena „proti cizím okupačním jednotkám a domácím kolaborantům“,“⁴⁸ neboť republikáni vnímali Irsko jako loutkový stát a za „právoplatného reprezentanta irského lidu“⁴⁹ považovali sami sebe, respektive IRA/Sinn

⁴² *Text of Irish Republican Army (IRA) 'Green Book' (Book I and II)*, in: CAIN, 2016, dostupné z: http://cain.ulst.ac.uk/othelem/organ/ira/ira_green_book.htm [1. 2. 2017].

⁴³ RUANNE, J. – TODD, J., c. d., s. 71.

⁴⁴ Tamtéž, s. 73–75.

⁴⁵ ENGLISH, R., c. d., s. 344–345, 364–367.

⁴⁶ Tamtéž, s. 338–342.

⁴⁷ MCGARRY, J. – O'LEARY, B., s. 25–30.

⁴⁸ *Text of Irish Republican Army (IRA) 'Green Book' (Book I and II)*, in: CAIN, 2016, dostupné z: http://cain.ulst.ac.uk/othelem/organ/ira/ira_green_book.htm [1. 2. 2017].

⁴⁹ Tamtéž.

Féin. Populární republikánská šifra hlásá: „ $26 + 6 = 1$ “, tedy že 26 jižních a 6 severních hrabství se má spojit v jedinou Irskou republiku.

Prozatímní IRA (PIRA) původně sdružovala militaristy, kteří se v důsledku nesouhlasu s politizací hlavní organizace v roce 1969 odštěpili a obnovili tradici ozbrojeného boje, čímž pomohli rozdmýchat konflikt. Také PIRA se ale postupem času politizovala. Od původních nekompromisních vojensko-strategických cílů nabyla její agenda postupem času realističtější ráz. V 80. letech vyhlásilo vedení PIRA taktiku „útočné pušky a volebního lístku“ (*Armalite and ballot box strategy*), což posílilo roli politického křídla Sinn Féin (z irštiny „My sami“, SF). Postupný ústup od ozbrojeného boje zapříčinil další štěpení, „prozatímní“ republikánský proud pod vedením Gerryho Adamse a Martina McGuinnesse si ale dokázal udržet dominantní pozici a hrál zásadní roli v mírovém procesu. Jestliže severoirští republikáni v minulosti politické násilí podporovali, zastavení palby v roce 1994 uvítaly takřka všechny složky komunity a počet těch, kdo s teroristickými akcemi IRA souhlasili, postupem času klesl.⁵⁰ Sinn Féin získalo uvnitř republikánského proudu jasnou převahu a v rámci mírového procesu již agitovalo pro dílčí aspekty emancipace katolické komunity. Významněji, republikánský mainstream byl ochoten na čas „zaparkovat“ svůj hlavní cíl, sjednocené Irsko, a v rámci mírové smlouvy svolil ke kompromisu sdílené moci.

Velcí hráči na poli nacionalistických/republikánských organizací zůstávají od počátku konfliktu stejní. Umírněné nacionalistické voliče (zejména střední třídy) sdružuje středo-levicová Sociálně demokratická labouristická strana (*Social Democratic and Labour Party*, SDLP), do roku 2001 největší nacionalistická strana Severního Irska.⁵¹ Na tomto postu ji vystřídala radikální alternativa v podobě republikánské strany Sinn Féin (SF). Ta hrála až do 80. let druhořadou roli politického křídla Prozatímní IRA a zastávala politiku nezasedání v „nelegitimních“ parlamentech. Poté, co tuto politiku opustila, se postupně transformovala v reálnou politickou sílu, a přestože se zřekla podpory ozbrojeného boje, republikánské a levicové směřování si udržela. Irská republikánská armáda (IRA) je republikánská paramilitaristická organizace, jejíž tradice se datuje až do irské války za nezávislost (1919–1921), od té doby však prošla mnoha rozkoly. V roce 1969 se od hlavní IRA odštěpila tzv. Prozatímní IRA (*Provisional IRA*, PIRA), jež hrála v konfliktu integrální úlohu, zatímco původní organizace (po rozkolu známá jako „Oficiální“ IRA, OIRA) se

⁵⁰ RUANNE, J. – TODD, J., c. d., s. 70.

⁵¹ Ještě v 90. letech ji volily až dvě třetiny katolické komunity, zatímco zbývající třetina podporovala Sinn Féin. Srov. RUANNE, J. – TODD, J., c. d., s. 67.

proměnila v marxistické politické hnutí. Od něj se v roce 1974 odštěpila Irská národně-osvobozenická armáda (*Irish National Liberation Army*, INLA), jejíž ozbrojený boj je motivován směsicí radikálního marxismu a irského republikanismu; její politické křídlo nese název Irská republikánská socialistická strana (*Irish Republican Socialist Party*, IRSP). Tato organizace chápe severoirský konflikt v termínech třídního boje a usiluje o vytvoření socialistické irské republiky.⁵² Od Prozatímní IRA se v průběhu mírového procesu odštěpily dvě organizace, které dodnes představují republikánský dissent a odmítají složit zbraně. První používá název Pokračující IRA (*Continuity IRA*, CIRA) a její politické křídlo se jmenuje Republikánská Sinn Féin (*Republican Sinn Féin*, RSF), což je i v současné době poměrně aktivní skupina, jež nesouhlasila s opuštěním politiky nezasedání v roce 1986. Druhou je Pravá IRA (*Real IRA*, RIRA) a s ní spojené Hnutí za suverenitu 32 hrabství (*32 County Sovereignty Movement*), jež se v roce 1997 vymezily proti zapojení Sinn Féin v mírovém procesu. Všechny organizace se považují za nositelky legitimacy původní IRA a dochází mezi nimi ke střetům. Všechny však mají v zásadě stejný cíl: bojovat proti britské přítomnosti na ostrově a dosáhnout sjednocení ostrova v jedinou Irskou republiku, v menší či větší míře socialistickou.

1.4 Protestanti, unionisté, loajalisté

„Protestanti“ („unionisté“) se zpravidla považují za Brity a hlásí se k některé z protestantských církví. Tvoří o poznání méně soudržnou skupinu. Většina z nich podporuje unii s Velkou Británií, společným jmenovatelem je však spíše snaha zabránit připojení šesti severoirských hrabství k Irsku.⁵³ „Ulsterský unionismus“ je zastřešující termín pro několik názorových proudů, které politolog Arthur Aughey rozděluje do dvou hlavních skupin. První idea praví, že „britství“ v ústavním slova smyslu překlenuje veškeré kulturní odlišnosti a unionisté jsou v první řadě občany Spojeného království. Důraz přitom klade na všebritskou dimenzi. Podle druhé skupiny představují unionisté svébytné a suverénní etnikum, jež by v krajním případě mohlo ustanovit nezávislý Ulster. Prim zde hraje ulsterská identita, která však nezpochybňuje příslušnost ke Spojenému království.⁵⁴ Zatímco střední třída svou britskou identitu upevňuje vazbami na

⁵² Srov. MCDONALD, Henry, *INLA: Deadly Divisions*, Dublin, 2010; HANLEY, Brian – MILLAR, Scott, *The Lost Revolution: The Story of the Official IRA and the Workers' Party*, London, 2009.

⁵³ MCGARRY, J. – O'LEARY, B., s. 93.

⁵⁴ AUGHEY, Arthur, *The Character of Ulster Unionism*, in: SHIRLOW, P. – MCGOVERN, M. (eds.), *Who Are 'the People' ...*, s. 20–25.

britský kulturní a politický mainstream, pracující třída a radikálové se cítí být Velkou Británií zavrženi a tíhnou k „ulsterské“ alternativě či alespoň k vyšší míře devoluce.⁵⁵

Ani protestantský aspekt této identity není jednotný, neboť zahrnuje konfesní příslušnost k různým anglikánským, presbyteriánským, metodistickým a dalším církvím. Zatímco anglikánská církev⁵⁶ nechává svým věřícím poměrně velkou volnost a je typická pro umírněné unionisty, mezi radikály převažují fundamentalistické formy protestantismu. Důležitou roli hrál v minulosti Oranžský řád (*Orange Order*), církevní organizace, členstvím v níž byl podmíněn jakýkoliv politický úspěch. Potenciál překlenout rozdíly uvnitř komunity a upevnit pocit sounáležitosti mají především tradiční instituce, společenské obřady a symboly.⁵⁷ Ty zpravidla nemají všebritský charakter: Oranžský řád, policejní sbory i velká část církví omezují svou působnost jen na Severní Irsko. Přesto lze pozitivní sebereprezentaci komunity jako celku shrnout do hesla „Jsem Brit a protestant a jsem na to hrdý.“ (*„British, Protestant and proud“*).

Na rozdíl od katolíků neexistuje mezi protestanty jednotné vědomí národní příslušnosti a pospolitost komunity je slabší, přestože se to snaží různé organizace změnit a upevnit ji skrze společné obřady a symboly.⁵⁸ Od zbytku Spojeného království jsou geograficky a do značné míry i kulturně odděleni a britská veřejnost jeví o jejich osud pramalý zájem.⁵⁹ Loajalisté trpce podotýkají: „většina [obyvatel Británie] nás vnímá jako partu Irčanů, pro ně jsme prostě Irové všichni.“⁶⁰ Ani konstituční status Severního Irska v rámci Spojeného království není nezpochybnitelný. Slovy sociologa Colina Coultera, po podepsání Velkopáteční dohody na něj britský establishment pohlížel „*přinejlepším s nezájmem a přinejhorším s otevřeným nepřátelstvím*“,“⁶¹ přestože region nadále výrazně finančně dotuje.⁶² Hledání společného etnického základu je taktéž obtížné, přesto se o to někteří unionističtí teoretici pokusili. Jejich čelní představitel Ian Adamson poukazuje na zvláštní postavení Ulsteru ve středověkém Irsku a předkládá ideu, že zdejší etnikum (*Cruthin*) bylo Iry vyhnáno na vedlejší ostrov: během anglické

⁵⁵ COULTER, C., *Contemporary Northern Irish Society...*, s. 16–22.

⁵⁶ V originále *Church of Ireland* neboli Církev Irska, což je pro vnější pozorovatele poměrně matoucí. Jde o termín používaný na celém ostrově.

⁵⁷ RUANNE, J. – TODD, J., c. d., s. 63–64.

⁵⁸ SPENCER, G., c. d., s. 11.

⁵⁹ RUANNE, J. – TODD, J., c. d., s. 81–83.

⁶⁰ Rozhovor Grahama Spencera s Frankie Gallagherem, členem UPRG (politické křídlo UDA), in: SPENCER, G., c. d., s. 12.

⁶¹ COULTER, C., *Contemporary Northern Irish Society...*, s. 6.

⁶² Tamtéž, s. 6–8.

kolonizace v 17. století tedy mělo jít o pouhý návrat do původní vlasti.⁶³ Důležité pro unionisty je, že se nacházejí „v obležení“ („*Under siege*“).

Zatímco nacionalisté/republikáni se orientují na dosažení určitého cíle, unionisté/loajalisté vnímají svou pozici tak, že mohou pouze ztratit. Takový negativismus rezonuje v mnoha sférách unionistické politické aktivity.⁶⁴ Jak si postěžoval jeden loajalistický politik: „*Političtí vůdci přeměňují každé naše vítězství v porážku, říkají vám, že vám bylo ukřivděno, zdůrazňují to negativní a ignorují to pozitivní. [...] Zatímco republikáni úspěšně vydávají své prohry za vítězství, unionisté dělají přesný opak.*“⁶⁵ I zde lze mluvit o určité „kultuře ukřivdění“, s tím rozdílem, že proti unionistům není namířen stát, ale bezmála celý svět, a oni mohou pouze vzdorovat. Není snadné vyvrátit tvrzení, že komunitu drží pohromadě zejména společný odpor proti začlenění do Irské republiky, trefně vyjádřený v hesle „Nikdy se nevzdáme“ („*No Surrender*“).

„Obleženeckou mentalitu“ rádi zdůrazňují loajalisté, unionističtí radikálové, kteří jsou odhodláni zabránit ohrožení existence Severního Irska a jeho pozice ve Spojeném království jakýmkoliv prostředky. „Ani o píd“ („*Not an inch*“) je heslo adresované nejen Irsku a nacionalistům/republikánům, ale i Velké Británii a umírněným unionistům, pokud by snad byli ochotni k ústupkům. Loajalisté tíhnou k ulsterské identitě, k „podmíněnému“ unionismu a fundamentalistické formě protestantismu.⁶⁶ Podíl mezi těmito vlivy se různí, obecně však lze říci, že důraz se postupem času přesunul od unie s Velkou Británií k ulsterské identitě a samosprávě; stejně tak náboženská agenda ustupuje sociálně-politické agitaci. Z tradičního unionistického/loajalistického pohledu se vina za konflikt dělí mezi irský stát a Velkou Británii. Podle této teorie netvoří irský ostrov jeden celek; šest hrabství Severního Irska se od zbytku v mnoha ohledech liší, a především neodlučitelně patří ke Spojenému království. Irští představitelé však podle ní odmítají tento fakt uznat a trvají na požadavku svrchovanosti nad celým ostrovem: ten byl dokonce zakotven v irské ústavě z roku 1937, což unionisty obzvláště iritovalo. Iredentismus jižního státu měl uměle vytvářet a přizívat opozici katolické menšiny vůči Severnímu Irsku.⁶⁷ Velká Británie pak nese část viny kvůli své ochotě k ústupkům a slabé vůli k zachování konstitučního svazku. V očích unionistů/loajalistů buď svými činy často projevuje

⁶³ ADAMSON, Ian, *The Cruthin: A History of the Ulster Land and People*, Newtownards, 1974, a další.

⁶⁴ SPENCER, G., c. d., s. 22.

⁶⁵ Rozhovor Grahama Spencera s Davisem Adamsem (UDP), in: SPENCER, G., c. d., s. 21.

⁶⁶ RUANNE, J. – TODD, J., c. d., s. 60.

⁶⁷ MCGARRY, J. – O'LEARY, B., s. 97–99.

slabost, nebo si rovnou „usmíruje teroristy“. ⁶⁸ Vztah unionistů/loajalistů ke katolické menšině se různí, teoretici tohoto výkladu její existenci buď ignorovali, nebo zdůrazňovali společnou ulsterskou identitu. ⁶⁹

Ve shodě se Shirlowem a McGovernem začíná Alan Finlayson svou tematickou esej konstatováním, že „*nic takového jako protestantská nebo loajalistická identita neexistuje*.“ ⁷⁰ Přesto lze samozřejmě identifikovat některé společné znaky. Lojalisté jsou ochotni bránit existenci Severního Irska a jeho konstitučního statusu ve Spojeném království všemi dostupnými prostředky, a to nejen proti vnější hrozbě, ale i „zrádcům“ uvnitř komunity. Mají silnou podporu zejména mezi pracující třídou a venkovským obyvatelstvem. ⁷¹ Protestantský fundamentalismus tvořil silnou složku této ideologie, neboť poskytoval ubezpečení o morální oprávněnosti loajalistického boje. Nešlo o správnost náboženské doktríny, ale o jistotu, že jde o střet mezi silami dobra a zla. ⁷² Přestože zejména paramilitaristické skupiny náboženství příliš nezajímá, měla na ně řečnická vystoupení fundamentalistických kazatelů velký vliv zejména v prvních letech konfliktu: „*Nechali jsme se unést tou rétorikou. Bylo nám řečeno, že se musíme připravit na apokalypsu. [...] Pro nás to byla realita. Vzali jsme to doslova*.“ ⁷³

Obecně lze identifikovat dvě skupiny s odlišnými přístupy: „fundamentalistické“ lojalisty („paisleyisty“, podle nejvýraznější postavy tohoto proudu, kazatele Iana Paisleyho) a paramilitarististy. Ian Paisley stál v čele vlastní Svobodné presbyteriánské církve Ulsteru (*Free Presbyterian Church of Ulster*) a skrze výše popsaný fundamentalismus zformoval hnutí v čele s Demokratickou unionistickou stranou (DUP). Ta klade důraz na tradiční protestantské a unionistické hodnoty a skrze populismus aspiruje na vůdčí roli v rámci celé komunity. Paisleisté exploatují „obleženeckou mentalitu“ a skrze anti-katolický étos se negativně vymezují vůči druhé komunitě, ale i vůči umírněným unionistům. Síla tohoto proudu pramení z fundamentalistické jistoty ve správnost svého konání a podpory polarizovaného stavu společnosti. ⁷⁴ Paramilitaristé, druhý proud, naopak extrémní formy náboženství neuznávají a vpravdě se proti Paisleymu často

⁶⁸ Tamtéž, s. 103.

⁶⁹ WHYTE, J., *Interpreting...*, s. 162–163.

⁷⁰ FINLAYSON, Alan, *Discourse and Contemporary Loyalist Identity*, in: SHIRLOW, P. – MCGOVERN, M. (eds.), *Who Are 'the People'...*, s. 72.

⁷¹ RUANNE, J. – TODD, J., c. d., s. 61–62.

⁷² MORROW, Duncan, *Suffering for Righteousness' Sake? Fundamentalism and Ulster Politics*, in: SHIRLOW, P. – MCGOVERN, M. (eds.), *Who Are 'the People'...*, s. 56–58.

⁷³ Rozhovor Susan McKay s bývalým členem UVF, in: MCKAY, Susan, *Northern Protestants: An Unsettled People*, Belfast, 2005, s. 54.

⁷⁴ SPENCER, G., c. d., s. 29–39.

vymezovali. Paramilitaristické organizace se soustředí na „reálnou“ obranu své komunity proti vnímané hrozbě. Na rozdíl od paisleyistů dobrovolně stojí mimo zákon a „*dělají to, co by ostatní lidé neudělali*,“⁷⁵ ale co je podle nich potřeba.⁷⁶ Postupem času se soustředí i na lokální sociální problémy či vyvíjejí politickou iniciativu, mnohé se však přeorientovaly na kriminální činnost.

Systém politických a paramilitaristických uskupení hájících zájmy unionistů/loajalistů se v mnohém podobá systému druhé strany. Umírnění unionisté (taktéž často příslušníci střední třídy) podporují tradiční středo-pravicovou Ulsterskou unionistickou stranu (*Ulster Unionist Party*, UUP), do roku 2003 největší „protestantskou“ stranu v Severním Irsku. I tu v této pozici nahradila radikální alternativa, loajalistická Demokratická unionistická strana (*Democratic Unionist Party*, DUP), založená a vedená Ianem Paisleym. Ta původně hájila zachování unie s Velkou Británií, stále více se však soustředí na roli severoirského devolučního shromáždění.

Loajalistický paramilitarismus pak reprezentují dvě hlavní organizace. Ulsterské obranná asociace (*Ulster Defence Association*, UDA) představuje větší z nich. Vznikla roku 1971 jako zastřešující organizace lokálních domobran a charakter masového sdružení bez pevného vedení si uchovala dodnes. Sdružuje zejména loajalisty s ulsterskou identitou a podporuje nezávislý Ulster. Její politické křídlo, zaniklé v roce 2001, neslo název Ulsterská demokratická strana (*Ulster Democratic Party*, UDP). V rámci UDA fungovala elitní bojová skupina s označením Ulsterští bojovníci za svobodu (*Ulster Freedom Fighters*, UFF) a mládežnická organizace Ulsterští mladí bojovníci (*Ulster Young Militants*, UYM), nabývající na významu s postupujícím konfliktem a zapojení nových generací.

Druhou skupinou je Sbor ulsterských dobrovolníků (*Ulster Volunteer Force*, UVF). UVF odvozuje svou legitimitu od stejnojmenné organizace, jež od roku 1912 sdružovala unionisty v odporu proti odtržení Irska od Velké Británie. Novodobá UVF byla založena roku 1966 a i jí šlo především o obranu státu proti tomu, co považovala za republikánskou konspiraci. UVF je oproti UDA menší, disciplinovanější a ve svém ozbrojeném boji relativně úspěšnější. Hlásí se spíše k britské identitě. Na něj byla úzce navázána elitní organizace Komando červené ruky (*Red Hand Commando*, RHC), levicová Progresivní unionistická strana (*Progressive Unionist Party*, PUP) a mládežnické křídlo Mladí občanští dobrovolníci (*Young Citizen Volunteers*, YCV). UVF někdy vystupoval pod alternativním názvem Protestantská akční síla (*Protestant Action Force*). V roce

⁷⁵ Rozhovor Grahama Spencera s Garym McMichaellem (UDP), in: SPENCER, G., c. d., s. 42.

⁷⁶ Tamtéž, s. 39–53.

1995 se od něj odštěpil tzv. Loajalistický dobrovolnický sbor (*Loyalist Volunteer Force*, LVF), jehož existence však neměla dlouhého trvání.

Vztahy mezi jednotlivými skupinami jsou napjaté a postupem času se spíše zhoršují. Vlády umírněných unionistů se tradičně více obávaly loajalistických bojůvek než republikánů. Podobně to vnímali i mnozí umírnění členové komunity, zejména příslušníci střední třídy: „fundamentalisté“ pro ně znamenali větší hrozbu než IRA.⁷⁷ Vzájemná nevraživost panuje i mezi paisleyisty a paramilitaristy: jak v 90. letech poznamenal bývalý člen UVF o lojalistech ve vládě: „*Nenávidí nás, protože nás již nemohou nadále využívat jako hrozbu. Myslím to vážně. Když jsme zabíjeli katolíky, nemělo DUP problém sednout si s UVF k jednomu stolu.*“⁷⁸ Také vztah mezi UVF a UDA charakterizují časté střety, zejména o území. Fragmentace uvnitř protestantské komunity je o poznání větší než u katolíků, přestože i zde získal po podepsání Velkopáteční dohody dominantní pozici jen jeden proud: paisleistická DUP.

Obě radikální tradice pomohla obnovit společenská krize ve druhé polovině 60. let. Převážně katolické hnutí za občanská práva vnímali protestanti jako ohrožení existence svého státu a Paisleyho apokalyptické předpovědi se zdály být potvrzené vzestupem Prozatímní IRA: „obleženecká mentalita“ dosáhla vrcholu. Republikánské hnutí zase získalo na síle díky dovedné exploataci katolické „kultury ukřivděnosti“, možnosti konfrontace se svým arcinepřítelem, britskou armádou, a upevnění statusu ochránce katolické komunity. Nereformovatelnost Severního Irska byla v očích republikánů prokázána a jediné logické řešení, sjednocení Irska bez britské přítomnosti, se zdálo být na dosah.⁷⁹ IRA se sice mohla opírat o tradiční republikánskou ideologii, přesto byly její představy převážně militaristické a poměrně vágní; lojalisté zase byli ovlivněni Paisleyho apokalyptickou rétorikou a tomu odpovídal i charakter jejich boje proti silám, které chtěly protestantský stát zničit. Radikální tradice následně prošly vývojem směřujícím k pluralismu a užití nenásilných prostředků, to však zapříčinilo odštěpení radikálních skupin, jakkoliv zdánlivě marginálních. „Veto potíživců“ problematizovalo již mírový proces,⁸⁰ hlubší usmíření činí obtížným dodnes – jak ostatně dokazují současné střety mezi jednotlivými frakcemi UDA. Léta konfliktu a zejména mírová jednání vedla ke zmírnění radikálních aspektů výše popsaných identit i interpretací, polarizovaný stav společnosti ale přetrvával dodnes.

⁷⁷ MCKAY, S., c. d., s. 15–16, 41–44 a passim.

⁷⁸ Rozhovor Susan McKay s bývalým členem UVF, in: MCKAY, S., c. d., s. 54.

⁷⁹ RUANNE, J. – TODD, J., c. d., s. 94–96.

⁸⁰ Tamtéž, s. 79–81.

2 Murály v kontextu severoirské symboliky

2.1 Symboly aktérů konfliktu ve veřejném prostoru

Symbolika hraje v Severním Irsku významnou úlohu. Jde o další formu segregace společnosti, o vizuální vyjádření výlučného charakteru obou identit a zejména obou radikálních ideologií. Jednotlivé symboly jsou na tyto identity – a ideologie – úzce navázány a toto spojení je v mentalitě obyvatel Severního Irska hluboce zakódováno. Užití symbolů, zejména vlajek, se proto stává častým předmětem sporů. Nejde o pouhý střet uměleckých děl či jakýchsi abstraktních idejí, ale o vyjádření konkrétních etnicko-politických požadavků. Obě strany disponují širokou škálou emblémů: nárokují si irské či britské státní symboly a tradiční znaky svých organizací, čerpají z historie i mytologie. Mnohé z těchto symbolů nabývají v severoirském kontextu specifický význam, jenž nemusí být zahraničním pozorovatelům vždy zjevný. Například, zatímco ve zbytku Velké Británie, potažmo celé Evropy, slouží květ vlčího máku jako apolitická připomínka vojáků padlých v první světové válce, v Severním Irsku jde o kontroverzní symbol náležící výhradně unionistům. Jeho nošení může vycházet z „britství“ daného člověka a nemusí být zamýšleno konfrontačně, může však také vyjadřovat radikální loajalistický postoj. Vlčí mák využívá například radikální UVF, která skrze připomínku „krvavé oběti“ členů původní organizace zdůrazňuje legitimitu svých požadavků. U mnoha symbolů se tedy nabízí otázka, kde leží hranice mezi autentickým vyjádřením komunitní identity a ideologickou propagandou jednotlivých organizací.

Studie z roku 2010 zdůraznila, že „*užití vlajek*“ i dalších symbolů ve veřejném prostoru „*je v Severním Irsku spojeno s legitimním vyjádřením vlastní identity, ale také s vyznačením teritoria prostřednictvím hrozeb a zastrašování.*“⁸¹ Je nutné mít na zřeteli obě možnosti. Užití symbolů může být motivováno autentickou touhou vyjádřit svou identitu, obzvláště tehdy, když se zdá být ohrožena; to samé platí pro vyjádření nesouhlasu se symboly druhé skupiny. Symbolika a kulturní projevy, koneckonců, hrají v otázkách identity a uznání etnických skupin zásadní roli všude ve světě.⁸² Může však jít i o zcela pragmatický přístup, kdy je symbol využit jako zbraň v boji o moc mezi radikálními organizacemi: může vymezovat teritorium, prosazovat dominanci určité skupiny,

⁸¹ BRYAN, Dominic – STEVENSON, Clifford – GILLESPIE, Gordon – BELL, John, *Public Displays of Flags and Emblems in Northern Ireland: Survey 2006–2009*, Belfast, 2010, s. 7.

⁸² ROSS, H. M., *Cultural...*, passim, zejména s. 15, 25–26.

vyhrožovat či provokovat.⁸³ Tuto dvojznačnost dobře ilustruje příklad britských, respektive irských státních symbolů, s nimiž se nacionalisté i unionisté přirozeně identifikují. Obě strany v minulosti vnímaly opoziční symboly jako provokativní – buď jako triumfalistické (britské pro nacionalisty) či představující hrozbu (irské pro unionisty). Zároveň odmítaly uznat možný konfrontační charakter svých vlastních: vždy to byla druhá skupina, která údajně překročila meze. Unionisté přitom obecně přikládali symbolům mnohem větší význam: zatímco pro ně bylo nutné svou identitu takto potvrzovat, nacionalisté ji většinou pokládali za jasně danou, ať už byla nějak symbolicky vyjádřena, či nikoliv.⁸⁴ Republikánské hnutí však využívalo irské státní symboly vzhledem k jejich silnému mobilizačnímu potenciálu: symboly se pro něj staly nástrojem války, jež bylo schopno efektivně využít. Podobně lze hovořit o lojalistických paramilitaristických organizacích, které si prostřednictvím symbolů vymezují teritorium, jež mají pod kontrolou. Nelze tedy souhlasit s tím, že „dvě strany“ (či „dvě tradice“) prostřednictvím symbolů diskutují otázky národní identity, přestože to tak na první pohled může vypadat. Ať už je motivace v pozadí jakákoliv, symboly vždy užívá jednotlivec nebo organizace, nikoliv komunita jako celek.⁸⁵

Zdaleka ale nejde jen o teritorialitu. Připomeňme znovu, jak sémiotik Roland Barthes charakterizuje symbol: jako spojení formy (*označujícího*) a významu (*označovaného*). Barthesova kytice růží *značí* jeho vášeň, stejně jako pro unionisty britská vlajka *značí* především bezpečí a jistotu unie s Velkou Británií. Symbol je tedy *mýtem*, určitým sdělením, jež dalece přesahuje pouhou „doslovnou“ formu: vyjadřuje ideu či *příběh*, jisté poznání skutečnosti.⁸⁶ Barthes poukazuje na to, že jde vždy o deformovanou skutečnost, tu však *mýtus* prezentuje jako přirozenou. Lidé většinou tento záměr nerozeznají: spojení formy a významu je pro ně samozřejmé, instinktivně vnímají již onu výslednou „realitu“ jakožto něco přirozeného.⁸⁷ Zároveň, jak to vyjádřil sociolog Anthony Buckley, „symbol nejenže odkazuje k určitému vnímání reality, ale také odvádí pozornost od existence jiných možných výkladů.“⁸⁸ Způsob, jakým symboly jakožto *mýty* působí, nápadně koreluje s vlivem ideologií popsanych v předchozí kapitole. Slovy Paula Dixona,

⁸³ BRYSON, L. – MCCARTNEY, C., *Clashing Symbols? A report on the use of flags, anthems and other national symbols in Northern Ireland*, Belfast, 1994, s. 64.

⁸⁴ Tamtéž, s. 58–75.

⁸⁵ SANTINO, Jack, *Signs of War and Peace. Social Conflict and the Uses of Symbols in Public in Northern Ireland*, Basingstoke, 2001, s. 1–2.

⁸⁶ BARTHES, R., c. d., s. 109–135.

⁸⁷ Tamtéž, s. 128–130.

⁸⁸ BUCKLEY, Anthony (ed.), *Symbols in Northern Ireland*, Belfast, 1998, s. 3–4.

„*tyto ideologie tvarují lidské vnímání a chování*,“⁸⁹ a stejnou funkci mají podle Barthes symboly. Pro radikální tradice tak mají velký potenciál pro využití v „ideologické válce“.

Symbol, ať už kytice růží či britská vlajka, však může vyjadřovat celou řadu věcí: záleží na jeho funkci, na kontextu, do něhož je zasazen, i na publiku, jemuž je určen. Organizace, jež ho chce využít, si jej tedy musí uzurpovat, to znamená prosadit své vlastní spojení formy a významu, *označujícího a označovaného*. Pokud uspěje, může tím ovlivnit způsob, jakým členové její komunity vnímají realitu: prosadí svou vlastní „deformovanou skutečnost“. Prohloubí tím svůj vliv uvnitř komunity a může vytvořit dojem homogenního bloku sešikovaného za jediným ideologickým praporcem. Tím existence, činnost a požadavky této organizace získají legitimitu uvnitř, ale i vně komunity. Jednou z cest, jak symbol uzurpovat, je zasadit jej do patřičného kontextu a používat dostatečně dlouho na to, aby jeho deformovaný význam zevšedněl. Užití při společenských rituálech a ceremoniích představuje další důležitý způsob.⁹⁰ Je přitom snadnější využívat symboly, se kterými se daná komunita již nějakým způsobem identifikuje, což platí zejména pro vlajky.⁹¹ Podobný případ představují náboženské symboly: republikánské hnutí je sice antiklerikální, to mu však nebránilo připodobňovat účastníky protestní hladovky z roku 1981 k trpícímu Kristovi. Loajalistické organizace zase učinily extremistický symbol z „červené ruky Ulsteru“, tradičního emblému historické provincie. Je tedy nutné mít na paměti, že kontext, do něhož jsou symboly zasazeny, má zásadní význam, a to jak pro ty, kdož je užívají, tak pro ty, kdož jsou s nimi konfrontováni.

Ve veřejném prostoru, zejména v Belfastu, se nachází celá řada nositelů těchto symbolů, ať už to jsou vlajky, murální malby, památníky či obrubníky pomalované irskými či britskými státními barvami. Jednotlivé druhy projevů představují specifické fenomény samy o sobě, dohromady však tvoří kompaktní celek, jež nejen vyjadřuje určitou identitu či ideologii, ale také působí zpětně, prosazuje onu „deformovanou skutečnost“. Vytvářejí ideovou bariéru, jež druhou komunitu segreguje i mentálně, a zároveň usilují o homogenizaci komunity vlastní, neboť odkazují ke specifickému narativu. Názor většiny je obtížný určit v případě jakékoliv komunity: malá skupina s jasným cílem se může neuměřeně zviditelnit, prosadit se jako zdánlivý zástupce komunity a donutit „mlčící většinu“ její pohled na svět nejen tolerovat, ale dokonce jej přijmout za

⁸⁹ DIXON, P., c. d., s. 40.

⁹⁰ BRYAN, Dominic – GILLESPIE, Gordon, *Transforming Conflict: Flags and Emblems*, Belfast, 2005, s. 14.

⁹¹ BUCKLEY, A. (ed.), c. d., s. 12.

vlastní.⁹² Symboly ve veřejném prostoru tedy fungují také jako nástroje „ideologické války“: propagují vybraný narativ a následkem toho posilují legitimitu organizací, které vystupují jako jeho hlavní reprezentanti.

Vlajky mají mezi nimi největší podíl a také nejčastěji figurují jako předmět sporů. Jde o zářný symbolu, se kterým se identifikují lidé napříč celou komunitou, přestože mají rozdílné představy o tom, co znamená. Obecně lze říci, že pro unionisty reprezentuje britská vlajka bezpečí unie s Velkou Británií, záruku proti sjednocení ostrova. Pokud bylo v minulosti vyvěšení této vlajky znemožněno, chápali to jako oslabení konstituční vazby, a tedy takřka existenciální hrozbu celé komunitě. Užití britské vlajky navíc považovali za prosté vyjádření svého „britství“, zatímco irská trikolóra v jejich očích zpravidla symbolizovala iredentismus jižního státu či dokonce vyjádření podpory republikánskému násilí.⁹³ Unionisté obecně užívají širokou škálu vlajek, vedle klasické britské i anglickou, skotskou a severoirskou. Poslední zmíněná, tzv. ulsterský prapor, vychází ze původního erbu provincie a místního gaelského rodu, obsahuje však více unionistických symbolů (hvězdu a korunu) a bílé (stříbrné) pozadí namísto původního žlutého (zlatého). Vztah nacionalistů k národním vlajkám byl uvolněnější, přestože měli často pocit, že unionisté jich používají příliš velké množství a provokují jimi.⁹⁴ Nacionalisté vyvěšují a zobrazují irskou trikolóru, přičemž oranžovou v ní republikáni někdy nahrazují za zlatou. S INLA je pak spojen emblém marxistické odnože irského republikanismu, „vlajka s hvězdným pluhem“ (*The Starry Plough banner*), tedy na modrém pozadí zlatě vyobrazené souhvězdí Velkého vozu, někdy přecházející přímo v malbu pluhu. Zvláštní kategorii tvoří paramilitaristické vlajky, jež zpravidla nejsou vyvěšovány, ale především zobrazovány na murálech.⁹⁵ Právě tyto malby, které mohou zastoupit či zkombinovat všechna ostatní symbolická vyjádření, se sice objevují méně často, k poskytování požadovaného kontextu pro deformaci významu symbolů jsou přitom nejvhodnějším prostředkem.

Před analýzou fenoménu murálních maleb je nutné alespoň zevrubně přiblížit symboliku jednotlivých aktérů. Nacionalisté/republikáni disponují celou řadou různých symbolů vycházejících nejen z irské kultury, historie a mytologie, ale také z katolické a národně-osvobozené galerie, a navíc mají jasně definovaného nepřítele v podobě „imperialistického“

⁹² BRYSON, L. – MCCARTNEY, C., c. d., s. 137.

⁹³ Tamtéž, s. 50–55.

⁹⁴ Tamtéž, s. 52, 55–56.

⁹⁵ BRYAN, D. – STEVENSON, C. – GILLESPIE, G. – BELL, J., *Public Displays...*, s. 32.

státu, jehož symbolické zobrazování je snazší. Vzhledem k rozsahu této studnice emblémů Bill Rolston dokonce poukazuje na to, že unionisté ve vztahu k nacionalistům získali „*neodbytný dojem vlastní kulturní chudoby*.“⁹⁶ Nejdůležitější vztažný bod v irské historii představuje Velikonoční povstání proti Velké Británii z roku 1916, vděčný zdroj symbolů jak pro IRA, tak pro irský stát, o jehož odkaz se obě tradice doposud přou. Povstalci, mezi nimi básník Patrick Pearse a socialista James Connolly (často portrétováni na murálech), se opevnili v monumentální budově hlavní dublinské pošty a prostřednictvím Proklamace Irské republiky vyhlásili svobodné, gaelské a jednotné Irsko. Povstání neuspělo, stalo se však „zakládajícím mýtem“ pro stát i pro moderní republikánskou tradici a jeho vůdci byli oslavováni jako mučedníci. Úlohu pietní květiny zde hraje bílá velikonoční lilie, již republikáni během konfliktu používali ke komemoraci svých mrtvých obecně. Mezi další čteně užívané symboly patří erby čtyř irských provincií (což má zdůraznit jednotu ostrova) či geografický tvar ostrova samotného, dále keltské uzly, ostnaté dráty nebo řetězy, často zpřetrhávané, a skřivan vzlétající na svobodu. Fénix rodící se z popela platí za odznak generacemi předávané tradice republikánského militarismu a Prozatímní IRA jej hojně používala v souvislosti se svým „znovuzrozením“ v roce 1969, čímž, podle republikánského narativu, reagovala na rozsáhlé pouliční nepokoje a vypalování domů v létě téhož roku. Symbol úsvitu zase odkazuje na republikánské heslo *Taoicfaidh ar lá* (z irštiny „Náš den přijde“) a značí blízké vítězství. Mnoho dalších symbolů hnutí přijalo během konfliktu samotného.

Unionisté/loajalisté si také nárokují množství symbolů. Mezi nejstarší, jež používal Oranžský řád, patří oranžová lilie a různé protestantské symboly, zejména však „král Billy“, portrét protestantského krále Viléma III. Oranžského, jenž na bílém koni překračuje řeku Boyne, aby porazil katolického pretendenta trůnu, Iry podporovaného Jakuba II. Stuarta, ve vítězné bitvě roku 1690. Výjev jasně evokuje unionistický/loajalistický narativ, přestože je vytržen ze svého historického kontextu. Za pozornost stojí, že jde o jeden z mála symbolů, jež naznačují možné vítězství; většina ostatních výjevů jako by se pouze snažila zabránit porážce. Za příklad mohou sloužit zobrazení obležení města Derry, jež protestantské obyvatelstvo vydrželo všemu navzdory (stejně tak podle narativu musí vydržet i současní unionisté) či první světová válka, především bitva na řece Sommě, jež představuje důležitý vztažný bod pro všechny unionisty vzhledem k vysokému počtu padlých. Květ vlčího máku proto používají jak lidé zdůrazňující svou unionistickou identitu, tak paramilitaristické organizace ke připomínání svých padlých. Jiným

⁹⁶ ROLSTON, Bill, *Politics and Painting: Murals and Conflict in Northern Ireland*, Cranbury, 1991, s. 35.

často používaným symbolem je koruna (které prokazují unionisté loajalitu), šesticípá hvězda (symbolizující šest ulsterských hrabství) či oranžová stuha (a další insignie spojené s Oranžským řádem).

Zvláštní postavení má symbol „červené ruky Ulsteru“ (*Red Hand of Ulster*), původně emblém místní gaelské dynastie O'Neillů, jež si postupně uzurpovaly loajalistické paramilitaristické skupiny v důrazu na historickou výjimečnost provincie. Většinou jde o napřaženou dlaň, někdy je však také zobrazována jako zaťatá pěst. Červenou ruku Ulsteru používají obě hlavní paramilitaristické skupiny. Na erbu UDA se červená dlaň nachází v modrém poli společně s nápisy „UDA“ a „*Quis separabit*“, (úatinsky „Kdo [nás] rozdělí?“), na emblému UFF se ruka zatíná v pěst, je umístěna na zlaté šesticípé hvězdě a věncí ji nápisy na modrých stuhách „Ulsterští bojovníci za svobodu“, „*Ferrens tego*“ (latinsky „Bráním se tím, že útočím“), a letopočet „1973“, kdy UFF údajně vznikli. Emblém UVF pak představuje červená dlaň ve zlatém oválu, ověšená zkratkou „UVF“ a nápisem „Za Boha a Ulster“ („*For God and Ulster*“). Jak již bylo řečeno, UVF navíc využívá vlčí mák v odkazu na „krvavou oběť“ původní organizace v zákopech první světové války, a to i pro komemoraci protestantských obětí IRA a vlastních mrtvých.

Většina organizací dále využívá symboly během různých rituálů: průvodů, pohřbů a oslav důležitých svátků. Ty hrají ve společnosti i „ideologické válce“ důležitou úlohu, neboť, slovy sociologa Marca H. Rosse, „*posilují soudržnost komunity a zároveň zdůrazňují odlišnosti mezi členy této komunity a cizinci. Pomáhají formovat emoční vnímání reality a tím činí dané narativy přirozenějšími.*“⁹⁷ To platí hlavně pro unionisty, kteří sami sebe chápou jako komunitu „v obležení“, jež nesmí ustoupit „ani o píd“, jinak zanikne, a proto cítí větší potřebu tuto identitu potvrzovat. Za nejčastější druh rituálu platí průvody, jejichž účastníci vizuálně i zvukově potvrzují svůj nárok na dané teritorium.⁹⁸ Pochodující během nich nesou výrazné prapory, mají na sobě uniformy, součástí průvodu většinou bývá kapela označovaná jako „Nakopni papeže“ („*Kick the Pope band*“). Nejvíce takových průvodů se pravidelně objevuje v souvislosti s výročím již zmíněného vítězství Viléma III. Oranžského v bitvě na řece Boyne, tedy kolem 12. července (unionisté tento svátek nazývají „*The Twelfth*“). Murální malby a vlajky fungují vůči těmto dynamickým průvodům jako statické pozadí a jsou při těchto příležitostech obnovovány či nově vytvářeny.⁹⁹ Pro republikánské hnutí zase měly zásadní význam demonstrativní pohřby, na kterých

⁹⁷ ROSS, H. M., *Cultural...*, s. 21.

⁹⁸ JARMAN, Neil, *Material Conflicts: Parades and Visual Displays in Northern Ireland*, Oxford, 1997, 23–158.

⁹⁹ SANTINO, J., c. d., s. 32–36.

bývala mrtvým členům IRA vzdávána vojenská pocta jako padlým bojovníkům. „Republikánské parcely“ na severoirských hřbitovech slouží jako pestrá přehlídka republikánské a keltské symboliky zároveň a podobně jako portréty Williama III. odkazují na historii podložený narativ.

2.2 Murální malby

Murální malby jsou pro uzurpaci symbolů a prezentaci vlastní „deformované skutečnosti“ ideálním prostředkem. Jde o velkoformátová díla umístěná ve veřejném prostoru, což je kombinace, která je zásadním způsobem odlišuje od ostatních vyjádření. Předně, většinou nejde o jednoduché výjevy: velké rozměry umožňují vytvářet komplikované koláže mnoha symbolů i nápisů najednou a prezentovat tak komplexní politická či sociální poselství. Již samotná statická malba zasazuje tyto symboly do specifického, dané organizaci vyhovujícímu kontextu. Tomu dále napomáhá využívání murálů během kulturních rituálů, jak již bylo zmíněno výše, a jejich prostorové umístění. Loajalistické skupiny je často tvoří podél tras svých průvodů či na hranicích čtvrtí, republikánské hnutí si zase dává záležet na propojení poselství murálu s jeho umístěním, zejména ve spojení s komemorací událostí v dané lokalitě. Murály se většinou nacházejí na strategických, dobře viditelných místech: na křižovatkách, podél frekventovaných silnic, v průčelí domovních bloků či na tzv. mírových zdech.¹⁰⁰ V kombinaci s dalšími materiálními projevy – memoriály, plaketami a vlajkami – se stávají stálou součástí místní městské krajiny.¹⁰¹ Vzhledem k jejich dlouhé životnosti tak tvoří součást každodenního života místních obyvatel, konstantní připomínkou jejich etnicko-politické příslušnosti a zároveň jejím upevňovatelem.

Murály se od jednoduchých graffiti liší v několika zásadních aspektech. Jak již bylo řečeno, lze jimi vyjádřit mnohem komplexnější myšlenky, neboť bývají promyšlené, propracované a užívají nejen sémantické, ale i sémiotické prostředky. Především však jejich tvorba i údržba vyžaduje čas a finanční prostředky. Zatímco graffiti může pomocí spreje vytvořit v podstatě kdokoliv za několik málo minut, pro murály to neplatí: zde jsou potřeba malířské pomůcky a barvy a jejichž nanášení trvá několik dní. V novém tisíciletí se také objevují technicky i technologicky ještě preciznější díla vytištěná na plastových podkladech a následně ke zdi připevněna tak, že je lze kdykoliv sundat a přemístit. Murály časem přirozeně vybledávají, jsou vystaveny vlivům počasí

¹⁰⁰ MCATACKNEY, Laura, *Peace Maintenance and Political Messages: The Significance of Walls during and after the Northern Irish 'Troubles'*, in: *Journal of Social Archeology*, 11:1, 2011, s. 88.

¹⁰¹ SANTINO, J., c. d., s. 60.

či vandalismu, potřebují tedy pravidelnou údržbu, jinak zaniknou. Mnozí autoři sice zdůrazňují, že jde vlastně o velice levnou formu propagace,¹⁰² zde je však důležitá skutečnost, že murály ze své podstaty nemohou být vytvářeny *ad hoc*, že přeci jen vyžadují určité zázemí, finanční i sociální, získané prostřednictvím komunitní podpory či naopak zastrašováním jejích členů. Stejně jako graffiti, i murály bývají vytvářeny na soukromých budovách, nezřídka přes nelibost jejich majitelů, a je na místě se ptát, proč na těchto místech zůstávají, proč nejsou (nebo alespoň až donedávna nebyly) odstraňovány. Někdy k toleranci stačily obavy z možných následků vyjádření odporu, jindy byli lidé, kteří proti murálům a barevným obrubníkům vystoupili, skutečně zastrašováni a v rámci vlastní komunity v podstatě ostrakizováni; u policie přitom nacházeli jen malé pochopení.¹⁰³ Přítomnost murálu, tím spíše dlouhodobá, je odznakem moci. Kdo jej dokáže vytvořit a udržet, ten má danou oblast pod kontrolou.¹⁰⁴

Stejně jako u symbolů obecně, i v souvislosti s murály se nabízí otázka, kde leží hranice mezi autentickým vyjádřením komunity a ideologickou propagandou. Pokud malba obsahuje emblém či přímo název odpovědné organizace, je situace jednodušší. To platí především pro loajalistické murály, což je dáno řevnivostí jednotlivých skupin. Ta, jež kontroluje dané území a tím i poselství místních murálů, se musí vymezit nejen proti nacionalistům/republikánům, ale i proti všem ostatním loajalistickým skupinám,¹⁰⁵ a proto k výjevu připojuje vlastní emblémy. Tradiční malby „krále Billyho“ a další výjevy podporující výlučné složky unionistické identity už představují obtížnější případ. Problém však nastává zejména u republikánských murálů. Podle Billa Rolstona vzešly z republikánského hnutí jako takového a jejich autoři je zřídka malovali na konkrétní objednávku IRA, spíše jim „bylo uděleno povolení mluvit za hnutí.“¹⁰⁶ Přispívali k republikánskému úsilí po svém: jak prohlásil asi nejznámější republikánský muralista Gerard Kelly, „*umělec je také válečník*.“¹⁰⁷ Zejména zahraniční média tak malby vnímají jako určitou „populární kulturu“ konfliktu, vyjádření názoru místních obyvatel, což jen podporuje mýtus dvou monolitických bloků.¹⁰⁸ S vědomím několika výjimek lze říci, že během konfliktu reprezentovaly republikánské murály takřka výhradně představitele republikánského hnutí, v případě

¹⁰² Například MCATACKNEY, L., c. d., s. 87; COULTER, C., *Contemporary Northern Irish Society...*, s. 201.

¹⁰³ BRYSON, L. – MCCARTNEY, C., c. d., s. 138–139, konkrétní příklad 139–143.

¹⁰⁴ BUCKLEY, A. (ed.), c. d., s. 17.

¹⁰⁵ ROLSTON, Bill, *Changing the Political Landscape: Murals and Transition in Northern Ireland*, in: *Irish Studies Review*, 11:1, 2003, s. 6–9.

¹⁰⁶ Tamtéž, s. 9–11.

¹⁰⁷ SANTINO, J., c. d., s. 41–44.

¹⁰⁸ Tamtéž, s. 62.

loajalistických murálů pak pouze paramilitaristické skupiny, nikoliv například DUP či jiné politické subjekty.

Nástěnné malby mají v rámci konfliktu několik funkcí, z nichž již byla zmíněna ta teritoriální. Segregace čtvrtí severoirských měst, především Belfastu, má sice dlouhou historii,¹⁰⁹ nejde však jen o to, zda je oblast nacionalistická nebo unionistická. Zpráva z roku 2005 konstatuje: „*Vlajky, obarvené obrubníky a murály značí vlastnictví daného území [a často] reprezentují paramilitaristické organizace.*“¹¹⁰ Zejména v loajalistické tradici se důraz přesunul od pomocné funkce při tradičních rituálech k teritoriálnímu vymezení, a to nejen vůči nacionalistům/republikánům, ale také vůči ostatním loajalistickým organizacím.¹¹¹ Jak již bylo řečeno: kdo dokáže murály vytvořit a udržet, ten má danou oblast pod kontrolou.

Za druhé, murály apelují na místní komunitu, ideologicky na ni působí a podílejí se na utváření specifické kolektivní paměti. Malby na zdech působí na kohokoliv, kdo projde kolem a spatří je, aniž by o to nutně stál, a zůstávají na svých místech poměrně dlouho. Neil Jarman upozorňuje, že proces opakování formuje kolektivní paměť lépe než nová témata. Murály „*většinou sdělují něco, co již všichni vědí,*“¹¹² a upevňují tak popularitu daného narativu uvnitř komunity. Vizualizace paměti to navíc podporuje: přestože staví interpretacím daných symbolů a výjevů určité mantinely, daná poselství si lze vykládat v mnoha odstínech, což umožňuje apelovat na větší množství lidí. Stejně jako ve výše zmíněném případě vlajek se tak jednotliví členové komunity nemusí nutně shodnout na přesně definovaném významu, většina z nich však narativ jako v určitém odstínu přijme.¹¹³ Murály dále hrají důležitou roli v komemoraci konfliktu a legitimizují postup dané organizace, zpravidla tedy ozbrojený boj, a to i zpětně. Americký sociolog Jack Santino nabízí srovnání s náborovými plakáty, které však lze plně vztáhnout pouze na murály z dob ozbrojeného konfliktu. Ty nepřipomínaly mrtvé jako otce a matky či syny a dcery, ale jako mučedníky a padlé hrdiny. V tom se lišily od intimních a lidských „spontánních pomníků“ vznikajících na místě smrti dané osoby, které vytvářeli lidé napříč komunitami pomocí květin a kondolenčních lístků.¹¹⁴ Murály naopak většinou nezdůrazňovaly lidskou tragédii, ale oběť pro politické či vojenské úsilí.¹¹⁵

¹⁰⁹ McATACKNEY, L., c. d., s. 79–86.

¹¹⁰ BRYAN, D. – GILLESPIE, G., *Transforming...*, s. 11.

¹¹¹ ROLSTON, B., *Changing the Political Landscape...*, s. 6–9.

¹¹² JARMAN, Neil, *Material Conflicts: Parades and Visual Displays in Northern Ireland*, Oxford, 1997, s. 12–14.

¹¹³ Tamtéž, s. 14.

¹¹⁴ SANTINO, J., c. d., s. 96–97.

¹¹⁵ Tamtéž, s. 43.

Zejména republikánské murály ale prošly po roce 1998 v tomto ohledu zásadní změnou, o níž ještě bude řeč.

Za třetí, murály mohou sloužit jako „alternativní“ sdělovací prostředky, jimiž jednotlivé skupiny reagují na aktuální situaci, veřejně se vyjadřují, a to navzdory nepřátelství tradičních médií. Ta opanoval britský stát, poskytovala tudíž jen malý nebo žádný prostor nežádoucím názorům, jimiž by tím mohla dodat legitimitu.¹¹⁶ Republikány i lojalisty také dlouho omezoval nedostatek finančních prostředků a mnohé z cest, jak dostat vlastní interpretace současného dění k širšímu publiku, jim byly během konfliktu nepřístupny. Murály inkorporovaly aktuální události do tradičních narativů a prezentovaly je jako přirozené pokračování dosavadního procesu: útaku či ozbrojeného boje. V rámci „ideologické války“ tak mohly efektivně (a efektně) vysvětlovat tyto události optikou kýženého narativu, který navíc mohly skrze svou dlouhou životnost a proces opakování zpětně rozšířit o další téma.

Propojením těchto tří funkcí vyplyne ústřední cíl tvorby politických murálů, jímž je podle Billa Rolstona politická mobilizace. Činnost všech radikálních organizací v Severním Irsku závisí na podpoře vlastní komunity, ať už jde o guerillový boj či volební soutěž. Rolston vysvětluje, že „podpora členů místní komunity rozhodně není samozřejmá, je potřeba o ni usilovat. Murály pro to představují důležitý nástroj.“¹¹⁷ Jejich výskyt se omezoval na čtvrti obývané pracující třídou, protože právě zde, na lokální úrovni, měly největší účinek: buď posilovaly přesvědčení těch, kdo již hnutí podporovali, anebo fungovaly jako „náborové plakáty“ pro dosud nepřesvědčené.¹¹⁸ Jakožto specifické médium oslovily všechny místní obyvatele, ať už o to dotyční stáli, či nikoliv. Stále více, a zejména v novém tisíciletí, cílily také na zahraniční publikum, zejména skrze média a turismus, jejich přední význam pro ideologickou válku na lokální úrovni však zůstává.

Přestože jsou murály vázány na určité místo, představuje jejich tvorba poměrně dynamický fenomén. Aktéři „ideologické války“ nacházeli nejen nová témata, ale i nové prostředky, a způsoby, jakými k těmto tématům přistupovali, se v průběhu konfliktu i po něm měnily. Murály lze tedy v určitém smyslu považovat za jakýsi „barometr“, jež indikoval aktuální postoje radikálních organizací v různých fázích konfliktu i mírového procesu.¹¹⁹ Strategická plocha či zeď

¹¹⁶ Více o oficiálním zobrazování konfliktu srov. COULTER, C., *Contemporary Northern Irish Society...*, s. 149–199.

¹¹⁷ ROLSTON, Bill, *Drawing Support: Murals in the North of Ireland*, Belfast, 1992, s. vii.

¹¹⁸ ROLSTON, B., *Politics and Painting...*, s. 122–124.

¹¹⁹ ROLSTON, B., *Drawing Support 1...*, 1992, s. i.

mohla být opakovaně přemalovávána, aby dotýčný výjev lépe souzněl s aktuálním postojem organizace či konkrétněji reagoval na stav, ve kterém se konflikt nacházel. Nemuselo však jít jen o kompletní nahrazení. Aby malby přetrvaly, musejí procházet údržbou, během které mohou být různé jejich části pozměněny, odstraněny či naopak doplněny, tak, aby vyhovovaly současným potřebám.¹²⁰ Nakonec, murály se stávaly častým terčem útoků radikálů z druhé komunity či, během konfliktu, dokonce policistů a vojáků (v případě republikánských murálů), kteří je buď potřísnili barvou, počmárali či přes ně napsali svá hesla. Tímto způsobem konfrontovali narativ, jenž murál reprezentoval, a záleželo na skupině, která za dílem stála, zda sjednala nápravu či nikoliv. Jelikož se malby v průběhu let takto měnily, pozoruhodným způsobem reflektují vývoj nejen ideologické, ale i „skutečné“ války, a to nejen tím, na co reagují, ale i tím, čeho a jakým způsobem jejich autoři chtěli dosáhnout.

¹²⁰ SANTINO, J., c. d., s. 13.

3 Severoirský konflikt na zdech

3.1 Protestní hladovky a vzestup murálu jako média (do roku 1984)

První zdokumentovaný murál vzniknul roce 1908 v belfastské Beersbridge Road a zobrazoval klasický výjev z bitvy na řece Boyne, pravděpodobně převzatý z dobových pohlednic.¹²¹ Šlo o základní vztažný bod unionistické identity a „král Billy“ tak tématům zatím ryze unionistického fenoménu dominoval.¹²² Také další malby, například výjev z korunovace krále Jiřího V. a královny Marie v roce 1937, byly tvořeny a obnovovány v souvislosti s oslavami výročí této bitvy (12. července) a jejich autoři měli v komunitě i ve státě výsadní postavení. Tyto murály lze považovat za kulturní díla podporující legitimitu a identitu protestantského. Po druhé světové válce začala tradice upadat a ani vypuknutí ozbrojeného konfliktu v roce 1969 tento vývoj nezvrátilo. Tyto první murály však poskytly studnici inspirace, ze které mohli aktéři budoucího konfliktu čerpat.

Na přelomu 60. a 70. let přerostla erupce spontánního násilí v trojstranný etnicko-politický konflikt: Velká Británie nasadila do ulic armádu, do konfliktu vstoupila Prozatímní IRA, spojením řady lokálních obranných skupin vznikla UDA a do role „obránců Ulsteru“ se postavil i UVF. PIRA, pro kterou vývoj situace představoval ideální příležitost k obnovení skomírající tradice protibritského ozbrojeného boje, dokázala přesvědčit nacionalistickou komunitu o nepřátelských úmyslech Britů, postavila se do role jejího obránce a iniciovala rozsáhlou guerillovou kampaň, pro kterou se jí dostalo podpory mezi irskými nacionalisty doma i v zahraničí. Akutní hrozba úspěchu republikánského terorismu zase dodávala legitimitu loajalistickým organizacím, které nejenže měly bránit své komunity, ale také násilím zabránit možnému britskému ústupu z ostrova. Unionisté navíc přišli o řadu tradičních jistot: o vlastní parlament, polovojenské policejní oddíly *B Specials* a v souvislosti s probíhajícími reformami i o výsadní postavení v zemi a v komunitě zavládl strach, že se Velká Británie z ostrova skutečně stáhne. Zpočátku tedy neměly ani IRA, ani loajalistické paramilitaristické skupiny o podporu své činnosti nouzi, a to i přesto, že intenzita násilí s koncem roku 1972 poněkud opadla.

¹²¹ ROLSTON, B., *Politics and Painting...*, s. 20–21.

¹²² ROLSTON, B., *Drawing Support 1...*, 1992, s. 1, fotografie č. 1–2.

Ve druhé polovině 70. let však začalo být jasné, že IRA ani Velká Británie nejsou schopny dosáhnout rychlého vítězství a ani pokus o řešení v podobě sdílené moci z let 1973–1974 pod nátlakem loajalistů neuspěl. V neočekávané situaci vlekoucího se konfliktu bylo zapotřebí nových strategií: význam „ideologické války“ znovu narostl. Novým bojištěm se staly věznice a internační tábory. Britská vláda se pokusila vzít republikánskému hnutí legitimitu tím, že jeho členy označila za obyčejné kriminálníky a odmítla vězněným členům IRA a INLA uznat politický status. Získat tento status zpět se stalo předmětem nové kampaně. Snaha republikánských vězňů vyvrcholila hladovou stávkou v roce 1980 a 1981, při níž deset z nich zemřelo – mezi nimi i vůdčí postava protestu, Bobby Sands. Vláda Margaret Thatcherové tomuto nátlaku neustoupila, republikánské hnutí však situaci opět dovedně využilo ve svůj prospěch tím, že záchranu umírajících hladovkářů spojilo s politickou kampaní politického křídla IRA, strany Sinn Féin. Potřeba upevnit legitimitu v dlouhodobém horizontu, lidská tragédie hladových stávek a nově objevený potenciál politické agitace přiměly republikánské hnutí hledat nové způsoby, jakými „ideologickou válku“ vést.¹²³

Malování murálů do té doby platilo za čistě unionistickou tradici, zatímco republikánské projevy se doposud omezovaly na narychlo načmáraná hesla „*Pridej se k I.R.A.*“. Zadržení členové IRA, často katoličtí mladíci radikalizovaní událostmi přelomu 60. a 70. let,¹²⁴ však ve vězení nenasáli jen republikánskou ideologii: plně využili také příležitost rozvinout umělecké vlohy některých z nich.¹²⁵ Podpurné nápisy již potřebám hnutí nestačily a po unionistickém vzoru, který zde existoval již od 20. let, tak vznikly první republikánské murály. Mladý a atraktivní Bobby Sands se stal ikonou hnutí: měl nesporný literární talent, nacionalističtí teenageři se s ním lehce identifikovali, a navíc byl v průběhu hladovky zvolen do westminsterského parlamentu jako poslanec za Sinn Féin. Sandsova smrt měla obrovský emocionální dopad na celou komunitu a jeho usměvavá tvář, převzatá z fotografie z počátku 70. let, se etablovala jako ikonický symbol republikánského hnutí. Podle Billa Rolstona se jen v Belfastu během několika málo měsíců objevila nejméně stovka prvních murálů.¹²⁶

¹²³ Podrobněji (obecně) například DIXON, Paul, *Northern Ireland. The Politics of War and Peace*, Basingstoke, 2008; pro seznámení s činností jednotlivých aktérů srov. TAYLOR, Peter, *Brits. The War Against the IRA*, London, 2002; TAYLOR, Peter, *Provos. The IRA and Sinn Féin*, London, 1998; TAYLOR, Peter, *Loyalists*, London, 2000.

¹²⁴ Srov. BOSI, Lorenzo. *Explaining Pathways to Armed Activism in the Provisional Irish Republican Army, 1969–1972*. In: *Social Science History*, 36:3, 2012.

¹²⁵ ROLSTON, B., *Politics and Painting...*, s. 72–75.

¹²⁶ Tamtéž, s. 76–79.

Utlačování Irska a jeho obyvatel ze strany Velké Británie se okamžitě stalo jejich ústředním tématem. Z hladovkářů-mučedníků se stal mocný symbol: byli zobrazováni jako trpící Kristus, jako oběti bezpráví a nelidského zacházení, nikoliv jako hrdinští rebelové. Murály prezentovaly utrpení vězňů jako výsledek represe imperialistické Británie, jež jim odmítla přiznat právoplatný politický status. „*Požehnání budiž ti, kdož hladoví za spravedlnost*,“¹²⁷ apelovaly jednak na katolickou víru, jednak na lidská a občanská práva, tedy na dvě důležité složky nacionalistické identity. Bobby Sands byl „*zavražděn*“,¹²⁸ vězeňské budovy ve tvaru písmene H (odtud označení „H-block“) se na murálech objevovaly jako démonické symboly opresivního režimu. Prominentní roli v této první vlně hrála série murálů vyvedených na dlouhé zdi v Beechmount Avenue, jež vyobrazovala nejen příslušníky policie a armády, které bijí nahé vězně, ale také celosystémový útlak, ironicky vyjádřený v názvu jednoho z děl jako *Běžící pás spravedlnosti* (příloha č. 1).¹²⁹ Murály navíc zdůrazňovaly tradiční republikánský pohled, podle kterého Velká Británie jako celek utlačovala obyvatele irského ostrova jako celku. Toho jejich autoři docílili například vyobrazením erbů všech čtyř irských provincií (Ulsteru, Leinsteru, Munsteru a Connachtu)¹³⁰ či geografického obrysu irského ostrova, na jednom z výjevů nesoucí kříž v připodobnění k poslední cestě Ježíše Krista.¹³¹

Jeden z nejvýmluvnějších murálů z této doby (příloha č. 2) se nacházel v republikánské čtvrti Bullymurphy v západním Belfastu a uváděl jej nápis „*Jejich hlad, jejich bolest, náš boj*.“ Pod andělem, který v rukou drží klasický nápis „*Požehnání budiž ti, kdož hladoví za spravedlnost*,“ leží dvě osoby: po jeho pravici hladovějící vězeň, po jeho levici truchlící ozbrojenec s útočnou puškou v ruce. Pod jejich nohama je vyobrazena irská trikolóra (se zlatou barvou místo oranžové) ověšená plameny, z nichž se rodí fénix. Výjev pak ohraničují dva trojlístky a erby všech čtyř irských provincií, přičemž ten ulsterský má dle původní gaelské předlohy zlaté pozadí. Koláž jako celek značí pro nacionalistickou komunitu snadno rozšifrovatelné poselství: hladovkář trpí za celé

¹²⁷ CROWLEY, Tony, mni00317, 1981, *Murals of Northern Ireland Collection*, dostupné z: <http://ccdl.libraries.claremont.edu/cdm/ref/collection/mni/id/499/rec/116> [březen 2017].

¹²⁸ CROWLEY, T., mni00369, 1981, *Murals of Northern Ireland Collection*, dostupné z: <http://ccdl.libraries.claremont.edu/cdm/ref/collection/mni/id/491/rec/103> [březen 2017].

¹²⁹ CROWLEY, T., mni00545, 1989 (murál vytvořen 1981), *Murals of Northern Ireland Collection*, dostupné z: <http://ccdl.libraries.claremont.edu/cdm/singleitem/collection/mni/id/208/rec/7> [březen 2017], CROWLEY, T., mni00050, 1981, *Murals of Northern Ireland Collection*, dostupné z: <http://ccdl.libraries.claremont.edu/cdm/ref/collection/mni/id/49/rec/91> [březen 2017].

¹³⁰ CROWLEY, T., mni00563, 1981, *Murals of Northern Ireland Collection*, dostupné z: <http://ccdl.libraries.claremont.edu/cdm/ref/collection/mni/id/490/rec/101> [březen 2017].

¹³¹ CROWLEY, T., mni00559, 1981, *Murals of Northern Ireland Collection*, dostupné z: <http://ccdl.libraries.claremont.edu/cdm/ref/collection/mni/id/488/rec/99> [březen 2017].

Irsko a jeho oběť má motivovat jeho obyvatele, aby se v zájmu spravedlnosti přidali k tradičnímu republikánskému úsilí o sjednocenou Irskou republiku bez britské přítomnosti.

„Dosáhnout spravedlnosti“ totiž znamenalo pokračovat v ozbrojeném boji. „*Mohou zabít revolucionáře, ale ne revoluci*“,¹³² hlásal nápis pod malbou bojovníka s dlouhými vlasy a odhalenou hrudí, za nímž vlaje irská trikolóra a který v rukou třímá pro konflikt typickou útočnou pušku Armalite. Hladovka byla na krátký okamžik prezentována jako lidská tragédie, morální apely však doplňovaly poznámky o „obětování se“¹³³ a rychle se smísily se symboly republikánského hnutí. Ostnatým drátem omotaný a ukřižovaný hladovkář měl být podle jednoho z murálů přijat do nebe, neboť si prošel peklem, cílem murálu však bylo „*vítězství hladovkářům*“, to znamená uznání politického statusu a tedy i legitimacy ozbrojeného boje.¹³⁴ Jejich pohřby byly vojenské a hold jim vzdávali ozbrojenci s puškami, na murálech i ve skutečnosti (příloha č. 3).¹³⁵ Irská trikolóra a vlajka s hvězdným pluhem (hladovky se účastnili i členové INLA) na výjevech zpravidla visely na překřížených halapartnách,¹³⁶ historických symbolech zdůrazňující kontinuitu irského boje již od konce 18. století: mít ji ukrytou na půdě znamenalo být symbolicky připraven na další povstání. „*Běžící pásy spravedlnosti*“ vždy končily odplatou: ať už ve vězení skrze protest¹³⁷ či na svobodě skrze ozbrojený boj.¹³⁸

Když atmosféra vytvořená hladovými stávkami opadla, republikánští autoři se plně zaměřili na prezentaci aktuálního boje jakožto přirozeného pokračování „800 let trvajících“ anglo-irského střetu. IRA měla být nositelkou pochodně, legitimní pokračovatelkou úsilí předchozích generací, fénixem neustále rodícím se z popela.¹³⁹ Jména mrtvých členů IRA doplňovalo vyobrazení Cú Chulainna, mýtického irského bojovníka, v momentě jeho hrdinské smrti, což je další klasický komemorační symbol.¹⁴⁰ Spojnice s Velikonočním povstáním byla nejdůležitější, šlo o tradiční

¹³² CROWLEY, T., *mni00559*, 1981, *Murals of Northern Ireland Collection*, dostupné z: <http://ccdl.libraries.claremont.edu/cdm/ref/collection/mni/id/494/rec/106> [březen 2017].

¹³³ ROLSTON, B., *Drawing Support* 1..., 1992, s. 28, fotografie č. 53.

¹³⁴ CROWLEY, T., *mni00611*, 1981, *Murals of Northern Ireland Collection*, dostupné z: <http://ccdl.libraries.claremont.edu/cdm/ref/collection/mni/id/578/rec/158> [březen 2017].

¹³⁵ CROWLEY, T., *mni00148*, 1981, *Murals of Northern Ireland Collection*, dostupné z: <http://ccdl.libraries.claremont.edu/cdm/ref/collection/mni/id/506/rec/113> [březen 2017].

¹³⁶ Například ROLSTON, B., *Drawing Support* 1..., 1992, s. 31, fotografie č. 59.

¹³⁷ Tamtéž, s. 29, fotografie č. 56.

¹³⁸ Tamtéž, s. 28, fotografie č. 54.

¹³⁹ CROWLEY, T., *mni00160*, 1984, *Murals of Northern Ireland Collection*, dostupné z: <http://ccdl.libraries.claremont.edu/cdm/ref/collection/mni/id/356/rec/294> [březen 2017].

¹⁴⁰ CROWLEY, T., *mni00328*, 1981, *Murals of Northern Ireland Collection*, dostupné z: <http://ccdl.libraries.claremont.edu/cdm/ref/collection/mni/id/579/rec/156> [březen 2017].

vztažný bod republikánského hnutí.¹⁴¹ Jedna z opakovaně obnovovaných maleb zdůrazňovala republikánskou kontinuitu skrze vyobrazení účastníka Velikonočního povstání a moderního paramilitaristy.¹⁴² Stěnu kanceláří Sinn Féin ve Falls Road zase zdobil „reklamní“ murál propagující její noviny *An Phoblacht/Republican News*, jejichž titulní strana, nadepsaná „*Vzpomeň si na rok 1916*“, vyobrazuje text Proklamace republiky a současného člena IRA s pozvednutou puškou.¹⁴³ Rozmach zobrazování zakuklených paramilitaristů přišel až později, tyto motivy se ale na malbách objevovaly už od roku 1981.¹⁴⁴ Například propracovaný murál na Rockville Street v Belfastu oslavoval přepadení britského armádního konvoje členy PIRA u hradu Narrow Water, při němž zemřelo 18 vojáků.¹⁴⁵ IRA málokdy používala pouze osamocené symboly a emblémy, ty měly spíše podpůrnou funkci a dotvářely kontext pro ústřední výjev. Když výjimečně tak učinila, působil murál s vyobrazením útočných pušek, trikolór na píkách, fénixe rodícího se z plamenů a nápisem „*Prozatímni IRA*“ jako zjevení z ulic ghett třetího světa.¹⁴⁶

Řada republikánských murálů ozbrojený boj podporovala jen nepřímou. Pokračovala volební kampaň, navazující na úspěchy Sinn Féin během hladovek.¹⁴⁷ Opět, měla existovat přímá spojnice mezi Jamesem Connollym, jedním z vůdců Velikonočního povstání, a Bobbym Sandsem: „*Volte socialisticky, volte republikánsky, volte Sinn Féin*“, doplňovalo jejich portréty.¹⁴⁸ Jindy irskou trikolóru třímala žena a Sinn Féin, v rámci své cesty „*za lepším Irskem*“, slibovala splnit jak sociální požadavky komunity na pracovní místa či nové byty, tak dosáhnout odchodu britských vojáků.¹⁴⁹ Ženy obecně figurovaly jako součást republikánských murálů již od počátku, jedna z maleb prezentovala „*solidarititu mezi ženami účastnicemi se ozbrojených bojů*“ v Severním Irsku

¹⁴¹ ROLSTON, B., *Drawing Support 1...*, 1992, s. 43, fotografie č. 83.

¹⁴² CROWLEY, T., mni00269, 1983, *Murals of Northern Ireland Collection*, dostupné z: <http://ccdl.libraries.claremont.edu/cdm/ref/collection/mni/id/412/rec/206> [březen 2017].

¹⁴³ CROWLEY, T., mni00431, 1982, *Murals of Northern Ireland Collection*, dostupné z: <http://ccdl.libraries.claremont.edu/cdm/ref/collection/mni/id/570/rec/181> [březen 2017].

¹⁴⁴ CROWLEY, T., mni00326, 1983, *Murals of Northern Ireland Collection*, dostupné z: <http://ccdl.libraries.claremont.edu/cdm/ref/collection/mni/id/586/rec/249> [březen 2017].

¹⁴⁵ CROWLEY, T., mni00646, 1981, *Murals of Northern Ireland Collection*, dostupné z: <http://ccdl.libraries.claremont.edu/cdm/ref/collection/mni/id/501/rec/114> [březen 2017].

¹⁴⁶ CROWLEY, T., mni00307, 1984, *Murals of Northern Ireland Collection*, dostupné z: <http://ccdl.libraries.claremont.edu/cdm/ref/collection/mni/id/565/rec/287> [březen 2017].

¹⁴⁷ CROWLEY, T., mni00436, 1983, *Murals of Northern Ireland Collection*, dostupné z: <http://ccdl.libraries.claremont.edu/cdm/ref/collection/mni/id/421/rec/199> [březen 2017].

¹⁴⁸ CROWLEY, T., mni00333, 1983, *Murals of Northern Ireland Collection*, dostupné z: <http://ccdl.libraries.claremont.edu/cdm/ref/collection/mni/id/451/rec/227> [březen 2017].

¹⁴⁹ ROLSTON, B., *Drawing Support 1...*, 1992, s. 42, fotografie č. 81.

(tedy členky Cumman na mBán), Palestině a Namibii.¹⁵⁰ Již od počátku se objevovaly murály odsuzující užití plastových kulek, které používala britská armáda při nepokojích.¹⁵¹ „*Zabili Stephena McConomyho a říkají tomu udržování pořádku*“, kritizoval jeden z murálů, zobrazující portrét dotyčného 11 letého dítěte, postup vojáků.¹⁵²

Loajalisté překvapivě na vzestup republikánské murálové propagandy nereagovali, objevilo se pouze několik murálů s emblémy paramilitaristických organizací či vlajkami, nejčastěji britskými, severoirskými a skotskými. Vypuknutí konfliktu, ztráta vlastního parlamentu a britský postup, jenž unionisty marginalizoval, obecně představoval pro potenciální loajalistické muralisty obtížně řešitelný problém. Jak již bylo řečeno, v očích UVF a UDA se nepřátelé nacházeli všude okolo. Nebylo možné hanit Velkou Británii a zároveň zdůrazňovat své „britství“, paramilitaristé navíc mohli válčit pouze s republikány a vzhledem k tomu, že jejich snahy většinou nabyly formy zabíjení náhodných nacionalistů, nějaká konkrétní obhajoba jejich ozbrojeného boje nepřipadala v úvahu. Loajalisté tedy zaujali odlišnou pozici: vyhýbali se propracovaným zobrazením a vsadili na emblémy svých organizací, na tradiční unionistické/loajalistické symboly – vlajky, korunu a červenou ruku Ulsteru – a úderná hesla jako „*Nikdy se nevzdáme*“ a „*1690*“, připomínající bitvu na řece Boyne.¹⁵³ Nechyběly ani tradiční motivy „krále Billyho“, jež byly buď tvořeny nově,¹⁵⁴ nebo udržovány z předchozích let.¹⁵⁵ Rozmach loajalistických murálů však měl teprve přijít.

3.2 Obnova loajalistické tradice a paramilitarizace murálů (1985–1992)

Jestliže republikánskou murálovou tvorbu podnítily hladové stávky, pro loajalisty hrálo úlohu katalyzátoru podepsání tzv. anglo-irské dohody (či dohody z Hillsborough)¹⁵⁶ v roce 1985. Velká Británie v ní vůbec poprvé uznala právo irského státu na zasahování do záležitostí, které

¹⁵⁰ CROWLEY, T., mni00432, 1983, *Murals of Northern Ireland Collection*, dostupné z: <http://ccdl.libraries.claremont.edu/cdm/ref/collection/mni/id/410/rec/189> [březen 2017].

¹⁵¹ CROWLEY, T., mni00632, 1982, *Murals of Northern Ireland Collection*, dostupné z: <http://ccdl.libraries.claremont.edu/cdm/ref/collection/mni/id/559/rec/180> [březen 2017].

¹⁵² CROWLEY, T., mni00592, 1982, *Murals of Northern Ireland Collection*, dostupné z: <http://ccdl.libraries.claremont.edu/cdm/ref/collection/mni/id/585/rec/184> [březen 2017].

¹⁵³ CROWLEY, T., mni00122, 1984, *Murals of Northern Ireland Collection*, dostupné z: <http://ccdl.libraries.claremont.edu/cdm/ref/collection/mni/id/382/rec/306> [březen 2017].

¹⁵⁴ CROWLEY, T., mni00133, 1984, *Murals of Northern Ireland Collection*, dostupné z: <http://ccdl.libraries.claremont.edu/cdm/ref/collection/mni/id/385/rec/263> [březen 2017].

¹⁵⁵ ROLSTON, B., *Drawing Support* 1..., 1992, s. 1, fotografie č. 1–2.

¹⁵⁶ „Anglo-irská dohoda“ je termín preferovaný nacionalisty, „dohoda z Hillsborough“ unionisty.

doposud označovala za ryze vnitropolitické, a oba státy navázaly v zájmu pacifikace konfliktu spolupráci. Britská vláda však smlouvu nekonzultovala s unionisty, kterým se situace jevila jako naplnění jejich nejhorších obav: Ulster je zaprodáván. Severní Irsko znovu zachvátily pouliční bouře. Alternativu zdánlivě bezmocným unionistickým politiků mohli nabídnout paramilitaristé. V situaci, kdy se zdálo, že Británii v provincii udrží pouze hrozba rozsáhlého násilí, získala aktivita těchto skupin určitou podporu shora. Ve všeobecném sestupu politiky do ulic se loajalisté znovu obrátili k tradiční formě vyjádření, k murálům.¹⁵⁷

Anglo-irská dohoda platila za impuls, který v dlouhodobém horizontu obnovil a „paramilitarizoval“ lojalistickou murálovou tradici, ta ale na aktuální dění reagovala jen nepřímo. Murály měly upevnit moc paramilitaristických organizací a zdůraznit jejich odhodlání vzdorovat, proto rezonovala spíše témata, jež mohla zdůraznit jednak jejich sílu a odvahu k akci, jednak jejich legitimitu. Takovou úlohu hrála především významná lojalistická výročí. Z nich profitoval hlavně UVF, jenž se mohl odvolávat na původní organizaci z dob první světové války. Uplynutí 70 let od bitvy na řece Sommě posloužilo snaze vytvořit spojení mezi tehdejší a aktuálním ozbrojeným bojem, murály dokonce naznačovaly absurditu věznění současných následníků vojáků padlých na západní frontě.¹⁵⁸ Také 75. výročí založení původní UVF představovalo vhodnou příležitost. „*Tehdy v roce 1912 i teď v roce 1987*“, hlásal jeden z murálů vyobrazující geografický obrys Severního Irska vyplněným severoirskou vlajkou – podobným způsobem, jakým republikáni užívali obrys irského ostrova. „*Oni za Ulster bojovali tehdy, my budeme bojovat teď*“, vysvětloval spojitost mezi uniformovaným členem UVF z roku 1912 a maskovaným ozbrojencem ze současnosti (příloha č. 4).¹⁵⁹ UDA, postrádající vlastní vztažné body v hlubší historii, se přihlásila alespoň k 300. výročí zavření bran města Derry a počátku jeho obléhání: v podobné snaze navázat na minulost označila tehdejší obránce města za „*první Ulsterskou obrannou asociaci*“.¹⁶⁰ U některých výročních murálů se však paramilitaristická motivace těžko určuje: chybí emblém moderního UVF, jež je na jeho murálech vždy přítomen,¹⁶¹ či za nimi stál pravděpodobně Oranžský

¹⁵⁷ DIXON, P., c. d., s. 185–209.

¹⁵⁸ ROLSTON, B., *Drawing Support* 1..., 1992, s. 10, fotografie č. 19.

¹⁵⁹ CROWLEY, T., *mni00119*, 1987, *Murals of Northern Ireland Collection*, dostupné z: <http://ccdl.libraries.claremont.edu/cdm/ref/collection/mni/id/325/rec/344> [duben 2017].

¹⁶⁰ CROWLEY, T., *mni00137*, 1988, *Murals of Northern Ireland Collection*, dostupné z: <http://ccdl.libraries.claremont.edu/cdm/ref/collection/mni/id/270/rec/376> [duben 2017].

¹⁶¹ CROWLEY, T., *mni00137*, 1988, *Murals of Northern Ireland Collection*, dostupné z: <http://ccdl.libraries.claremont.edu/cdm/ref/collection/mni/id/336/rec/354> [duben 2017].

řád.¹⁶² V souvislosti s výročí bitvy na řece Boyne v roce 1990 bylo také vytvořeno mnoho nových murálů s „králem Billym“, jehož paramilitaristické symboly také nedoplňovaly.¹⁶³

Krom výše zmíněných výjevů zobrazovaly loajalistické murály hlavně emblémy UDA/UFF, UVF, Komanda červené ruky a přidružených organizací. Pouze ve výjimečných případech se symboly UDA a UVF nacházely vedle sebe. Organizace zpravidla o status legitimního reprezentanta ulsterského loajalismu soupeřily a autorství murálů dávaly okatě najevo. Někdy je doplňovala výhružná či legitimizující hesla a nápisy. „*UVF si nárokuje právo udeřit proti republikánským cílům kdekoliv a kdykoliv se naskytne příležitost*“,¹⁶⁴ hlásal murál s emblémem Protestantské akční síly, další z krycích názvů UVF. Zároveň s tím začalo ubývat britských vlajek. Zatímco dříve lojalisté nevynechali jedinou příležitost zdůraznit své „britství“, v důsledku frustrace z anglo-irské smlouvy a růstu paramilitaristické podpory nezávislého Ulsteru se státní symboly začaly vytrácet. Náhradou mohla být například fialová vlajka UVF, jež se objevovala v mnoha variacích. Emblémy UVF a UDA se přeci jen na jednom výjevu objevily najednou, a to jako součást tvrzení, že „*Shankill podporuje všechny loajalistické vězně*“,¹⁶⁵ což podle Billa Rolstona kontrastovalo s realitou minimálního zájmu komunity o jejich osud.¹⁶⁶

V doposud nevídané míře se rozšířily výjevy zakuklených ozbrojenců. Většinou přitom nešlo o zobrazení konkrétní události či osoby: z postavy s tváří zakrytou kuklou, třímající útočnou pušku, se stal nový symbol vzdoru, ať už proti Velké Británii, či irskému republikanismu, případně obojímu najednou. Malby ozbrojenců doplňovaly emblémy UVF¹⁶⁷ i UDA (příloha č. 5),¹⁶⁸ postava někdy přímo hleděla na pozorovatele a spolu s varováním, například „*Toto je loajalistický západní Belfast*“, hrozila každému, kdo by snad pod kýžené označení nespadal.¹⁶⁹ Symbol se ale etabloval i na republikánských murálech. Na rozdíl od nahých a zarostlých vězňů neměli noví „bojovníci za svobodu“ tváře, stali se z nich anonymizovaní válečníci. „*Náš den přijde*“, hlásaly

¹⁶² ROLSTON, B., *Drawing Support* 1..., 1992, s. 12, fotografie č. 23.

¹⁶³ Tamtéž, s. 2–4, fotografie č. 3–8.

¹⁶⁴ CROWLEY, T., mni00139, 1987, *Murals of Northern Ireland Collection*, dostupné z: <http://ccdl.libraries.claremont.edu/cdm/ref/collection/mni/id/343/rec/361> [duben 2017].

¹⁶⁵ CROWLEY, T., mni00128, 1987, *Murals of Northern Ireland Collection*, dostupné z: <http://ccdl.libraries.claremont.edu/cdm/ref/collection/mni/id/366/rec/372> [duben 2017].

¹⁶⁶ ROLSTON, B., *Politics and Painting*..., s. 32–33.

¹⁶⁷ CROWLEY, T., mni00138, 1987, *Murals of Northern Ireland Collection*, dostupné z: <http://ccdl.libraries.claremont.edu/cdm/ref/collection/mni/id/348/rec/356> [duben 2017].

¹⁶⁸ CROWLEY, T., mni00490, 1987, *Murals of Northern Ireland Collection*, dostupné z: <http://ccdl.libraries.claremont.edu/cdm/ref/collection/mni/id/328/rec/350> [duben 2017].

¹⁶⁹ CROWLEY, T., mni00129, 1987, *Murals of Northern Ireland Collection*, dostupné z: <http://ccdl.libraries.claremont.edu/cdm/ref/collection/mni/id/365/rec/367> [duben 2017].

murály klasické republikánské heslo, nyní však u nich stáli jásající ozbrojenci;¹⁷⁰ ti také pózovali jako nastoupená jednotka s vlajkami a nápisem „*Vítězství Irské republikánské armády*.“ Stále častěji tvořilo pozadí murálů vycházející slunce, symbolické vyjádření tohoto hesla: vítězný „náš den“ měl přinést ozbrojený boj.¹⁷¹ Zdi sídla Sinn Féin ve Falls Road, pro malování murálů ideální, poskytovaly prostor dvěma velice odlišným a zároveň úzce souvisejícím výjevům. Na další verzi „reklamního“ murálu na *An Phoblacht/Republican News* opouštějí britští vojáci sjednocené Irsko, z něhož vlaje trikolóra a hvězdný pluh; na druhém, jenž oslavuje „*dvacet let boje*“ a přeje „*vítězství irskému lidu*“, sestřelují zakuklení ozbrojenci britskou helikoptéru.¹⁷² V roce 1989 již „reklamní“ murál přímo zobrazoval čtyři ozbrojené paramilitaristy, *Oglaigh na hÉireann* (Dobrovolníci Irska, alternativní označení IRA), s obrysem Irska v pozadí a dvěma trikolórami.¹⁷³

Výjimku tvořili republikáni, kteří zemřeli v boji a jejichž tváře naopak mohly zdůraznit jejich lidskou oběť ve jménu hnutí. Jeden z nejpropracovanějších murálů té doby (příloha č. 6),¹⁷⁴ nacházející se v republikánské čtvrti Bullymurphy, zobrazuje šest (z osmi) členů IRA „zavražděných“ britskou armádou při pokusu odpálit bombu na policejní stanici ve městě Loughgall v roce 1987. Ti stojí uprostřed rurální krajiny kolem keltského kříže s velikonoční lilí, za nimi vychází slunce a obklopují je erby čtyř irských provincií. Zatímco v dřívějších letech murály takto připomínaly pouze hladovkáře, nyní si jejich autoři troufli přímo na komemoraci konkrétních ozbrojenců zabitých během akce. Poselství bylo stejné: dotyční republikáni položili život v boji za svobodu Irska jako celku (erby provincií), navázali tím na tradici z minulosti (velikonoční lilie) a přispěli k nadcházejícímu vítězství (východ slunce). Na rozdíl od hladovkových murálů se již pozorovatel neměl přidat k hnutí z důvodu existující nespravedlnosti, nýbrž čistě pro dosažení politického cíle.

Murál vytvořil jeden z nejznámějších republikánských autorů, Gerard Kelly, o němž byla řeč již v předchozí kapitole. Počátky jeho takřka fotorealistické tvorby v roce 1987 lze považovat za kvalitativní přelom ve vývoji konfliktních murálů. Kelly začal s jejich malováním po propuštění

¹⁷⁰ CROWLEY, T., *mni00075*, 1987, *Murals of Northern Ireland Collection*, dostupné z: <http://ccdl.libraries.claremont.edu/cdm/ref/collection/mni/id/311/rec/330> [duben 2017].

¹⁷¹ CROWLEY, T., *mni00095*, 1989, *Murals of Northern Ireland Collection*, dostupné z: <http://ccdl.libraries.claremont.edu/cdm/singleitem/collection/mni/id/180/rec/464> [duben 2017].

¹⁷² CROWLEY, T., *mni00064*, 1989, *Murals of Northern Ireland Collection*, dostupné z: <http://ccdl.libraries.claremont.edu/cdm/ref/collection/mni/id/215/rec/484> [duben 2017].

¹⁷³ ROLSTON, B., *Drawing Support 1...*, 1992, s. 38, fotografie č. 74.

¹⁷⁴ CROWLEY, T., *mni00081*, 1987, *Murals of Northern Ireland Collection*, dostupné z: <http://ccdl.libraries.claremont.edu/cdm/ref/collection/mni/id/321/rec/340> [duben 2017].

z vězení a jeho působení mělo politickou motivaci.¹⁷⁵ „Každý, ať už republikán nebo ne, může přiložit ruku k dílu,“ citoval Kelly na jednom ze svých murálů Bobbyho Sandse a výmluvně tak vyjádřil své vlastní chápání úlohy murálových umělců v konfliktu.¹⁷⁶ Rozmanitá škála témat jeho děl zahrnuje volební murály Sinn Féin, občanskoprávní požadavky, komemoraci či podporu konkrétních hladovkářů či vězňů, keltskou mytologii, mezinárodní solidaritu a komemoraci Velikonočního povstání.¹⁷⁷ Jak poukazuje antropoložka Alexandra Hartnett, taková šíře témat daného republikánského autora napovídá, že mnohé kulturní, mytologické a historické murály mají ve skutečnosti politický účel: Gerard Kelly formuje nacionalistickou identitu k republikánskému obrazu a politicky ji mobilizuje i těmi díly, u kterých se taková motivace může zdát sporná.¹⁷⁸ Jeho činnost budiž důkazem, že pravý účel i zdánlivě neutrálních murálů není nikdy jednoznačný a není snadné jej určit.

I proto z republikánských murálů nikdy nezmizel apel na spravedlnost, mezinárodní solidaritu a občanská či lidská práva. Opakovaně se na nich objevovaly portréty dětí zabitých plastovými kulkami,¹⁷⁹ při 10. výročí hladové stávky byli znovu připomínáni její účastníci.¹⁸⁰ Tři členy IRA zabití britskými vojáky v Gibraltarů prezentoval jeden výjev takřka jako prosté lidi, kteří byli navzdory oprávněnosti svého konání „popraveni“: odkazoval tak na fakt, že nebyli při přepadu ozbrojeni.¹⁸¹ Komiks, vyvedený na domovním štítu ve čtvrti Bullymurphy, zase poukazoval na řadu křivd, jimiž nacionalistická komunita trpí a jejichž řešení může dosáhnout jedině tím, že se přidá k Sinn Féin.¹⁸² Silným tématem také zůstávala podpora vězňů. Na jednom z murálů stojí za zdmi věznice Maze vzdorovitá silueta rebela, za níž vychází slunce, a nápis v irštině odkazuje na povstání z roku 1798.¹⁸³ Solidarita s vězni měla i mezinárodní rozměr, republikánské murály nadále podporovaly podobná hnutí jinde ve světě. V tomto období hrálo hlavní roli souznění s úsilím Afrického národního kongresu a Organizace pro osvobození Palestiny. „Chceme

¹⁷⁵ ROLSTON, B., *Drawing Support* 1..., 1992, s. vi–vii.

¹⁷⁶ Tamtéž, s. 55, fotografie č. 104.

¹⁷⁷ Tamtéž, s. 52–60, fotografie č. 98–112.

¹⁷⁸ HARNETT, Alexandra, *Introducing King Nuadha: Mythology and Politics in the Belfast Murals*, in: *Proceedings of the Harvard Celtic Colloquium*, 23:1, 2003, s. 133–148.

¹⁷⁹ ROLSTON, B., *Drawing Support* 1..., 1992, s. 45, fotografie č. 86.

¹⁸⁰ Tamtéž, s. 48, fotografie č. 92.

¹⁸¹ CROWLEY, T., mni00535, 1988, *Murals of Northern Ireland Collection*, dostupné z: <http://ccdl.libraries.claremont.edu/cdm/ref/collection/mni/id/301/rec/403> [duben 2017].

¹⁸² CROWLEY, T., mni00097, 1988, *Murals of Northern Ireland Collection*, dostupné z: <http://ccdl.libraries.claremont.edu/cdm/ref/collection/mni/id/298/rec/393> [duben 2017].

¹⁸³ CROWLEY, T., mni00169, 1988, *Murals of Northern Ireland Collection*, dostupné z: <http://ccdl.libraries.claremont.edu/cdm/ref/collection/mni/id/287/rec/387> [duben 2017].

být svobodní,” hlásala slovy Bobbyho Sandse jedna z maleb proti apartheidu,¹⁸⁴ a vyobrazení palestinského a republikánského ozbrojence společně držících jeden raketomet doplňovalo ujištění, že jde o „*jeden a ten samý boj*.“¹⁸⁵ Podobná poselství, ať už přímá („*Náš boj – váš boj*“)¹⁸⁶ či nepřímá (výzvy k propuštění vězňů zatčených z podobných příčin),¹⁸⁷ se objevily dokonce i v souvislosti s podporou hnutí za občanská práva severoamerických Indiánů. Hnutí tak komunitu ujišťovalo, že jeho úsilí není nijak osamoceno a že usiluje o podobnou spravedlnost, jako jiné skupiny ve světě.

3.3 Mírový proces na murálech (1992–1996)

V roce 1986 se Sinn Féin rozhodla opustit tradiční politiku nezasedání a plnohodnotně vstoupila do politické soutěže. To neznamenal, že by ozbrojený boj utichl: v rámci „strategie útočné pušky a volebního lístku“ nadále představoval hlavní způsob, jak dosáhnout republikánských cílů. S počátkem 90. let však začaly mít úspěch mírové rozhovory probíhající na všech úrovních. Republikánští vůdci v nich spatřovali možnost, jak efektivněji dosáhnout svého cíle a zároveň alespoň zmírnit stále méně populární ozbrojený konflikt. Jestliže snad měl přijít klid zbraní, potřebovali lépe využít nástroje ideologické války. PIRA v roce 1994 vyhlásila zastavení palby, avšak až poté, co vystupňovala svou ozbrojenou aktivitu, aby ochota k rozhovorům nevypadala jako porážka. Obdobně postupovaly také UVF a UDA. Vzhledem k nebezpečí, že jejich dosavadní způsob boje bude ztracen, se všechny, avšak zejména loajalistické paramilitaristické skupiny nacházely pod tlakem nutnosti svou existenci a činnost obhájit.¹⁸⁸

Malování nových murálů nabylo s počátkem mírového procesu na síle, stejně tak se rozšířila škála jejich témat a stylů. Opět, jejich autoři často nereagovali na aktuální vývoj situace přímo, díla spíše odrážejí dobovou atmosféru konfliktu. V souladu s měnícím se přístupem republikánského hnutí začaly některé jeho murály nabízet možnost mírového dosažení odchodu britské armády. „*Slán abhaile*“ neboli „šťastnou cestu domů“, přály murály vyobrazeným vojákům

¹⁸⁴ CROWLEY, T., *mni00070*, 1988, *Murals of Northern Ireland Collection*, dostupné z: <http://ccdl.libraries.claremont.edu/cdm/ref/collection/mni/id/299/rec/397> [duben 2017].

¹⁸⁵ ROLSTON, B., *Drawing Support* 1..., 1992, s. 50, fotografie č. 95.

¹⁸⁶ Tamtéž, s. 59, fotografie č. 111.

¹⁸⁷ CROWLEY, T., *mni00085*, 1987, *Murals of Northern Ireland Collection*, dostupné z: <http://ccdl.libraries.claremont.edu/cdm/ref/collection/mni/id/322/rec/353> [duben 2017].

¹⁸⁸ DIXON, P., c. d., s. 210–254.

odcházejícím z ostrova.¹⁸⁹ Termínem „*spravedlivý a trvalý mír*“ republikánští autoři rozuměli bezpodmínečné splnění svých požadavků: odchod armády, rozpuštění policie, „*konec unionistického veta*“ a v neposlední řadě propuštění politických vězňů.¹⁹⁰ Nově se také opírali do loajalistů a koluze mezi nimi a Brity.¹⁹¹ Když pak na počátku roku 1996 IRA obnovila palbu, neboť mírový proces v jejích očích mířil k nevýhodnému kompromisu, murály začaly toto rozhodnutí obhajovat tvrzením, že je to Británie, kdo drží klíč k míru a nechce na požadavky přistoupit.¹⁹² „*Válka nebo mír? Rozhodnutí je na Británii!*“, zbavoval jeden z murálů republikány odpovědnosti.¹⁹³

Loajalistické paramilitaristické organizace i přes oficiální zastavení palby energicky prohlašovaly, že jsou „*stále neporaženy*“. To byla doména především UVF, datujícího svoji „neporazitelnost“ do vzniku původní organizace v roce 1912 (příloha č. 7)¹⁹⁴ a Komanda červené ruky (příloha č. 8).¹⁹⁵ Na jejich malbách již britské vlajky takřka vymizely.¹⁹⁶ Také UDA, stále častěji vystupující pod označením UFF, pokračovala v klasických paramilitaristických výjevech kombinujících své insignie a zakuklené ozbrojence. Nově k nim připojovala obsáhlejší nápisy objasňující legitimitu její činnosti. „*Nebojujeme pro slávu, bohatství ani pro čest, pouze pro svobodu*“,¹⁹⁷ hlásaly. „*Ve jménu lásky k naší vlasti někteří obětovali trochu, někteří obětovali vše a některé tato oběť ještě čeká*.“¹⁹⁸ Murály oslavovaly konkrétní bataliony a zobrazovaly jejich členy jako „partu skvělých kluků“, kteří se zbraněmi spíše pózuji než jimi hrozí.¹⁹⁹ To platilo o

¹⁸⁹ ROLSTON, Bill, *Drawing Support 2: Murals of War and Peace*, Belfast, 1998, s. 36, fotografie č. 68–69.

¹⁹⁰ CROWLEY, T., mni00907, 1994, *Murals of Northern Ireland Collection*, dostupné z: <http://ccdl.libraries.claremont.edu/cdm/ref/collection/mni/id/4330/rec/593> [duben 2017].

¹⁹¹ ROLSTON, B., *Drawing Support 2...*, 1998, s. 24–25, fotografie č. 46–48.

¹⁹² CROWLEY, T., mni00937, 1996, *Murals of Northern Ireland Collection*, dostupné z: <http://ccdl.libraries.claremont.edu/cdm/ref/collection/mni/id/4360/rec/727> [duben 2017].

¹⁹³ CROWLEY, T., mni00750, 1996, *Murals of Northern Ireland Collection*, dostupné z: <http://ccdl.libraries.claremont.edu/cdm/ref/collection/mni/id/3741/rec/840> [duben 2017].

¹⁹⁴ CROWLEY, T., mni01050, 1996 (murál vytvořen 1994), *Murals of Northern Ireland Collection*, dostupné z: <http://ccdl.libraries.claremont.edu/cdm/ref/collection/mni/id/4463/rec/615> [duben 2017].

¹⁹⁵ CROWLEY, T., mni01066 1994, *Murals of Northern Ireland Collection*, dostupné z: <http://ccdl.libraries.claremont.edu/cdm/ref/collection/mni/id/4530/rec/628> [duben 2017].

¹⁹⁶ Například CROWLEY, T., mni01071, 1994, *Murals of Northern Ireland Collection*, dostupné z: <http://ccdl.libraries.claremont.edu/cdm/ref/collection/mni/id/4533/rec/629> [duben 2017].

¹⁹⁷ CROWLEY, T., mni01403, 1995, *Murals of Northern Ireland Collection*, dostupné z: <http://ccdl.libraries.claremont.edu/cdm/ref/collection/mni/id/4658/rec/643> [duben 2017].

¹⁹⁸ CROWLEY, T., mni01426, 1996, *Murals of Northern Ireland Collection*, dostupné z: <http://ccdl.libraries.claremont.edu/cdm/ref/collection/mni/id/4260/rec/692> [duben 2017].

¹⁹⁹ CROWLEY, T., mni01426, 1996, *Murals of Northern Ireland Collection*, dostupné z: <http://ccdl.libraries.claremont.edu/cdm/ref/collection/mni/id/3704/rec/617> [duben 2017]., také CROWLEY, T., mni01061, 1995 (murál vytvořen 1994), *Murals of Northern Ireland Collection*, dostupné z: <http://ccdl.libraries.claremont.edu/cdm/ref/collection/mni/id/4526/rec/622> [duben 2017].

loajalistických malbách všeobecně: byly větší, propracovanější a dané organizace prezentovaly jako atraktivní zástupce místní komunity.²⁰⁰ Postoj k mírovému procesu navzdory tomu nebyl zcela negativní: murály 1. a 3. batalionu UVF naznačovaly, že mír je možný a snad i doporučený, neboť jak naznačují vyhrožující ozbrojenci, alternativa by byla strašná. „*Ochotni k míru, připravení k válce*“, tvrdil jeden z nich v podobně ambivalentním vyjádření jako jeho výše zmíněný republikánský protějšek.²⁰¹

Velkým tématem se v tomto období stala agitace za propuštění politických vězňů: *prisoners of war* (P.O.W.s), na loajalistických murálech vždy *loyalist prisoners of war* (L.P.O.W.s). Zejména Asociace loajalistických vězňů (LPA, spojená s UDA) a Komando červené ruky na svých murálech požadavek obhajovaly tvrzením, že „*jejich jediným zločinem byla jejich loajalita*.“²⁰² Většinou šlo o jednoduchá hesla podpořená paramilitaristickými emblémy. Republikánské výzvy byly propracovanější. „Saoirse“ murály (irsky „svoboda“) pracovaly s novými symboly: zelenou stuhou, bílou holubicí s klíči v zobáku²⁰³ a také se svíčkou omotanou ostnatým drátem.²⁰⁴ Navíc explicitně požadovaly propuštění mužských i ženských vězňů a často uváděly jména konkrétních lidí.²⁰⁵ Jeden z murálů (příloha č. 9)²⁰⁶ zobrazoval padlého keltského bojovníka v mytologické krajině, jemuž vzdává vojenský hold člen IRA a členka Cumman na mBán; horní polovinu malby pak tvoří portrét Patricka Pearse, vůdce Velikonočního povstání, a výjevy z tohoto povstání a ze současnosti. „*Lokální republikánští političtí vězni*“, jejichž propuštění má pozorovatel podporovat, jsou pak vedle murálu přímo vyjmenováni i s délkou jejich trestu. „Kout svobody“ (*Freedom Corner*), pás murálů UDA ve východním Belfastu, také výmluvně propojoval všechny zmíněné

²⁰⁰ Například CROWLEY, T., mni00983, 1996, *Murals of Northern Ireland Collection*, dostupné z: <http://ccdl.libraries.claremont.edu/cdm/ref/collection/mni/id/4403/rec/760>, [duben 2017]. CROWLEY, T., mni00967, 1996, *Murals of Northern Ireland Collection*, dostupné z: <http://ccdl.libraries.claremont.edu/cdm/ref/collection/mni/id/4394/rec/749>, [duben 2017]. CROWLEY, T., mni01400, 1996, *Murals of Northern Ireland Collection*, dostupné z: <http://ccdl.libraries.claremont.edu/cdm/ref/collection/mni/id/4247/rec/694> [duben 2017].

²⁰¹ ROLSTON, B., *Drawing Support 2...*, 1998, s. 52, fotografie č. 97–98.

²⁰² CROWLEY, T., mni00982, 1996, *Murals of Northern Ireland Collection*, dostupné z: <http://ccdl.libraries.claremont.edu/cdm/ref/collection/mni/id/4402/rec/763> [duben 2017].

²⁰³ ROLSTON, B., *Drawing Support 2...*, 1998, s. 46, fotografie č. 87.

²⁰⁴ CROWLEY, T., mni00892, 1996, *Murals of Northern Ireland Collection*, dostupné z: <http://ccdl.libraries.claremont.edu/cdm/ref/collection/mni/id/4313/rec/673> [duben 2017].

²⁰⁵ CROWLEY, T., mni00700, 1998 (murál vytvořen 1996), *Murals of Northern Ireland Collection*, dostupné z: <http://ccdl.libraries.claremont.edu/cdm/ref/collection/mni/id/3692/rec/798> [duben 2017]. CROWLEY, T., mni01400, 1996, *Murals of Northern Ireland Collection*, dostupné z: <http://ccdl.libraries.claremont.edu/cdm/ref/collection/mni/id/4626/rec/688> [duben 2017].

²⁰⁶ CROWLEY, T., mni01367, 1997 (murál vytvořen 1996), *Murals of Northern Ireland Collection*, dostupné z: <http://ccdl.libraries.claremont.edu/cdm/ref/collection/mni/id/4346/rec/710> [duben 2017].

oblasti. Velkou malbu zakukleného ozbrojence a stylizovaný nápis UFF doplňuje text vysvětlující motivaci boje („*pouze pro svobodu*“), murál na přilehlé zídce připomíná loajalistické vězně (příloha č. 10).²⁰⁷ Další výjev zobrazuje „*obránce Ulsteru v minulosti*“, zrušené oficiální polovojenské jednotky UDR a B Specials, s otázkou: „*Kdo bude Ulster bránit nyní?*“ Na to odpovídá poslední murál s logem UDA coby „*současných obránců Ulsteru*“.²⁰⁸ „Kout svobody“ prošel v průběhu času stylistickými proměnami,²⁰⁹ jeho hlavní poselství však zůstává stejné dodnes: UDA zdůrazňuje právo svého etnika na sebeurčení a je jen pokračovatelkou prastaré tradice obránců tohoto práva.

Pozoruhodné je, že poslední murál Koutu svobody ve své původní verzi zobrazoval také Cú Chulainn, irského mytologického hrdinu, doposud spojovaného pouze s irským republikanismem.²¹⁰ Murál hlásá, že Cú Chulainn bránil Ulster před irskými útoky „*již 2000 let nazpátek*“. Toto chápání ulsterské minulosti vycházelo z myšlenek Iana Adamsona a zastánců samostatného Ulsteru, o nichž byla řeč v první kapitole. Tvzení, že unionisté jsou potomci kmene, jenž byl gaelskými Iry vyhnán na druhý ostrov a při kolonizaci v 17. století se pouze navrátil do staré vlasti, se hodilo UDA a všem, kdo se cítili být Velkou Británií zrazeni. Cú Chulainn, „Ulsterský pes“, se tak paradoxně stal vhodným symbolem i pro lojalisty, kterým se konečně naskytla příležitost datovat svůj boj až do mýtických dob. Zobrazován vždy v momentě své hrdinské smrti, Cú Chulainn zdůrazňoval historickou výjimečnost severního regionu a ochotu položit za něj život. „Šampiony Ulsteru“ nyní byli, bok po boku, on, lojalističtí ozbrojenci a političtí vězni.²¹¹ Republikáni se ovšem svého symbolu vzdát nehodlali a na jejich murálech se Cú Chulainn také objevoval stále častěji. Často tomu tak bylo ve spojitosti s připomínáním mrtvých členů IRA: šlo o nový mučednický symbol, podobný, jakým byla nahá postava hladovkáře v první

²⁰⁷ CROWLEY, T., *mni01518*, 1994, *Murals of Northern Ireland Collection*, dostupné z: <http://ccdl.libraries.claremont.edu/cdm/ref/collection/mni/id/4779/rec/609> [duben 2017].

²⁰⁸ CROWLEY, T., *mni01503*, 1996, *Murals of Northern Ireland Collection*, dostupné z: <http://ccdl.libraries.claremont.edu/cdm/ref/collection/mni/id/4282/rec/586> [duben 2017].

²⁰⁹ CROWLEY, T., *mni02271*, 2010 (murál vytvořen 1996, retušován 2006), *Murals of Northern Ireland Collection*, dostupné z: <http://ccdl.libraries.claremont.edu/cdm/ref/collection/mni/id/2082/rec/881> [duben 2017].

²¹⁰ CROWLEY, T., *mni01503*, 1994, *Murals of Northern Ireland Collection*, dostupné z: <http://ccdl.libraries.claremont.edu/cdm/ref/collection/mni/id/4282/rec/586> [duben 2017].

²¹¹ CROWLEY, T., *mni00783*, 1996, *Murals of Northern Ireland Collection*, dostupné z: <http://ccdl.libraries.claremont.edu/cdm/ref/collection/mni/id/3986/rec/744> [duben 2017].

polovině 80. let.²¹² Jako republikánského jej vždy specifikoval buď kontext, nebo alespoň nápis „Óglaigh na hÉireann“.²¹³

Komemorační funkce murálů všeobecně posílila. UVF na svých malbách připomínala své mrtvé ve stylu prvoválečných pomníků, nechyběly převzaté nápisy „*Lest we forget*“, „Abychom nezapomněli“ (příloha č. 11),²¹⁴ či úryvky básně Laurence Binyona *For the Fallen*.²¹⁵ U vyobrazených věnců z vlčích máků přitom drželi pietu zakuklení paramilitaristé s útočnými puškami, někdy ve společnosti dalších, připravených k boji.²¹⁶ Autoři těchto murálů symboly z válečných dob a moderního konfliktu až nepřehledně kombinovali. Jedna z komemoračních maleb obsahuje symboly i vlajku současné UVF a zároveň emblém prvoválečné ulsterské jednotky *Irish Rifles*; pietní stráž drží paramilitarista a zároveň příslušník prvoválečné UVF.²¹⁷ Murál 2. batalionu UVF v jižním Belfastu zase neobsahuje klasické logo organizace a celkově působí jako vzpomínka na padlé první světové války, oněmi „*padlými druhy*“ jsou však, podle uvedených jmen, paramilitaristé zesnulí během severoirského konfliktu.²¹⁸ Oproti UVF postrádala UDA historickou tradici, na kterou by mohla odkazovat, a murály připomínající její mrtvé členy měly poměrně neutrální charakter.

Republikánští autoři reagovali na měnící se situaci především legitimizací požadavků hnutí skrze tradiční důraz na lidská a občanská práva, historické křivdy a irskou kulturu. Za největší téma platil velký irský hladomor, od jehož vypuknutí uplynulo v roce 1995 150 let. Rozměrné a kvalitní malby buď jednoduše zobrazovaly hladovějící a emigrující Iry,²¹⁹ nebo přímo svalovaly vinu za

²¹² CROWLEY, T., *mni01018*, 1996, *Murals of Northern Ireland Collection*, dostupné z: <http://ccdl.libraries.claremont.edu/cdm/ref/collection/mni/id/4103/rec/825> [duben 2017].

²¹³ CROWLEY, T., *mni01019*, 1996, *Murals of Northern Ireland Collection*, dostupné z: <http://ccdl.libraries.claremont.edu/cdm/ref/collection/mni/id/4437/rec/794> [duben 2017].

²¹⁴ CROWLEY, T., *mni00194*, 1995, *Murals of Northern Ireland Collection*, dostupné z: <http://ccdl.libraries.claremont.edu/cdm/ref/collection/mni/id/93/rec/640> [duben 2017].

²¹⁵ CROWLEY, T., *mni01499*, 1996, *Murals of Northern Ireland Collection*, dostupné z: <http://ccdl.libraries.claremont.edu/cdm/ref/collection/mni/id/4272/rec/670> [duben 2017].

²¹⁶ CROWLEY, T., *mni01068*, 1996, *Murals of Northern Ireland Collection*, dostupné z: <http://ccdl.libraries.claremont.edu/cdm/ref/collection/mni/id/4137/rec/852> [duben 2017].

²¹⁷ CROWLEY, T., *mni00989*, 1995, *Murals of Northern Ireland Collection*, dostupné z: <http://ccdl.libraries.claremont.edu/cdm/ref/collection/mni/id/4382/rec/654> [duben 2017].

²¹⁸ CROWLEY, T., *mni00704*, 1996, *Murals of Northern Ireland Collection*, dostupné z: <http://ccdl.libraries.claremont.edu/cdm/ref/collection/mni/id/3696/rec/807> [duben 2017].

²¹⁹ CROWLEY, T., *mni01303*, 1996, *Murals of Northern Ireland Collection*, dostupné z: <http://ccdl.libraries.claremont.edu/cdm/ref/collection/mni/id/4577/rec/862> [duben 2017]; CROWLEY, T., *mni02385*, 2010 (murál vytvořen 1995), *Murals of Northern Ireland Collection*, dostupné z: <http://ccdl.libraries.claremont.edu/cdm/ref/collection/mni/id/2363/rec/642> [duben 2017]; CROWLEY, T., *mni00925*, 1996 (murál vytvořen 1995), *Murals of Northern Ireland Collection*, dostupné z: <http://ccdl.libraries.claremont.edu/cdm/ref/collection/mni/id/4349/rec/650> [duben 2017].

katastrofu na Velkou Británii.²²⁰ Nápis „*Nebyl to hladomor*“ naznačovaly, že šlo o uměle způsobenou genocidu (příloha č. 12),²²¹ některé murály navíc výročí události spojovaly s připomínáním hladovkářů z 80. let.²²² U těchto děl je již poměrně komplikované určit autorův záměr. Řada z nich byla vytvořena v rámci komunitního festivalu v nacionalistických čtvrtích západního Belfastu²²³ a mnoho historických a mytologických murálů sice připomínalo doby britského útlaču, nicméně neformulovalo žádné konkrétní požadavky.²²⁴ U některých výjevů by již obvinění z podpory republikánského hnutí nebylo na místě, přestože se nacházely v republikánských enklávách.²²⁵ V Derry začala tvořit skupina *Bogside Artists* („Umělci z Bogside“, nacionalistické čtvrti v západním Derry), která na svých murálech připomínala především hrůzy prvních let konfliktu, ale zároveň zdůrazňovala svou nezávislost a „lidovou“ autenticitu.²²⁶ Oproti „umělci-válečníkovi“ Gerardovi Kellymu nelze u Umělců z Bogside automaticky předpokládat republikánskou motivaci. Takové murály nicméně obecně posilovaly nacionalistickou identitu: gaelské hry nebyly jen „*součástí našeho dědictví*“, ale také znakem příslušnosti ke zbytku ostrova, jak napovídaly emblémy čtyř irských provincií.²²⁷

„Čas odejít“ nastal podle republikánských murálů nejen pro vojáky, ale i pro policii, soudce a vykořisťující byznysmeny.²²⁸ Především RUC se stávala terčem požadavků na rozpuštění, malby připomínaly její zásahy proti demonstrantům na konci 60. let a také oběti plastových kulek, které byly používány k rozeznání davu v současnosti.²²⁹ Pokračovala solidarita s podobnými hnutími jinde ve světě: baskické ETA²³⁰ či katalánských nacionalistů.²³¹ Kanceláře Sinn Féin zdobila

²²⁰ CROWLEY, T., mni00998, 1995, *Murals of Northern Ireland Collection*, dostupné z: <http://ccdl.libraries.claremont.edu/cdm/ref/collection/mni/id/4407/rec/658> [duben 2017].

²²¹ CROWLEY, T., mni00923, 1995, *Murals of Northern Ireland Collection*, dostupné z: <http://ccdl.libraries.claremont.edu/cdm/ref/collection/mni/id/4347/rec/646> [duben 2017].

²²² CROWLEY, T., mni01021, 1996 (murál vytvořen 1995), *Murals of Northern Ireland Collection*, dostupné z: <http://ccdl.libraries.claremont.edu/cdm/ref/collection/mni/id/4122/rec/664> [duben 2017].

²²³ ROLSTON, B., *Drawing Support 2...*, 1998, s. viii.

²²⁴ ROLSTON, Bill, *Drawing Support 3: Murals and Transition in the North of Ireland*, Belfast, 2003, s. 26, fotografie č. 48–49.

²²⁵ CROWLEY, T., mni01009, 1996, *Murals of Northern Ireland Collection*, dostupné z: <http://ccdl.libraries.claremont.edu/cdm/ref/collection/mni/id/4429/rec/781> [duben 2017].

²²⁶ *The Bogside Artists*, dostupné z: <http://www.cain.ulst.ac.uk/bogsideartists/menu.htm> [20. 6. 2017].

²²⁷ CROWLEY, T., mni00666, 1994, *Murals of Northern Ireland Collection*, dostupné z: <http://ccdl.libraries.claremont.edu/cdm/ref/collection/mni/id/143/rec/603> [duben 2017].

²²⁸ ROLSTON, B., *Drawing Support 2...*, 1998, s. 40, fotografie č. 75.

²²⁹ Tamtéž, s. 40–42, fotografie č. 76–80.

²³⁰ CROWLEY, T., mni00920, 1996 (murál vytvořen 1995), *Murals of Northern Ireland Collection*, dostupné z: <http://ccdl.libraries.claremont.edu/cdm/ref/collection/mni/id/4344/rec/645> [duben 2017].

²³¹ CROWLEY, T., mni00104, 1996, *Murals of Northern Ireland Collection*, dostupné z: <http://ccdl.libraries.claremont.edu/cdm/ref/collection/mni/id/4323/rec/693> [duben 2017].

holubice míru s irskou trikolórou v zobáku,²³² úlohu „reklamy“ na *An Phoblacht* opět plnil usmívající se Bobby Sands (příloha č. 13).²³³ Republikánské murály se postupně znovu přiklonily ke zobrazování konfliktu jako britské oprese vůči nevinným lidem, nikoliv jako války mezi armádou a IRA. „*Čas pro mír*“ mohl přijít jen v případě britského odzbrojení a odchodu.²³⁴

3.4 Velkopáteční dohoda a konec ozbrojeného konfliktu? (1996–2000)

Mírový proces neprobíhal hladce a jeho úspěch rozhodně nebyl předem zajištěn. Prozatímní IRA obnovila počátkem roku 1996 ozbrojené akce, loajalističtí paramilitaristé v nich navzdory vlastnímu vyhlášení zastavení palby pokračovali také a v průběhu let vznikla celá řada odštěpeneckých frakcí. Ve stejném roce se nadějný vývoj téměř zastavil, když spor ohledně tradičního oranžistického pochodu v Drumcree skrze nacionalistickou oblast Garvaghy přerostl v rozsáhlé pouliční střety. Rozdmýchané emoce „zdola“ vytvořily protipól elitami vedeným rozhovorům. Po složitém vyjednávání a definitivním zastavení palby IRA v roce 1997 však došly všechny zúčastněné strany ke kompromisu. Velkopáteční (či Belfastskou)²³⁵ dohodu podepsala 10. dubna 1998 britská a irská vláda a všechny velké politické strany Severního Irska kromě DUP. Jádrem referendem schválené dohody leželo v principu sdílené moci, uznání rovnosti obou severoirských komunit a konzultace britské i irské vlády, text také pojednával o řadě dílčích problémů. Dohoda sice měla řadu kritiků a komplikovaný vývoj v budoucích letech jasně ukázal, že jejím podepsáním napětí zázračně nezmizelo, většina republikánů ji však přijala a vstřícný postoj zastávaly i hlavní loajalistické paramilitaristické skupiny. Šlo o důležitý mezník, který ukončil ozbrojený konflikt a nastolil v Severním Irsku poměrně stabilní mír.²³⁶

Pro všechny paramilitaristické skupiny bylo životně nutné přesvědčit „svou“ komunitu, že ačkoliv přistoupily na zastavení palby a souhlasily s mírovými rozhovory, neznamená to, že se

²³² CROWLEY, T., *mni01003*, 1996, *Murals of Northern Ireland Collection*, dostupné z: <http://ccdl.libraries.claremont.edu/cdm/ref/collection/mni/id/4426/rec/771> [duben 2017].

²³³ CROWLEY, T., *mni00919*, 1996 (murál vytvořen 1995), *Murals of Northern Ireland Collection*, dostupné z: <http://ccdl.libraries.claremont.edu/cdm/ref/collection/mni/id/4343/rec/648> [duben 2017].

²³⁴ ROLSTON, B., *Drawing Support 2...*, 1998, s. 34, fotografie č. 65.

²³⁵ Velkopáteční dohoda“ je název preferovaný nacionalisty, „Belfastská dohoda“ unionisty. Ve všeobecném povědomí se uchytil spíše první termín.

²³⁶ DIXON, P., c. d., s. 254–284.

vzdaly. S tím souvisely táhlé spory o odzbrojení, jimž se dohoda raději vyhnula. Řada z členů těchto organizací navíc s oficiálním postupem nesouhlasila. UVF, společně s YCV a RHC, ujšťovala: „*Stále bráníme Ulster. Budeme vždycky připraveni.*“²³⁷ Nové murály produkovala především UDA. Na nich až překvapivě ubylo emblémů a vlajek, nebo alespoň došlo k jejich zmenšení, zatímco na důležitosti nabyly paramilitaristické figury a „bombastické“ nápisy.²³⁸ Stejně jako v předchozím období, murály často oslavovaly jednotlivé bataliony a zároveň připomínaly mrtvé členy, ať už všeobecně²³⁹ či jmenovitě (příloha č. 14).²⁴⁰ Klasické erby samozřejmě zůstaly, méně²⁴¹ či více²⁴² kvalitní. Pokračovalo i pózování se zbraněmi,²⁴³ a to i ze strany UVF.²⁴⁴ Jeho mladistvá odnož, YCV, se prezentovala jako „*Ti mladí, odvážní a nebojácní.*“²⁴⁵

Narostl počet výhrůžných výjevů s paramilitaristy mířícími zbraní přímo na pozorovatele.²⁴⁶ Nejděsivěji působily murály uzurpující maskota heavymetalové kapely Iron Maiden, kostlivce Eddieho. Jeden z nich doplňuje nápis „*Prostě ti nejlepší*“ oslavující 2. batalion UDA/UFF a lze jej chápat jako pokračování série „pozérských“ murálů mladých paramilitaristů,²⁴⁷ další (propracovanější) již nesou až překvapivě útočné poselství. Loajalistický Eddie na murálu v Derry (příloha č. 15), třímající dle předlohy meč a britskou vlajku, běží přes bitevní pole

²³⁷ CROWLEY, T., mni00952, 1997, *Murals of Northern Ireland Collection*, dostupné z: <http://ccdl.libraries.claremont.edu/cdm/ref/collection/mni/id/4374/rec/929> [duben 2017].

²³⁸ CROWLEY, T., mni00910, 1999 (murál vytvořen 1998), *Murals of Northern Ireland Collection*, dostupné z: <http://ccdl.libraries.claremont.edu/cdm/ref/collection/mni/id/4333/rec/973> [duben 2017].; CROWLEY, T., mni01522, 1998, *Murals of Northern Ireland Collection*, dostupné z: <http://ccdl.libraries.claremont.edu/cdm/ref/collection/mni/id/4783/rec/1010> [duben 2017].; CROWLEY, T., mni01516, 1998, *Murals of Northern Ireland Collection*, dostupné z: <http://ccdl.libraries.claremont.edu/cdm/ref/collection/mni/id/4777/rec/1013> [duben 2017].

²³⁹ CROWLEY, T., mni01428, 1998, *Murals of Northern Ireland Collection*, dostupné z: <http://ccdl.libraries.claremont.edu/cdm/ref/collection/mni/id/4263/rec/960> [duben 2017].

²⁴⁰ CROWLEY, T., mni00951, 1997, *Murals of Northern Ireland Collection*, dostupné z: <http://ccdl.libraries.claremont.edu/cdm/ref/collection/mni/id/4373/rec/927> [duben 2017].

²⁴¹ CROWLEY, T., mni00841, 1998, *Murals of Northern Ireland Collection*, dostupné z: <http://ccdl.libraries.claremont.edu/cdm/ref/collection/mni/id/4050/rec/1023> [duben 2017].

²⁴² CROWLEY, T., mni01429, 1998, *Murals of Northern Ireland Collection*, dostupné z: <http://ccdl.libraries.claremont.edu/cdm/ref/collection/mni/id/4680/rec/991> [duben 2017].

²⁴³ CROWLEY, T., mni02236, 2006 (murál vytvořen 2000), *Murals of Northern Ireland Collection*, dostupné z: <http://ccdl.libraries.claremont.edu/cdm/ref/collection/mni/id/1962/rec/1184> [duben 2017].

²⁴⁴ CROWLEY, T., mni01441, 1999, *Murals of Northern Ireland Collection*, dostupné z: <http://ccdl.libraries.claremont.edu/cdm/ref/collection/mni/id/4691/rec/1081> [duben 2017].

²⁴⁵ CROWLEY, T., mni01413, 1999, *Murals of Northern Ireland Collection*, dostupné z: <http://ccdl.libraries.claremont.edu/cdm/ref/collection/mni/id/4667/rec/1067> [duben 2017].

²⁴⁶ UVF: CROWLEY, T., mni02109, 2006 (murál vytvořen 2000), *Murals of Northern Ireland Collection*, dostupné z: <http://ccdl.libraries.claremont.edu/cdm/ref/collection/mni/id/1580/rec/1182> [duben 2017].;

UDA: CROWLEY, T., mni02420_003, 2006 (murál vytvořen 2000), *Murals of Northern Ireland Collection*, dostupné z: <http://ccdl.libraries.claremont.edu/cdm/ref/collection/mni/id/2457/rec/1177> [duben 2017].

²⁴⁷ CROWLEY, T., mni01524, 1998, *Murals of Northern Ireland Collection*, dostupné z: <http://ccdl.libraries.claremont.edu/cdm/ref/collection/mni/id/4785/rec/1021> [duben 2017].

s hořícími nacionalistickými murály v pozadí a nápis nad ním hlásá: „*Nesmíme polevit. Zády ke zdi a s vírou v oprávněnost naší věci musí každý z nás bojovat až do konce. My určujeme, kdo je vinen, my rozhodujeme, jaký jej čeká trest.*“²⁴⁸ Variace výjevu se různí: na belfastských murálech Eddie běží přes hřbitov, jehož kříže nesou jména představitelů Sinn Féin, a nese vlajku UDA a útočnou pušku.²⁴⁹ Extremistické frakce UDA tak našly nový symbol, který velice zřetelně vyjadřoval jejich odpor k míru. I další, zdánlivě umírněnější murály nesly podobná poselství: „*Dokud nás zůstane alespoň stovka živých, nikdy, nikdy se jakýmkoliv způsobem nepodřídíme nadvládě Irů.*“²⁵⁰ Přestože tedy tyto skupiny oficiálně Velkopáteční dohodu podporovaly, příklon k mírovým prostředkům zjevně měl své limity.

Republikáni naopak prezentaci končícího ozbrojeného boje s podepsáním dohody polidštili. Postavy na murálech získaly tváře konkrétních mrtvých členů IRA. Ti často budili dojem „dobrých chlapíků odvedle“: usmívali se, patrolovali ulice svých čtvrtí či jásali spolu se shromážděným davem (příloha č. 16).²⁵¹ Jeden z výjevů doplňoval výmluvný nápis: „*Nesmutněte, ani o nás nemluvte se slzami, raději se smějte a mluvte o nás, jako bychom byli mezi vámi.*“²⁵² Opět přišla na řadu komemorace hladovkářů, taktéž s důrazem na konkrétní osoby a jejich tváře.²⁵³ Neutuchající boj o legitimitu navíc sahal stále více do minulosti. Republikáni kladli stále větší důraz na spojnicí svých mrtvých a mýtických keltských bojovníků: murály připomínaly padlé členy IRA jako ty, „jejichž jména patří mezi keltské válečníky“.²⁵⁴ Trojici zabité v Gibraltaru, zmíněné v předchozí kapitole, vzdával hold ozbrojenec (s odkrytou tváří) spolu s mytologickým válečníkem s mečem a štítem.²⁵⁵ Vlastních maleb se dočkaly také padlé členky Cumman na mBán.²⁵⁶ Republikáni obecně vložili do komemorace svých mrtvých značné prostředky a na velkých památnících připomínali jak členy IRA, tak civilní oběti z řad nacionalistické komunity.²⁵⁷

²⁴⁸ CROWLEY, T., mni00790, 2000 (murál vytvořen 1997), *Murals of Northern Ireland Collection*, dostupné z: <http://cdl.libraries.claremont.edu/cdm/ref/collection/mni/id/3995/rec/926> [duben 2017].

²⁴⁹ ROLSTON, B., *Drawing Support 3...*, 2003, s. 43–44, fotografie č. 83–84.

²⁵⁰ CROWLEY, T., mni01422, 1998, *Murals of Northern Ireland Collection*, dostupné z: <http://cdl.libraries.claremont.edu/cdm/ref/collection/mni/id/4675/rec/956> [duben 2017].

²⁵¹ ROLSTON, B., *Drawing Support 3...*, 2003, s. 19–21, fotografie č. 35–38.

²⁵² Tamtéž, s. 21, fotografie č. 38.

²⁵³ Tamtéž, s. 21–23, fotografie č. 39–43.

²⁵⁴ CROWLEY, T., mni00002, 1998, *Murals of Northern Ireland Collection*, dostupné z: <http://cdl.libraries.claremont.edu/cdm/ref/collection/mni/id/31/rec/987> [duben 2017].

²⁵⁵ ROLSTON, B., *Drawing Support 3...*, 2003, s. 17, fotografie č. 32.

²⁵⁶ Tamtéž, s. 18, fotografie č. 34.

²⁵⁷ CROWLEY, T., mni01981, 2008 (památník a murál vytvořen 2000), *Murals of Northern Ireland Collection*, dostupné z: <http://cdl.libraries.claremont.edu/cdm/ref/collection/mni/id/1218/rec/1214> [duben 2017].

Podobně i někteří loajalističtí padlí dostali tváře. Šlo především o doménu UDA,²⁵⁸ v případě UVF pouze v menší míře: ta se i nadále zaměřovala na ikonografii první světové války a siluety truhlicích vojáků.²⁵⁹ Murály spojující válku s moderní UVF již šlo považovat za stálíci (příloha č. 17).²⁶⁰ Loajalističtí autoři se, podobně jako republikáni, v hledání legitimacy nořili stále hlouběji do historie. K Cú Chulainnovi, „*prastarému obránci Ulsteru před útoky Gaelů*“, přibyl mýtický obr Finn McCool, taktéž „*obránce Ulsteru*“.²⁶¹ Vhodná komemorace padlých byla pro paramilitaristy důležitější než kdykoliv předtím: mohli tak potvrdit oprávněnost proběhlého konfliktu a představit jej jako nezbytnou součást cesty k současné situaci. Ve zjevné snaze napodobit nacionalistické murály zobrazující historické křivdy se navíc na zdech unionistických čtvrtí objevily výjevy z povstání roku 1641, na nichž katolíci vraždí protestanty s tím, že „*etnické čistky pokračují až dodnes*“.²⁶² Ozbrojený konflikt skončil, boj o jeho zpětné vnímání započal. Jak skrze jeden z murálů ohlašovala UDA: „*Vzdáváme hold statečnosti a oddanosti všech našich druhů, kteří bojovali a umírali a kteří obraně našeho milovaného Ulsteru obětovali vlastní svobodu*“.²⁶³

Murály stále více reagovaly na aktuální události. Nepokoje v souvislosti s pochodem v Drumcree a oranžistické průvody obecně se staly jedním z důležitých témat. Republikáni je zatracovali: „*Ne všechny tradice si zaslouží respekt*“, stálo u vyobrazení oranžisty jakožto člena Ku Klux Klanu řítícího se proti dolmenům s nápisy inkriminovaných nacionalistických ulic.²⁶⁴ Oranžistickým „sektářstvím“ se zabývala i řada dalších murálů.²⁶⁵ Několik loajalistických maleb naopak právo pochodovat podporovalo.²⁶⁶ Další takovou událostí byla samotná Velkopáteční dohoda. „*Už nikdy ,protestantský parlament pro protestantský lid‘!*“, prohlašoval republikánský murál zobrazující (fiktivní) stržní sochy Edwarda Carsona, ústřední osobnosti vzniku Severního

²⁵⁸ ROLSTON, B., *Drawing Support 3...*, 2003, s. 47–48, fotografie č. 88–91.

²⁵⁹ CROWLEY, T., *mni02499*, 2006 (murál vytvořen 1999, retušován 2006), *Murals of Northern Ireland Collection*, dostupné z: <http://ccdl.libraries.claremont.edu/cdm/ref/collection/mni/id/2631/rec/1166> [duben 2017].; CROWLEY, T., *mni02498*, 2006 (murál vytvořen 1999, retušován 2006), *Murals of Northern Ireland Collection*, dostupné z: <http://ccdl.libraries.claremont.edu/cdm/ref/collection/mni/id/2630/rec/1167> [duben 2017].

²⁶⁰ CROWLEY, T., *mni01435*, 1999, *Murals of Northern Ireland Collection*, dostupné z: <http://ccdl.libraries.claremont.edu/cdm/ref/collection/mni/id/4685/rec/1100> [duben 2017].

²⁶¹ ROLSTON, B., *Drawing Support 3...*, 2003, s. 45, fotografie č. 85–86.

²⁶² Tamtéž, s. 52, fotografie č. 98.

²⁶³ CROWLEY, T., *mni01457*, 2000, *Murals of Northern Ireland Collection*, dostupné z: <http://ccdl.libraries.claremont.edu/cdm/ref/collection/mni/id/4707/rec/1256> [duben 2017].

²⁶⁴ ROLSTON, B., *Drawing Support 3...*, 2003, s. 7, fotografie č. 13.

²⁶⁵ Tamtéž, s. 5–9, fotografie č. 9–17.

²⁶⁶ Tamtéž, s. 38, fotografie č. 72–73.

Irska, před stormontským parlamentem.²⁶⁷ Stejně jako v předchozích obdobích rezonovala i významná výročí: opět hladomor²⁶⁸ či počátek obležení města Derry.²⁶⁹ Mezinárodní solidarita na republikánských murálech pak dosáhla historického vrcholu a nastolila určitý trend postkonflitního vývoje. Malby podporovaly turecké aktivisty, australské Aborigince, kubánský režim, práva černochů v USA, svobodné Baskicko i Palestinu a další.²⁷⁰

²⁶⁷ Tamtéž, s. 1, fotografie č. 1.

²⁶⁸ CROWLEY, T., *mni00043*, 1999, *Murals of Northern Ireland Collection*, dostupné z: <http://cdl.libraries.claremont.edu/cdm/ref/collection/mni/id/36/rec/1087> [duben 2017].

²⁶⁹ ROLSTON, B., *Drawing Support 3...*, 2003, s. 53, fotografie č. 101.

²⁷⁰ Tamtéž, s. 30–35, fotografie č. 56–66.

4 Murály v postkonfliktní době

4.1 Severní Irsko v novém tisíciletí

Velkopáteční dohoda sice učinila přítrž násilí a vytvořila systém sdílené moci, mnohé její aspekty se však staly předmětem kontroverze. Unionisté, kteří pro dohodu hlasovali, se cítili být podvedeni zejména propuštěním řady republikánských vězňů a jejich následné účasti ve vládě, aniž by IRA oficiálně složila zbraně. Unionistický strach a zároveň nacionalistická naděje, že dohoda je předstupněm sjednocení ostrova, vynesl do popředí radikální strany. DUP v roce 2003 nahradila UUP na postu nejsilnější unionistické strany a Sinn Féin podobným způsobem vystřídala SDLP. Devoluční vláda padla a zdálo se, že se mírový proces zastavil. Prozatímní IRA se však po složitých rozhovorech zbraní vzdala a v roce 2005 oficiálně ukončila odzbrojenou kampaň. Obě loajalistické organizace ji následovaly o dva roky později. Dohoda ze St. Andrews z roku 2006 umožnila obnovení devoluční vlády v do této doby nepředstavitelném složení: premiérem se stal Ian Paisley a vicepremiérem Martin McGuinness, doposud radikální zastánci tvrdé linie. Devoluční systém trvá od roku 2007 až dodnes a DUP i Sinn Féin se etablovaly jako dominantní političtí zástupci svých komunit.²⁷¹

Mírový proces sice ukončil násilí a omezil moc paramilitaristických organizací, ale etnicko-politickou polarizaci společnosti spíše upevnil. V Belfastu vznikla řada nových „mírových zdí“ oddělujících etnicky homogenní čtvrti, důraz na existenci „dvou komunit“ platil za základ systému sdílení moci a jak republikánská Sinn Féin, tak loajalistická DUP získaly masivní podporu. To naštěstí již neplatilo o paramilitaristech, přestože aktivita některých odštěpeneckých frakcí pokračovala. PIRA nakonec odzbrojila a republikánské hnutí plně přistoupilo na politické prostředky k dosažení svých tradičních cílů. Výjimky v podobě republikánského disentu, především RIRA a CIRA, které i nadále podnikaly ozbrojené akce, měly mezi místními obyvateli minimální podporou. Loajalistické organizace palbu také znovu neobnovily, řada lokálních jednotek však navzdory tomu prováděla samostatné akce, mezi UVF a UDA často docházelo ke střetům o moc a obě organizace svorně vystupovaly proti LVF. Přestože stereotypní „regresivní“ loajalismus dostával i nadále v médiích přednost, v průběhu času se prosadily progresivní elementy a řada členů těchto organizací přehodnotila své postoje. V roce 2007 UVF i

²⁷¹ DIXON, P., c. d., s. 278–320; COULTER, Colin – MURRAY, Michael (eds.), *Northern Ireland after the Troubles: A Society in Transition*, Manchester/New York, 2008, s. 1–26.

UDA oficiálně ukončily ozbrojenou kampaň a loajalistická paramilitaristická aktivita se tím omezila na minimum, přestože nikdy nedošlo k plnému odzbrojení.²⁷²

Etnicko-politické napětí a předsudky tedy přetrvávají i v postkonfliktní éře, přestože již ne v takové míře. To má řadu příčin, mimo jiné pocit marginalizace pracující třídy jako takové.²⁷³ Konflikt se stal nedílnou součástí identity severoirských obyvatel a tento stav přizívá řada faktorů.²⁷⁴ Mezi nimi nápadně figurují kulturní či symbolická vyjádření, ať už jde o další spory ohledně oranžistických průvodů, či přetrvávající působení murálů. Ty nejen připomínají konflikt jako takový, ale hlavně nadále podporují výlučný charakter komunitních identit a skrze kladení důrazu na vybrané elementy proběhlého konfliktu pomáhají vytvořit dojem nepřetržitého a oprávněného úsilí dané organizace či hnutí. Na novou situaci reagovaly jednotlivé skupiny odlišnými způsoby. Stejně jako v předchozím období, i nyní šlo především o legitimizaci vlastní činnosti, v postkonfliktní době se však objevila nová výzva v podobě boje o způsob, jakým si budou obyvatelé Severního Irska násilnou fází konfliktu připomínat.

4.2 Republikánské a loajalistické murály v postkonfliktní době

Republikánští autoři přestali s užíváním paramilitaristické symboliky v podstatě ihned po podepsání Velkopáteční dohody. Připomínání mrtvých členů PIRA jako „dobrých hochů odvedle“ v novém tisíciletí dále sílilo. Dobrovolníci, či někdy „*republikánští aktivisté*“,²⁷⁵ měli tváře vyobrazené nejen na medailoncích na okrajích murálů. Na ústředním motivu byli často zachyceni během patrolování ulic, usmívali se a výjevy obecně působily dojmem situační „momentky“ vyfotografované partou přátel.²⁷⁶ Kolemjdoucí v republikánské čtvrti Bullymurphy se měl „na

²⁷² EDWARDS, Aaron – BLOOMER, Stephen (eds.), *Transforming the Peace Process in Northern Ireland: From Terrorism to Democratic Politics*, Dublin/Portland, 2008, s. 1–12; TONGE, Jonathan, *From Conflict to Communal Politics: The Politics of Peace*, in: COULTER, C. – MURRAY, M. (eds.), *Northern Ireland after the Troubles...*, s. 49–72; SHIRLOW, Peter, *The End of Ulster Loyalism?*, Manchester/New York, 2012.

²⁷³ COULTER, C. – MURRAY, M. (eds.), *Northern Ireland after the Troubles...*, s. 15–18.

²⁷⁴ RUPPE, Cathrin, *Devoted to Being British: Young Unionists' Identities after the Good Friday Agreement*, in: *The Annual of Language & Politics and Politics of Identity* (ALPPI), Charles University, Prague, Vol. VIII, 2014, s. 31–45.

²⁷⁵ CROWLEY, T., mni02516, 2008 (murál vytvořen 2003), *Murals of Northern Ireland Collection*, dostupné z: <http://ccdl.libraries.claremont.edu/cdm/ref/collection/mni/id/2680/rec/1593> [květen 2017].

²⁷⁶ Například CROWLEY, T., mni00045, 2002, *Murals of Northern Ireland Collection*, dostupné z: <http://ccdl.libraries.claremont.edu/cdm/ref/collection/mni/id/45/rec/1525> [květen 2017].

*chvíli zastavit, pomodlit se za nás a za Irsko, a poté se usmát,*²⁷⁷ jiný výjev zachycující tiskovou konferenci IRA v roce 1971, těsně po zavedení internací bez soudu, obsahoval sympatické portréty jejích účastníků a citát Bobbyho Sandse: „*Nikdy nebudou označovat náš osvobozenecký boj za kriminální aktivitu.*“²⁷⁸ Díla často doplňovaly komemorační plakety se jmény padlých či přímo pomníky.²⁷⁹ Jiný murál (příloha č. 18 a 19)²⁸⁰ v Bullymurphy z roku 2001, jenž byl o pět let později upraven, navíc poskytuje unikátní příležitost ke sledování vývoje před a po ukončení ozbrojené kampaně PIRA. Výjev, který lemují keltské uzly a erby čtyř irských provincií, vyobrazuje členy IRA, kteří si odložili zbraně a nechali se místními pozvat na svačinu. Celou pravou polovinu malby zabírá postava Tommyho Tolana, zabitého v roce 1977 konkurenční republikánskou skupinou. Jeho zobrazení prošlo při úpravě v roce 2006 zásadní proměnou. Zatímco v původní verzi je Tolan oblečen v uniformě a s prstem na spoušti třímá útočnou pušku, při retuši dostal hnědé sako a puška z jeho rukou zmizela. Zůstaly jen odložené zbraně opřené o stůl. Zřetelně tak vyplývá cíl těchto postkonfliktních murálů: přesvědčit, či spíše utvrdit členy místní komunity jednak v tom, že vzpomínat na ozbrojenou kampaň je dobré, a jednak, že jejich sympatičtí sousedi, kteří se jí účastnili, rozhodně nebyli „teroristé“, nýbrž jedni z nich. Vzpomínky na republikánskou kampaň mají být podle murálů pouze pozitivní: zobrazení akce či jakéhokoliv násilí chybí, zůstávají pouze lidé, kteří ani nemusejí třímat v rukách zbraň.

Jelikož agitovat za propuštění politických vězňů či rozdmýchávat radikální nálady na ulici již nebylo pro hlavní republikánský proud potřeba, nové murály zpravidla hleděly do minulosti. Výročí hladových stávek v roce 2001 či o deset let později v roce 2011 zapříčinilo vznik řady nových maleb nejen Bobbyho Sandse, ale i všech ostatních hladovkářů.²⁸¹ Některé byly poměrně jednoduché, pouze portrét se jménem,²⁸² většina naopak propracovanější než kdy dříve. I na nich

²⁷⁷ CROWLEY, T., *mni02034*, 2008 (murál vytvořen 2002, retušován 2008), *Murals of Northern Ireland Collection*, dostupné z: <http://ccdl.libraries.claremont.edu/cdm/ref/collection/mni/id/1360/rec/1570> [květen 2017].

²⁷⁸ CROWLEY, T., *mni00045*, 2002, *Murals of Northern Ireland Collection*, dostupné z: <http://ccdl.libraries.claremont.edu/cdm/ref/collection/mni/id/1471/rec/1655> [květen 2017].

²⁷⁹ Například CROWLEY, T., *mni00045*, 2002, *Murals of Northern Ireland Collection*, dostupné z: <http://ccdl.libraries.claremont.edu/cdm/ref/collection/mni/id/45/rec/1525> [květen 2017].

²⁸⁰ CROWLEY, T., *mni00651*, 2002, *Murals of Northern Ireland Collection*, dostupné z: <http://ccdl.libraries.claremont.edu/cdm/singleitem/collection/mni/id/110/rec/1> [duben 2017]; CROWLEY, T., *mni02038*, 2008 (murál vytvořen 2002, retušován 2008), *Murals of Northern Ireland Collection*, dostupné z: <http://ccdl.libraries.claremont.edu/cdm/compoundobject/collection/mni/id/1426/rec/1> [duben 2017];

²⁸¹ ROLSTON, Bill, *Drawing Support 4: Murals and Conflict Transformation in Northern Ireland*, Belfast, 2013, s. 6–11, fotografie č. 11–21.

²⁸² CROWLEY, T., *mni02361*, 2010 (murály vytvořeny 2001), *Murals of Northern Ireland Collection*, dostupné z: <http://ccdl.libraries.claremont.edu/cdm/ref/collection/mni/id/2325/rec/1387> [květen 2017].

lze dobře vypořádat, jakým vývojem prošly od roku 1981 nejen murály, ale i přístupy republikánského hnutí jako takové. Apel na katolicismus a nutnost pokračovat v boji, neboť vítězství v podobě svítání za obzorem je blízko, vystřídala keltská symbolika²⁸³ a důraz na tváře konkrétních hladovkářů v pozitivních výjevech s hesly jako „*Pokračujte v pochodu – nevzdávejte se.*“²⁸⁴ Malby většinou již zcela působily jako lidsko/občanskoprávní agitace.²⁸⁵ V roce 2006, u příležitosti 25. výročí hladovek, iniciovala vznik několika vzpomínkových murálů na památku konkrétním hladovkářům také INLA.²⁸⁶ Mezi jmény a portréty hladovkářů a dalších padlých členů INLA byly zařazeny i další osobnosti, s jejichž odkazem se organizace identifikovala: Che Guevara a James Connolly.²⁸⁷

Pokračovala také tradice tvorby murálů zabývajících se kulturou a mytologií. V případě umírajícího Cú Chulainna obklopeného erby čtyř irských provincií a obrysem irského ostrova šlo o jasně republikánský výjev, jiné malby lze ale již označit za primárně kulturní.²⁸⁸ Podobně pokračovala i občanskoprávní témata. Především s nárůstem zájmu zahraničních turistů se některé snadno přístupné plochy pokryly murály vyjadřující solidaritu podobným hnutím v současnosti i minulost: Palestincům a Baskům, ale také interbrigádám z dob španělské občanské války.²⁸⁹

Loajalistické organizace zprvu reagovaly přesně opačně: zvýšily důraz na agresivní symboliku. Na přelomu tisíciletí iniciovaly řadu paramilitaristických murálů s ozbrojenci připravenými k boji.²⁹⁰ Ti stále častěji mířili zbraní přímo na pozorovatele, UDA i UVF²⁹¹ si tak

²⁸³ CROWLEY, T., *mni00023*, 2001, *Murals of Northern Ireland Collection*, dostupné z: <http://ccdl.libraries.claremont.edu/cdm/ref/collection/mni/id/3/rec/1321> [květen 2017].

²⁸⁴ CROWLEY, T., *mni01937*, 2010 (murál vytvořen 2006), *Murals of Northern Ireland Collection*, dostupné z: <http://ccdl.libraries.claremont.edu/cdm/ref/collection/mni/id/1104/rec/1750> [květen 2017].

²⁸⁵ CROWLEY, T., *mni01890*, 2010 (murál vytvořen 2006, retušován 2008), *Murals of Northern Ireland Collection*, dostupné z: <http://ccdl.libraries.claremont.edu/cdm/ref/collection/mni/id/947/rec/1756> [květen 2017]. CROWLEY, T., *mni00659*, 2001, *Murals of Northern Ireland Collection*, dostupné z:

<http://ccdl.libraries.claremont.edu/cdm/ref/collection/mni/id/103/rec/1368> [květen 2017].

²⁸⁶ CROWLEY, T., *mni02295*, 2010 (murál vytvořen 2006), *Murals of Northern Ireland Collection*, dostupné z: <http://ccdl.libraries.claremont.edu/cdm/ref/collection/mni/id/2157/rec/1702> [květen 2017].

²⁸⁷ CROWLEY, T., *mni02067*, 2010 (murál vytvořen 2006), *Murals of Northern Ireland Collection*, dostupné z: <http://ccdl.libraries.claremont.edu/cdm/ref/collection/mni/id/1481/rec/1740> [květen 2017].

²⁸⁸ ROLSTON, Bill, *Drawing Support 4...*, 2013, s. 16–17, fotografie č. 30–32.

²⁸⁹ Tamtéž, s. 26–32, fotografie č. 49–60.

²⁹⁰ CROWLEY, T., *mni01501*, 2000, *Murals of Northern Ireland Collection*, dostupné z: <http://ccdl.libraries.claremont.edu/cdm/ref/collection/mni/id/4766/rec/1178> [květen 2017]., CROWLEY, T., *mni02236*, 2006 (murál vytvořen 2000), *Murals of Northern Ireland Collection*, dostupné z: <http://ccdl.libraries.claremont.edu/cdm/ref/collection/mni/id/1962/rec/1184> [květen 2017]., CROWLEY, T., *mni02219*, 2006 (murál vytvořen 2001), *Murals of Northern Ireland Collection*, dostupné z: <http://ccdl.libraries.claremont.edu/cdm/ref/collection/mni/id/1910/rec/1443> [květen 2017].

²⁹¹ CROWLEY, T., *mni02109*, 2006 (murál vytvořen 2000), *Murals of Northern Ireland Collection*, dostupné z: <http://ccdl.libraries.claremont.edu/cdm/ref/collection/mni/id/1580/rec/1182> [květen 2017].

vyznačovaly teritoria proti „nepřátelům“ z vnějšku i vůči sobě navzájem. Mládežnické odnože obou skupin potvrzovaly na samostatných malbách svou ochotu bojovat. „*Ulster zůstane navždy britský. Nikdy se nevzdáme*,“ přísahali Ulsterští mladí bojovníci (UYM),²⁹² a stejně tak činili i Mladí občanství dobrovolníci (YCV).²⁹³ Také loajalističtí paramilitaristé na murálech patrolovali ulice, ti ale měli na hlavách kukly, na sobě jednotné oblečení (černou bundu a modré kalhoty) a město, jímž procházeli, bylo prázdné.²⁹⁴ Murály, především ty reprezentující UFF,²⁹⁵ tak i nadále reprodukovaly motiv anonymního maskovaného ozbrojence jako výhrušný symbol.

Loajalistické murály se snažily vysvětlit a legitimizovat pokračující připravenost k boji podobně, jako tomu bylo během násilné fáze konfliktu. Komando červené ruky například pod obrovským logem prohlašovalo, že „*nikoliv pro slávu či bohatství, ale za naše lidi my bojujeme*.“²⁹⁶ Druhý, o poznání pozoruhodnější nápis hlásá irské „*Lamh dearg abu*,“ neboli „Vítězství Červené ruce“, zde přeloženo jako „*Vítězství Ulsteru*“. Jde válečný pokřik dynastie O'Neillů, původních nositelů emblému: loajalisté jej přejali jako další ze symbolů zdůrazňujících tradici ulsterské výjimečnosti. UVF již tradičně odkazovala na původní organizaci z dob první světové války a podle výjevů zobrazujících události odporu proti *Home Rule* byla připravena chopit se zbraní v roce 1914 stejně tak, jako i nyní, v roce 2004.²⁹⁷ „*Lidová armáda*“ měla za sebou mít „*90 let odboje*“ a nyní, „*na rozcestí*“, byla ochotna pokračovat ve válce proti „*Eire*“ i přistoupit na mír při setrvání ve Spojeném království.²⁹⁸ UDA, pro kterou bylo hledání legitimacy z minulosti vždy těžší, spojovala svou činnost s odkazem organizace s podobným jménem, Ulsterské obranné unie, z roku 1893,²⁹⁹ a na obnoveném *Koutu svobody* především se státními polovojenskými policejními jednotkami *B Specials* (či USC) z dob protestantského státu a Ulsterským obranným regimentem

²⁹² CROWLEY, T., mni01447, 2000, *Murals of Northern Ireland Collection*, dostupné z: <http://ccdl.libraries.claremont.edu/cdm/ref/collection/mni/id/4697/rec/1225> [květen 2017].

²⁹³ CROWLEY, T., mni02098, 2008 (murál vytvořen 2000), *Murals of Northern Ireland Collection*, dostupné z: <http://ccdl.libraries.claremont.edu/cdm/ref/collection/mni/id/1544/rec/1273> [květen 2017].

²⁹⁴ CROWLEY, T., mni03651, 2016 (murál vytvořen 2002), *Murals of Northern Ireland Collection*, dostupné z: <http://ccdl.libraries.claremont.edu/cdm/ref/collection/mni/id/5906/rec/1520> [květen 2017].

²⁹⁵ CROWLEY, T., mni00216, 2001, *Murals of Northern Ireland Collection*, dostupné z: <http://ccdl.libraries.claremont.edu/cdm/ref/collection/mni/id/126/rec/1341> [květen 2017].

²⁹⁶ CROWLEY, T., mni00252, 2000, *Murals of Northern Ireland Collection*, dostupné z: <http://ccdl.libraries.claremont.edu/cdm/ref/collection/mni/id/130/rec/1092> [květen 2017].

²⁹⁷ CROWLEY, T., mni00193, 2004, *Murals of Northern Ireland Collection*, dostupné z: <http://ccdl.libraries.claremont.edu/cdm/ref/collection/mni/id/65/rec/1594> [květen 2017].

²⁹⁸ CROWLEY, T., mni02469, 2006 (murál vytvořen 2002), *Murals of Northern Ireland Collection*, dostupné z: <http://ccdl.libraries.claremont.edu/cdm/ref/collection/mni/id/2571/rec/1542> [květen 2017].

²⁹⁹ CROWLEY, T., mni02420_003, 2006 (murál vytvořen 2000), *Murals of Northern Ireland Collection*, dostupné z: <http://ccdl.libraries.claremont.edu/cdm/ref/collection/mni/id/2457/rec/1177> [květen 2017].

fungujícím během konfliktu do roku 1992.³⁰⁰ Mýtický obr Finn se již v nové verzi *Koutu svobody* z roku 2006 neobjevil.

Některé murály, mnohdy bez přímého odkazu na paramilitaristické skupiny, nově argumentovaly lidskými a občanskými právy či historickými křivdami podobně, jako to doposud činily pouze ty republikánské. „*Občanská, lidská a demokratická práva byla těmto lidem odňata násilnickými republikány*“, připomínal jeden z nich civilní oběti, mimo jiné tzv. „Krvavého pátku“ v roce 1972, kdy následkem masivního bombového útoku IRA v centru Belfastu zemřelo 9 lidí a mnoho dalších bylo zmrzačeno.³⁰¹ „*Kde jsou naše vyšetřování? Kde je naše pravda? Kde je naše spravedlnost?*“, ptal se jiný murál poukazující na „*30 let bezohledného vraždění ze strany takzvané nesektářských irských bojovníků za svobodu*“.³⁰² Další předkládaly „*nevyprávěný příběh*“ útěku protestantských rodin do Liverpoolu před pouličním násilím v roce 1971³⁰³ i další traumata.³⁰⁴ Jeden murál ve východním Belfastu dodnes slibuje, předkládajíc novinové zprávy o různých republikánských útocích, že „*nikdy nezapomeneme na minulost*“, neboť to „*dlužíme budoucnosti a obětem*“, a dodává: „*Cenou za mír je věčná bdělost*“.³⁰⁵

Boj o komemoraci konfliktu a vlastních padlých probíhal i zde, avšak k takovému posunu jako na republikánských murálech docházelo jen postupně a někdy k němu nedošlo vůbec. Zpočátku byly loajalistické pietní murály stejně útočné a militaristické jako během konfliktu, ne-li více. Často chyběla i britská vlajka, ozbrojenci UVF³⁰⁶ i UDA/UFF³⁰⁷ na výjevech v pokleku třímali pouze vlajky příslušných organizací. Malby UVF často obsahovaly vlčí máky; ikonografie se obecně posunula od starých oranžských symbolů a Boyne k první světové válce a bitvě na řece

³⁰⁰ CROWLEY, T., *mni02274*, 2010 (murál vytvořen 2006), *Murals of Northern Ireland Collection*, dostupné z: <http://ccdl.libraries.claremont.edu/cdm/ref/collection/mni/id/2089/rec/1685> [květen 2017].; CROWLEY, T., *mni02276*, 2010 (murál vytvořen 2006), *Murals of Northern Ireland Collection*, dostupné z: <http://ccdl.libraries.claremont.edu/cdm/ref/collection/mni/id/2100/rec/1691> [květen 2017].

³⁰¹ CROWLEY, T., *mni01546*, 2002, *Murals of Northern Ireland Collection*, dostupné z: <http://ccdl.libraries.claremont.edu/cdm/ref/collection/mni/id/4291/rec/1506> [květen 2017].

³⁰² CROWLEY, T., *mni02932*, 2015 (murál vytvořen 2002), *Murals of Northern Ireland Collection*, dostupné z: <http://ccdl.libraries.claremont.edu/cdm/ref/collection/mni/id/4483/rec/1545> [květen 2017].

³⁰³ CROWLEY, T., *mni02214*, 2010 (murál vytvořen 2006), *Murals of Northern Ireland Collection*, dostupné z: <http://ccdl.libraries.claremont.edu/cdm/ref/collection/mni/id/1882/rec/1748> [květen 2017].

³⁰⁴ ROLSTON, B., *Drawing Support 4...*, 2013, s. 54–55, fotografie č. 103, 105.

³⁰⁵ Tamtéž, s. 54, fotografie č. 102.

³⁰⁶ CROWLEY, T., *mni03646*, 2016 (murál vytvořen 2001), *Murals of Northern Ireland Collection*, dostupné z: <http://ccdl.libraries.claremont.edu/cdm/ref/collection/mni/id/5887/rec/1391> [květen 2017].

³⁰⁷ CROWLEY, T., *mni02259*, 2006 (murál vytvořen 2001), *Murals of Northern Ireland Collection*, dostupné z: <http://ccdl.libraries.claremont.edu/cdm/ref/collection/mni/id/2059/rec/1399> [květen 2017].

Sommě, která měla pro UVF legitimizující význam.³⁰⁸ Murály zasvěcené konkrétním mrtvým vůdcům již pracovaly s jejich obličejí. Oproti svým republikánským protějškům je většinou lemovaly zakuklené figury a paramilitaristické emblémy a dotčení byli připomínáni jako „vojenští velitelé“,³⁰⁹ „zavraždění nepřáteli Ulsteru“. ³¹⁰ Postupný posun murálů UVF k prvoválečné stylizaci, která později přišla zejména po ukončení ozbrojených kampaní v roce 2007, je zřetelný z proměny jednoho z děl v shankillské ulici Hopewell, za nímž stojí RHC. Původní verze murálu z roku 2000 připomínající Stevieho McCrea sice pracuje s textem básně *For the Fallen*,³¹¹ ale teprve na aktualizované verzi pravděpodobně z roku 2010 dostal murál řádný prvoválečný ráz a paramilitaristé vzdávající hold mrtvému jsou zobrazeni již jen jako siluety proti zapadajícímu slunci (příloha č. 20).³¹²

Proces zmírňování postupem času ovlivnil i loajalistické muralisty. Přestože požadavky zůstaly stejné, paramilitaristická symbolika se již na některých nových malbách neobjevovala. Edward Carson, odpůrce Zákona o autonomii, platil za častý námět murálů, které podporovaly svazek s Británií, ale neobsahovaly žádné paramilitaristické emblémy;³¹³ podobně fungovaly také portréty královny Alžběty II. tvořených k 50. výročí jejího nástupu na trůn,³¹⁴ i když ty byly někdy spojeny s UDA.³¹⁵ Řada murálů připomínala zapojení do světových válek a různých konfliktů s britskou účastí,³¹⁶ oslavovala britské impérium jako takové³¹⁷ či soustředila se na

³⁰⁸ BRYAN, Dominic, *Forget 1690, Remember the Somme. Ulster Loyalist Battles in the Twenty-first Century*, in: in FRAWLEY, Oona, (ed.), *Memory Ireland: The Famine and the Troubles*. Vol. 3, New York, s. 293–309.

³⁰⁹ CROWLEY, T., mni00215, 2001, *Murals of Northern Ireland Collection*, dostupné z:

<http://ccdl.libraries.claremont.edu/cdm/ref/collection/mni/id/116/rec/1393> [květen 2017].

³¹⁰ CROWLEY, T., mni02391, 2010 (murál vytvořen 2002), *Murals of Northern Ireland Collection*, dostupné z:

<http://ccdl.libraries.claremont.edu/cdm/ref/collection/mni/id/2382/rec/1512> [květen 2017].

³¹¹ CROWLEY, T., mni01493, 2000, *Murals of Northern Ireland Collection*, dostupné z:

<http://ccdl.libraries.claremont.edu/cdm/ref/collection/mni/id/4740/rec/1186> [květen 2017].

³¹² CROWLEY, T., mni02402, 2010 (murál vytvořen 2000), *Murals of Northern Ireland Collection*, dostupné z:

<http://ccdl.libraries.claremont.edu/cdm/ref/collection/mni/id/2409/rec/1264> [květen 2017].

³¹³ CROWLEY, T., mni02450, 2006, *Murals of Northern Ireland Collection*, dostupné z:

<http://ccdl.libraries.claremont.edu/cdm/ref/collection/mni/id/2513/rec/1667> [květen 2017]., CROWLEY, T.,

mni02094, 2008 (murál vytvořen 2006), *Murals of Northern Ireland Collection*, dostupné z:

<http://ccdl.libraries.claremont.edu/cdm/ref/collection/mni/id/1523/rec/1755> [květen 2017].

³¹⁴ CROWLEY, T., mni00189, 2002, *Murals of Northern Ireland Collection*, dostupné z:

<http://ccdl.libraries.claremont.edu/cdm/ref/collection/mni/id/95/rec/1490> [květen 2017].

³¹⁵ CROWLEY, T., mni02307, 2010 (murál vytvořen 2002), *Murals of Northern Ireland Collection*, dostupné z:

<http://ccdl.libraries.claremont.edu/cdm/ref/collection/mni/id/2188/rec/1544> [květen 2017].

³¹⁶ ROLSTON, B., *Drawing Support 4...*, 2013, s. 45–47, fotografie č. 85–90.

³¹⁷ Tamtéž, s. 49, fotografie č. 93–94.

Titanic, nové velké (a poměrně neutrální) téma.³¹⁸ Jeden z murálů (příloha č. 21)³¹⁹ kombinoval mnohé z těchto výjevů a výmluvně tak prezentoval hlavní vztažné body loajalismu v postkonfliktní době. Nová generace se již nechtěla identifikovat se symboly Oranžského řádu a dávnou bitvou na řece Boyne: důraz se plně přesunul k moderním dějinám, první světové válce, odporu proti Zákonu o autonomii a, znovu, k „britství“.

4.3 *Re-imaging Communities: Cesta k neutralizaci, nebo transformaci murálů?*

V roce 2000 zařadili autoři každoročního průzkumu *Northern Ireland Life and Times* otázky zabývající se vztahem k murálům a pomníkům a o tři roky později k paramilitaristickým vlajkám. Na otázku, zda se v posledním roce cítili být zastrašováni murály, vlajkami a barevnými obrubníky, odpovědělo kladně 17 % (ohledně republikánských projevů), respektive 21 % (ohledně loajalistických projevů) respondentů. Pozoruhodný, ale vzhledem ke dříve zmíněným skutečnostem vpravdě vypovídající je fakt, že murály a vlajky vlastních ideologických uskupení vnímalo negativně 18 % protestantských respondentů oproti pouhým 7 % katolických; v případě projevů „protějšiho“ ideologického uskupení shodně zhruba jedna čtvrtina.³²⁰ Co se týče paramilitaristických vlajek, 26 % dotázaných sice souhlasilo, že v některých oblastech se jedná o „důležité kulturní vyjádření“, téměř tři čtvrtiny by ale schvalovaly jejich odstranění a zákaz vyvěšování.³²¹ Přestože tedy nebyl postoj obyvatel Severního Irska k symbolickým projevům ve veřejném prostoru tak negativní, jak by se dalo předpokládat, zhruba každý pátý respondent v nich spatřoval hrozbu a spojitost těchto projevů s paramilitarismem již vzbuzovala poměrně jasný

³¹⁸ CROWLEY, T., mni02249, 2010 (murál vytvořen 2005), *Murals of Northern Ireland Collection*, dostupné z: <http://ccdl.libraries.claremont.edu/cdm/ref/collection/mni/id/2013/rec/1645> [květen 2017].

³¹⁹ CROWLEY, T., mni00192, 2004, *Murals of Northern Ireland Collection*, dostupné z: <http://ccdl.libraries.claremont.edu/cdm/ref/collection/mni/id/59/rec/1612> [květen 2017].

³²⁰ REPMURAL, *Political Attitudes*, 2000, *Northern Ireland Life and Times*, dostupné z: http://www.ark.ac.uk/nilt/2000/Political_Attitudes/REPMURAL.html [10. 6. 2017]; LOYMURAL, *Political Attitudes*, 2000, *Northern Ireland Life and Times*, dostupné z: http://www.ark.ac.uk/nilt/2000/Political_Attitudes/LOYMURAL.html [10. 6. 2017].

³²¹ PFLAG2, *Political Attitudes*, 2003, *Northern Ireland Life and Time*, dostupné z: http://www.ark.ac.uk/nilt/2003/Political_Attitudes/PFLAG2.html [10. 6. 2017]; PFLAG1, *Political Attitudes*, 2003, *Northern Ireland Life and Time*, dostupné z: http://www.ark.ac.uk/nilt/2003/Political_Attitudes/PFLAG1.html [10. 6. 2017]; PFLAG3, *Political Attitudes*, 2003, *Northern Ireland Life and Time*, dostupné z: http://www.ark.ac.uk/nilt/2003/Political_Attitudes/PFLAG3.html [10. 6. 2017].

nesouhlas. Na druhou stranu tu stále byl určitý podíl lidí, kteří paramilitaristické emblémy podporovali. Studie z roku 2005 na základě výsledků průzkumu uvedla: „*Jestliže jsou tyto aktivity vnímány jako nežádoucí či výhružné, pak se my, jakožto společnost, musíme se důvody, které lidi vedou k této formě reprezentace, zabývat a hledat alternativy.*“³²² Varovala také, že zatímco vyvěšování vlajek upravují alespoň nějaké zákony, murály se žádné nezabývají.³²³

Z takovýchto poznatků vzešel proces „*re-imaging*“, neboli „znovuzobrazování“. V prostředí murálové tvorby se vynořili noví aktéři: zastánci mírového procesu na vládní i místní úrovni, kteří propagovali smíření a soužití, nebo alespoň méně militaristický veřejný prostor. V prvé řadě šlo o různé lokální skupiny, ať zájmová uskupení či úřady. V některých lokalitách se podařilo dosáhnout odstranění útočných murálů a upravení vyvěšování vlajek buď skrze dohodu s místními paramilitaristy, nebo navzdory nim, a to s pomocí místní komunity.³²⁴ Zapojili se i velcí hráči, Bytová správa Severního Irska (*Northern Ireland Housing Executive*, NIHE) a také Belfastská městská rada, jejichž projekty se také snažily o nahrazení paramilitaristických murálů méně agresivními výjevy. Úspěchu dosáhly zejména ve čtvrti Village v jižním Belfastu.³²⁵

Vedoucí roli v procesu sehrála Umělecká rada Severního Irska (*Arts Council of Northern Ireland*), která společně ve spolupráci s řadou dalších organizací (včetně NIHE) odstartovala v roce 2006 program *Re-imaging Communities* („Znovuzobrazování komunit“). Program si kladl za cíl „*odstartovat proces odstraňování či nahrazování veřejných [materiálních] projevů – v jakékoliv podobě –, jež využívají veřejných prostranství k propagaci či reprezentaci sektářských či rasistických myšlenek a názorů,*“ a to se speciálním důrazem na „*nahrazení existujících paramilitaristických murálů a dalších projevů novými, pozitivnějšími obrazy.*“³²⁶ Toho dosahoval prostřednictvím financování projektů s podobným zaměřením; jen v prvních třech letech jich takto podpořil 123 projektů.³²⁷ Program byl součástí širší podpory postkonfliktní transformace, akčního plánu Sdílená budoucnost (*A Shared Future*).³²⁸ Jelikož murály republikánského hnutí již podobnou proměnou prošly, bylo pochopitelné, že program cílil zejména na loajalistické výjevy

³²² BRYAN, D. – GILLESPIE, G., *Transforming Conflict...*, s. 53.

³²³ Tamtéž, s. 17, 30.

³²⁴ Tamtéž, s. 45–52.

³²⁵ ROLSTON, Bill, *Re-imaging: Mural Painting and the State in Northern Ireland*, in: *International Journal of Cultural Studies*, 15:5, 2012, s. 453.

³²⁶ Takto ji definuje hodnotící zpráva z roku 2009. Původní text již není na webových stránkách Umělecké rady dostupný. INDEPENDENT RESEARCH SOLUTIONS, *Evaluation of the Re-imaging Communities Programme: A Report to the Arts Council of Northern Ireland*, 2009, s. 2.

³²⁷ Tamtéž, s. 114.

³²⁸ Tamtéž, s. 14–15.

maskovaných ozbrojenců, za což si ovšem vysloužil kritiku z různých stran, mimo jiné od SDLP.³²⁹ Zatímco republikánské hnutí se příležitosti chopilo samo a úspěšně své murály přizpůsobilo nové době, loajalistické organizace k tomu často přikročily až pod tlakem komunity či následkem dohody.

Murály financované programem *Re-imaging Communities* nejčastěji pracovaly s tématy, jež se nějakým způsobem vázaly k dané lokalitě, ale zároveň neměly takový konfliktní potenciál. V belfastské unionistické čtvrti Shankill byly některé paramilitaristické murály nahrazeny výjevy, které připomínaly rukování místních obyvatel do britské armády za první světové války,³³⁰ různé drobné lokální události,³³¹ lidská práva³³² či místní boxerskou tradici (příloha č. 22).³³³ Poslední zmíněný murál nahradil výjev zavírání bran města Derry, zatímco jinde byl murál „krále Billyho“ s podobným významem naopak výsledkem projektu.³³⁴ Nové murály se objevily například také v Ardoyne, belfastské čtvrti se silným vlivem republikánského disentu. Nejznámější z nich (příloha č. 23) připomínal „útěk hrabat“ z roku 1607, kdy po neúspěšné válce s Anglií irští vůdci opustili ostrov: murál však apeluje na „věčné hodnoty svobody a demokracie“ a vyslovuje přání, spíše než cokoliv jiného, aby „synové a dcery osadníka a Gaela [Kelta] našli způsob, jak společně sdílet svou rodnou zemi a žít spolu v míru.“³³⁵ Jiný murál, plný keltské symboliky a obecně velice podobný moderním republikánským malbám, oslavoval podobně jako jinde lokální historii: nápadně však zmiňoval také kapelu Wolfe Tones, známou svými radikálně republikánskými texty.³³⁶ Jiné výjevy neodkazovaly na nic konkrétního a skrze abstraktní malby (například šťastných dětí) působily alespoň pozitivně.³³⁷

³²⁹ ROLSTON, B., *Re-imaging...*, s. 451–456.

³³⁰ CROWLEY, T., *mni02540*, 2010 (murál vytvořen 2009), *Murals of Northern Ireland Collection*, dostupné z: <http://ccdl.libraries.claremont.edu/cdm/compoundobject/collection/mni/id/2749/rec/1> [červen 2017].

³³¹ CROWLEY, T., *mni02393*, 2010 (murál vytvořen 2009), *Murals of Northern Ireland Collection*, dostupné z: <http://ccdl.libraries.claremont.edu/cdm/ref/collection/mni/id/2385/rec/4> [červen 2017].; CROWLEY, T., *mni02389*, 2010 (murál vytvořen 2009), *Murals of Northern Ireland Collection*, dostupné z: <http://ccdl.libraries.claremont.edu/cdm/ref/collection/mni/id/2369/rec/14> [červen 2017].

³³² CROWLEY, T., *mni02400*, 2010 (murál vytvořen 2009), *Murals of Northern Ireland Collection*, dostupné z: <http://ccdl.libraries.claremont.edu/cdm/ref/collection/mni/id/2403/rec/6> [červen 2017].

³³³ CROWLEY, T., *mni02399*, 2010 (murál vytvořen 2009), *Murals of Northern Ireland Collection*, dostupné z: <http://ccdl.libraries.claremont.edu/cdm/ref/collection/mni/id/2398/rec/5> [červen 2017].

³³⁴ CROWLEY, T., *mni02085*, 2010 (murál vytvořen 2008), *Murals of Northern Ireland Collection*, dostupné z: <http://ccdl.libraries.claremont.edu/cdm/ref/collection/mni/id/1495/rec/2> [červen 2017].

³³⁵ CROWLEY, T., *mni02519*, 2009, *Murals of Northern Ireland Collection*, dostupné z: <http://ccdl.libraries.claremont.edu/cdm/ref/collection/mni/id/2693/rec/3> [červen 2017].

³³⁶ CROWLEY, T., *mni02510*, 2010 (murál vytvořen 2009), *Murals of Northern Ireland Collection*, dostupné z: <http://ccdl.libraries.claremont.edu/cdm/ref/collection/mni/id/2663/rec/16> [červen 2017].

³³⁷ CROWLEY, T., *mni02508*, 2010 (murál vytvořen 2009), *Murals of Northern Ireland Collection*, dostupné z: <http://ccdl.libraries.claremont.edu/cdm/ref/collection/mni/id/2659/rec/15> [červen 2017].

Ohledně programu a jeho výsledků panují rozdílné názory. Evaluační zpráva z roku 2009 jej hodnotila kladně. Potvrdilo se přesvědčení, že místní komunity vnímají útočnou symboliku ve svém veřejném prostoru kriticky a budou se snažit ji nahradit něčím jiným, přestože jednání byla často obtížná a pomalá.³³⁸ Zpráv oceňovala zapojení místních obyvatel, podporu mezikomunitních vztahů a vedle řady dalších výsledků i všeobecnou pozitivní odezvu.³³⁹ Akademici naopak nešetří kritikou. Tony Crowley argumentuje, že za programem stojí, „alespoň částečně, ideologické imperativy britského/severoírského státu.“³⁴⁰ Podle něj je projekt pokrytecký mimo jiné ignorováním faktu, že politicko-etnické rozdělení společnosti je nedílnou součástí identity obou komunit a dokonce že „v některých oblastech jsou to právě paramilitaristické memoriály, emblémy, vlajky a teritoriální barvy, co přesně vyjadřuje „aspirace“ dané komunity – nebo alespoň její části.“³⁴¹ Na to, že se místní komunita nemusí s novým murálem vůbec identifikovat, poukazují i jiní badatelé.³⁴² Umělci přicházejí zvenčí a výsledná díla, někdy vytvořená digitálně, „nevypovídají nic o problémech, kterým tyto chudé dělnické čtvrti čelí.“³⁴³ Lze tak vznést námitku, že přestože je *Re-imaging Communities* součástí širšího plánu postkonfliktní transformace společnosti, může v některých případech jít o estetizaci, pozlátko odporující skutečnému stavu chudých čtvrtí a socio-politickým problémům místních komunit.³⁴⁴ Na věc je možné nahlédnout i opačně: některé murály jsou naopak příliš svázány s ideologickým narativem a obsahují sice „méně agresivní“ výjevy „krále Billyho“ či první světové války, následné propojení s plaketou komemorující padlé členy paramilitaristických organizací však pouze podporuje loajalistické (republikánské) narativy.³⁴⁵

Stát se tedy skrze *Re-imaging Communities* zapojil do „ideologické války“ v rovině murálové tvorby jako nový aktér, a to trojím způsobem. Za prvé, jestliže vytvoření a udržování murálu značí, kdo má danou oblast pod kontrolou, je možné program interpretovat jako snahu posílit státní autoritu v čtvrtích se silným vlivem paramilitaristických organizací.³⁴⁶ Za druhé, nové murály podporují, více či méně, ty složky místní identity, které nejsou založeny na principu „my

³³⁸ INDEPENDENT RESEARCH SOLUTIONS, *Evaluation...*, s. 115–116.

³³⁹ Tamtéž, s. 113–124.

³⁴⁰ CROWLEY, Tony, *The Art of Memory: The Murals of Northern Ireland and the Management of History*, in: *Field Day Review*, Vol. 7, 2011, s. 30.

³⁴¹ Tamtéž.

³⁴² HILL, Andrew – WHITE, Andrew, *Painting Peace? Murals and the Northern Ireland Peace Process*, in: *Irish Political Studies*, 27:1, 2012, s. 78–79.

³⁴³ ROLSTON, Bill, 'Trying to reach the future through the past': *Murals and memory in Northern Ireland*, in: *Crime Media Culture*, 6:3, 2010, s. 297–298.

³⁴⁴ Tamtéž, s. 75–80.

³⁴⁵ ROLSTON, B., *Re-imaging...*, s. 456–461.

³⁴⁶ HILL, A. – WHITE, A., *Painting Peace?...*, s. 81–82.

versus oni“, nebo alespoň nemají takový konfliktní potenciál: lokální historii před rokem 1969, sport či kulturu. Třetí způsob není na první pohled zřetelný: *Re-imaging Communities*, stejně jako nové republikánské murály, představuje svoji vlastní verzi proběhlého konfliktu a snaží se ovlivnit jeho vnímání. Činí tak prostě tím, že se jím nezabývá: usiluje o jeho zapomenutí. Tím se ale dostává do rozporu s kolektivní pamětí komunity: ignoruje stále živé vzpomínky a osobní zkušenosti mnoha členů komunit. Bill Rolston tyto snahy vnímá jako revizionistické a neproduktivní: názor, že „čím dříve budou symboly pryč, tím lépe,³⁴⁷ pokládá za zcestný a namítá, že nejlepší cestou je transformace řízená vlastní iniciativou a vlastním tempem. Tradiční symboly podle něj slouží jako určité jistoty v obtížných časech politické transformace: ikonická tvář Bobbyho Sandse či vyobrazení 36. ulsterské divize, která bojovala na Sommě, umožňují udržet víru v mírový vývoj k lepší budoucnosti tím, že členy komunity ujišťuje ve smyslu „stále jsme republikáni/loajalisté, stále nám můžete věřit.“³⁴⁸

Pilotní program *Re-imaging Communities* byl ukončen v roce 2009 a v letech 2013–2015 na něj navázal program Budování míru skrze umění (*Building Peace through the Arts*). Ten se již nezaměřoval nahrazování útočné symboliky, ale přímo na její odstraňování, a podporoval vznik nových uměleckých děl, především soch. Murály představovaly hlavní předmět potíží a mnoho dílčích projektů souvisejících s nimi souvisejících nebylo dotaženo do úspěšného konce. Umělecká rada jim jednak přiřadila nízkou prioritu, jednak odmítla financovat projekty, jejichž výstupem mělo být nahrazení murálu mírnějším, ale stále rozdělujícím výjevem. Namísto jejich zmírňování trvala na jejich úplném odstraňování. Názory v místních komunitách se tradičně polarizovaly.³⁴⁹ Ve shodě s výše zmíněnými názory akademiků měli někteří příjemci grantů obavy, že odmítání murálů a úzký výběr motivů, které Rada považuje za přijatelné, může způsobit ztrátu důležité složky místní kulturní historie.³⁵⁰ „Potřebujeme toleranci, ne kulturní cenzuru,“ zněl závěr jednoho z respondentů.³⁵¹ Na jiných místech však odstraňování paramilitaristických murálů podporu místní komunity získalo.³⁵² Větším důrazem na murály se pak zabývaly projekty menších organizací

³⁴⁷ ROLSTON, B., 'Trying to reach the future through the past' ..., s. 294.

³⁴⁸ Tamtéž, s. 293–304.

³⁴⁹ Pro srovnání slovních komentářů, srov. WALLACE CONSULTING, *Evaluation of the Building Peace through the Arts: Re-imaging Communities Programme*, 2016, s. 66.

³⁵⁰ Tamtéž, s. 27.

³⁵¹ Tamtéž, s. 56–57.

³⁵² Tamtéž, s. 60.

(například Bytové správy Severního Irska) i jednotlivců, přičemž tyto zdroje byly někdy užity jako alternativa v případech, kdy program Umělecké rady financování odmítl.³⁵³

Z výsledků nejen obou programů, ale i procesu „znovuzobrazování“ obecně lze vyvodit dva hlavní závěry týkající se přístupu místních komunit k murálům i symboliky ve veřejném prostoru obecně. Za prvé je zřejmá tendence zlepšovat vizuální reprezentaci komunity jako takové, odstraňovat paramilitaristickou symboliku a učinit veřejný prostor vlídnějším. Za druhé lidé zpravidla odmítají rozměňování tradičních identit a ignoraci jejich etnicko-politických aspirací. Studie z roku 2010 na základě analýzy konkrétních případů uvedla, že „*přestože měl [proces redukce paramilitaristické symboliky] jistý účinek v podobě snížení napětí uvnitř komunit, k soudržné, sdílené a integrované společnosti nás posunul jen velice málo.*“³⁵⁴ Takový výsledek by ale neměl být nijak překvapivý. Jak bylo řečeno v úvodu této kapitoly, volební preference obou komunit se v průběhu nového tisíciletí posunuly ve prospěch dřívějších radikálů, republikánské Sinn Féin a lojalistické DUP, zatímco umírněné strany upadají. Společnost zůstává i nadále rozdělená a výlučný charakter obou identit je mnohými vnímán jako něco, čemu je potřeba být věrný. V této sféře „ideologické války“ tedy stát a představitelé mírového procesu příliš neuspěli, to ale neznamená, že by jejich aktivita neměla žádný pozitivní dopad.

Navzdory výše zmíněné kritice zaznamenaly vládní programy řadu úspěchů a proces „znovuzobrazování“ utlumil agresivitu „ideologické války“ ve veřejném prostoru alespoň částečně. Stav republikánské a lojalistické murálové tvorby se přinejmenším v Belfastu zásadním způsobem liší. Jelikož republikánští autoři iniciovali proces „znovuzobrazování“ sami, určují sami také charakter a tempo dalšího vývoje. Jejich tvorba i nadále podporuje cíle hnutí, atraktivně, a přitom poměrně neagresivně připomíná nacionalistickou zkušenost konfliktu i padlé paramilitaristy a podporuje méně i více výlučné složky nacionalistické/republikánské identity, především keltskou kulturu a mytologii, gaelské sporty, občanskoprávní a lidskoprávní agitaci a všeobecně „irství“. Lojalistické organizace naopak prošly procesem „znovuzobrazování“ až na nátlak a často skrze zásah zvenčí, ale nedošlo k tomu tak vždy. Přístup různých lokálních skupin se navíc liší a UVF i UDA si obecně udržely silnou pozici v řadě čtvrtí. Ty tak představují pozoruhodný mix neutrálních či smířujících murálů a paramilitaristické symboliky, které od sebe zpravidla lze snadno odlišit.

³⁵³ Tamtéž, s. 109.

³⁵⁴ BRYAN, D. – STEVENSON, C. – GILLESPIE, G. – BELL, J., *Public Displays...*, s. 37.

Nutno podotknout, že řada umírněných či smířujících murálů představuje velice kvalitní díla, především těch opravdu velkoformátových.

Návštěvník Belfastu se s tamními murály nejspíše neseznámí sám, nýbrž se tak stane prostřednictvím některých z „prohlídek politických murálů“. Prominentní agenturou je v tomto ohledu *Black Taxi Tours*, republikánská organizace, jejíž prohlídky jsou mimo jiné nabízeny i návštěvníkům belfastských hostelů. Tyto prohlídky sice neposkytují jednoznačně jednostranný pohled na věc a určitě nejde o prvoplánovou propagandu, nápadně však hrají na anti-imperialistickou strunu. Průvodci ujišťují, že napětí mezi komunitami je v podstatě u konce, a zdá se, jako by jedinou silou, která brání konečnému smíření a strhnutí mírových (v tomto narativu takřka „berlínských“) zdí, byla Velká Británie. Jestliže murály působí na vlastní komunitu, mohou působit také na vnější pozorovatele, a to především ty, které jsou vytvořeny pro tento konkrétní účel a kterými se tyto prohlídky zabývají nejvíce. Jde především o murály na „Mezinárodní zdi“ v Divis Street a Northumberland street, které se těch v nitru čtvrti nápadně liší. Vedle klasických výjevů zdůrazňující historickou legitimitu republikánského hnutí tam lze nalézt murály rozmanitá škála autorů a zájmových organizací včetně republikánského disentu, mimo jiné Republikánské sítě za jednotu (*Republican Network for Unity*, RNU), Hnutí za suverenitu 32 hrabství a republikánských socialistů, mimo jiné politické strany Éirígí, IRSP/INLA či Skupiny na podporu bývalých socialistických republikánských vězňů Teach na Fáilte. Jejich výjevy zpravidla vybízají k propuštění politických vězňů, ať už vlastních či ze spřáteleného zahraničního hnutí (například baskické ETA), kritizují současný stav státu (ve smyslu „*Konec britské nadvlády*“) a připomínají své padlé členy. Lze zde však nalézt také murál skupiny Pobal podporující používání irštiny, koláže oslavující známé bojovníky za práva menšin či dokonce malbu varující před globálním oteplováním. Zdaleka již tak nejde o jednoduchý anti-kolonialistický boj, ale o komplexní sociálně-politickou agitaci, v níž dostávají prostor i skupiny stojící mimo mainstream. „Ideologická válka“ tak pokračuje dodnes, i když je nyní vedena novými prostředky, a jen těžko si lze představit, že by tomu mělo být v dohledné době jinak.

ZÁVĚR

Symbody hrají v severoirském prostředí důležitou úlohu. Slouží jako prostředky k vyjádření identity i jako nástroje „ideologické války“ užívané aktéry konfliktu. Na paměti je nutné mít obě možnosti. Symbolicky vyjadřovat svou identitu koneckonců platí za základní lidské právo,³⁵⁵ takové projevy ale zároveň platí za užitečný způsob, jak ideologicky působit na místní komunitu. Tyto funkce navíc mohou být nerozlučitelně provázané. Jednotlivé symbody jsou na identity, ideologie a narativy úzce navázány a spojení mezi jejich formou a specifickým významem je v mentalitě obyvatel Severního Irska hluboce zakódováno. Nejenže reflektují realitu prostřednictvím konkrétní psychokulturní či ideologické interpretace, ale zároveň toto vnímání reality dále šíří.

Murály, velkoformátové nástěnné malby, představují specifický druh symbolického projevu ve veřejném prostoru. Počátky jejich tvorby se datují do 20. let, kdy jakožto specifické kulturní projevy posilovaly protestantskou identitu nového režimu, tato tradice však postupem času upadla a byla znovuobjevena až v 80. letech. Vzhledem k tomu, že jde o komplikovaná díla umístěná na strategických místech, je jejich přítomnost odznakem moci. Kdo murál dokáže vytvořit a dlouhodobě udržet, ten má danou oblast pod kontrolou. Vzhledem ke své dlouhé životnosti se tyto malby stávají přirozenou součástí městského prostředí a působí na kohokoliv, kdo projde kolem. Tím se stává přirozeným také ideologický narativ, který reprezentují, a mohou tak ovlivnit způsob, jakým pozorovatel vnímá realitu. Jde o koláže, jejichž prostřednictvím je možno komunikovat komplexní poselství, zanést danou událost či jev do vyhovujícího kontextu a zároveň ponechat dostatečně široký prostor pro interpretaci, aby bylo možno jak utvrdit následovníky, tak přesvědčit doposud nepřesvědčené. Zpravidla pracují s tématy a symbody, které daná komunita již zná a které jsou propojeny s jejím psychokulturním narativem. Upravují však jejich význam, aby vyhovoval potřebám daného hnutí či organizace, tedy především posilují výlučné složky identit a exploatují staré křivdy či obavy.

Činnost všech radikálních organizací v Severním Irsku závisí na podpoře „vlastní“ komunity, ať už jde o guerillový boj či volební soutěž. Tato podpora přitom není samozřejmá a je

³⁵⁵ BRYAN, D. – STEVENSON, C. – GILLESPIE, G. – BELL, J., *Public Displays...*, s. 45.

potřeba o ni usilovat. Murály představují jeden ze způsobů, jak na komunitu ideologicky působit, deformovat její vnímání reality a v ideálním případě ji sešikovat za svým praporem. Jeden z nápisů na belfastských zdech v 80. letech prohlašoval: „*The Provos are the people, the people are the Provos*,“³⁵⁶ tedy, přeneseně, že republikáni z Prozatímní IRA jsou autentičtí zástupci lidu. Jiný, loajalistický murál zase tvrdil, že čtvrt’ „*Shankill podporuje všechny loajalistické vězně*.“³⁵⁷ Oba výjevy se tak nejen snažily vytvořit dojem, že za radikály stojí celá komunita, ale zároveň si tento ideální stav věcí vynucovaly: IRA, UVF, UDA a další organizace byly přítomny tady a teď, v ulici, kde se jejich murál nacházel, a jejich působení dalece přesahovalo pouhé symbolické vyjadřování. Zde, na lokální úrovni a zpravidla ve čtvrtích obývaných pracující třídou, měly největší účinek: potvrzovaly postoj těch, kdo již organizaci či hnutí podporovali, anebo se snažily přesvědčit dosud nepřesvědčené.

Kdo přesně vlastně za murály stojí, to je předmětem nejen diskuse, ale hlavně kontroverze. Iničiátoři těch loajalistických se obecněji určují snadněji. Jednotlivé paramilitaristické organizace mezi sebou soupeří o vliv a na malbách zpravidla zobrazují své emblémy, aby je odlišily od maleb konkurenční skupiny. Během konfliktu v zásadě platilo, že za většinou loajalistických murálů stály právě paramilitaristé, UDA a UVF, čemuž odpovídala i užitá ikonografie. Republikánské murály představují složitější případ. Za nimi stojí republikánské hnutí jako takové a spíše než na konkrétní objednávku jsou tvořeny lidmi, kteří dostali „povolení mluvit za hnutí“. Kromě děl, která formulují konkrétní politické požadavky či podporují ozbrojený boj, během konfliktu i po něm existovalo množství těch, jež oslavovaly irskou kulturu a historii či upozorňovalo na sociální křivdy. U nich je již určení autora a účelu sporné. Jak ale ukazuje příklad Gerarda Kellyho, často jde rovněž o ideologicky motivovaná díla. Pro období konfliktu je každopádně na místě označení „republikánské“ a „loajalistické“ murály spíše než „nacionalistické“ a „unionistické“. V postkonfliktní době se situace zkomplikovala, neboť malování zdí se začali účastnit další aktéři, a to především představitelé mírového procesu a stát. Murály, které byly podpořeny státními programy či za nimi stojí některá z mírových organizací, lze snadno identifikovat podle přítomné plakety či nápisu.

³⁵⁶ CROWLEY, T., mni00099, 1988, *Murals of Northern Ireland Collection*, dostupné z: <http://cdl.libraries.claremont.edu/cdm/ref/collection/mni/id/292/rec/395> [červen 2017].

³⁵⁷ CROWLEY, T., mni00128, 1987, *Murals of Northern Ireland Collection*, dostupné z: <http://cdl.libraries.claremont.edu/cdm/ref/collection/mni/id/366/rec/372> [červen 2017].

Kromě toho, že ideologicky působí na členy komunity a snaží se získat její podporu, mají řadu dalších funkcí. Podobně jako vlajky a barevné obrubníky vymezují teritorium, činí ho buď více republikánské, nebo loajalistické, a záleží na příslušnosti jednotlivce, zda je nebo není na tomto území vítán. Mohou tedy být určeny i vnějším pozorovatelům: varovat či provokovat druhou komunitu, policejní složky či vojáky, ale také přitahovat pozornost médií, turistů a zahraničních pozorovatelů a šířit tak svůj narativ i mimo vlastní komunitu.

Obě skupiny, respektive republikánské hnutí a loajalistické paramilitaristické organizace, začaly s tvorbou murálních maleb jednak v důsledku protahujícího se konfliktu, jednak pod tlakem okolností. IRA/Sinn Féin k této formě vyjádření přistoupila v souvislosti s hladovými stávkami z roku 1981 a propagandistickým potenciálem, který z nich plynul. Smrt Bobbyho Sandse a devíti dalších hladovkářů fungovala jako katalyzátor, díky němuž začalo republikánské hnutí klást na „ideologickou válku“ mnohem větší důraz než doposud. Murály posloužily jako efektivní nástroj v kampani na podporu ideálů, za něž hladovkáři umírali, a především pak hnutí, které o ně usilovalo. Lojalisté naproti tomu začali tvořit moderní murály v souvislosti s podepsáním anglo-irské dohody v roce 1985, kterou vnímali jako britskou zradu a takřka existenční hrozbu. Situace, kdy se zdálo, že Británii v provincii udrží pouze hrozba rozsáhlého násilí, platila za silný stimul paramilitaristickým organizacím, UDA a UVF. Prostřednictvím murálů jakožto nástrojů „ideologické války“ mohly nejen získat podporu komunity a legitimizovat svou činnost, ale také posílit svou teritoriální moc. Shrnutí slovy sociologa Gregoryho Goalwina: *„Potýkající se s krizí legitimacy tváří v tvář soupeřícím ideologickým narativům a jejich vlastní, často kontroverzní polovojenské taktice, organizace na obou stranách konfliktu začaly využívat murály ve snaze vytvořit narativ, jenž by legitimizoval jejich ideologická tvrzení a posílil by veřejnou podporu jejich politických snah.“*³⁵⁸

Murály zpočátku neměly valnou kvalitu a soustředily se na úzké spektrum témat. Jakmile atmosféra hladových stávek opadla a byla podepsána anglo-irská dohoda, dostaly malby silně paramilitaristický ráz. Většina propagovala ozbrojený boj: vyobrazovala paramilitaristy se zbraněmi, emblémy bojujících organizací a symboly republikanismu či loajalismu. Velký význam přikládali aktéři konfliktu obhajování vlastní pozice a prostředků boje. Murály hledaly zdroje legitimacy především v minulosti, v historických událostech a organizacích, na které bylo možné

³⁵⁸ GOALWIN, Gregory, *The Art of War: Instability, Insecurity, and Ideological Imagery in Northern Ireland's Political Murals, 1979–1998*, in: *International Journal of Politics, Culture and Society*, 26, 2013, s. 190.

navázat. IRA, UDA i UVF zdůrazňovaly existenci nepřetržitého boje, jenž trval nejen od událostí první světové války a Velikonočního povstání, ale podle jejich narativů sahal do dávných, mýtických dob. Republikánské hnutí navíc mělo tu výhodu, že se mohlo identifikovat s dalšími anti-kolonialistickými hnutími z celého světa, a tak svůj boj dále legitimizovala odkazováním na úsilí Afrického národního kongresu, Organizace pro osvobození Palestiny či baskických separatistů. Některé výjevy také odkazovaly na různé kulturní a historické vztažné body bez toho, že by přímo podporovaly paramilitaristy.

S postupujícím mírovým procesem v 90. letech, kdy význam „ideologické války“ dále stoupal, získala murálová tvorba na kvalitě i rozmanitosti. Velkým tématem se stala agitace za propuštění politických vězňů, a především posílila komemorační funkce. Důležitou roli hrála různá výročí. Republikánské hnutí bylo v tvorbě murálů, výběru témat a způsobů užití v „ideologické válce“ tradičně flexibilnější a vynalézavější. Zpočátku malby jasně reflektovaly antikolonialistický charakter republikánského ozbrojeného boje a propojovaly jej s tradicí „800 let trvajícího“ střetu, především pak s Velikonočním povstáním z roku 1916. Irská kultura a hladovkáři platili za stálá témata, důraz na občanská práva a mezinárodní solidaritu byl přítomna již od počátku. Jak hnutí postupně opouštělo důraz na ozbrojený boj IRA a politická síla Sinn Féin rostla, rozšiřoval se i záběr témat. Murály více reagovaly na aktuální dění a byly mnohem propracovanější. Loajalistické organizace se soustředily především na své emblémy a další symboly, které jednak evokovaly loajalistický narativ a jednak posilovaly jejich mocenský vliv či označovaly teritorium. Jejich murály obšírně vysvětlovaly, proč a za co tyto organizace bojují. UVF tradičně odkazovala na původní organizaci z dob první světové války, její odpor proti irské autonomii a „krvavou oběť“ na řece Somme. UDA, jež takový vztažný bod neměla, hledala nové motivy, kde se dalo, mimo jiné i přejímáním a úpravou původně republikánských symbolů, zejména v souvislosti s keltskou mytologií, které nyní měly dokazovat historickou výjimečnost provincie.

Reakce na podepsání Velkopáteční dohody v roce 1998 a ukončení ozbrojeného konfliktu se nápadně lišily. Republikánské hnutí okamžitě ustoupilo od motivů ozbrojeného konfliktu a plně se oddalo procesu *re-imaging* (znovuzobrazování), v jehož rámci upravilo své murály tak, aby vyhovovaly požadavkům post-konfliktní situace, v níž již nebyla paramilitaristická rétorika žádoucí. Zabití členové IRA, které murály připomínaly, byli vyobrazováni jako obyčejní lidé v situačních momentkách, jako „dobří chlapíci odvedle“ se sympatickými úsměvy. Ozbrojená kampaň měla být připomínána jako nezbytná pro současný stav a hnutí skrze murály své

sympatizanty ujišťovalo: „jsme pořád ti samí republikáni, věřte nám.“ Loajalistické murály naopak vyjadřovaly odpor radikálních frakcí obou organizací k mírovému procesu a jejich výjevy se staly útočnějšími než kdy dříve. Navíc narostly spory mezi UVF a UDA, pokračovala tedy i teritoriální a mocenská funkce. Loajalističtí paramilitaristé se prezentovali jako „drsní hoši“, zobrazení ozbrojenci měli kukly, uniformy a zbraně v rukách. Také loajalistická murálová tvorba částečně prošla procesem „znovuzobrazování“, „ideologická válka“ někdy dostala přednost před mocenskými a teritoriálními nároky. UVF se stále více přikláněla ke komemoraci první světové války a UDA k inspiraci v hlubší historii, objevovaly se ale i výjevy připomínající vlastní historické křivdy, oslavující britské impérium jako takové či portréty královny Alžběty II. při příležitosti 50. výročí jejího nastoupení na trůn.

Různé drobné projekty na odstraňování, zmírňování či tvorbu nových, méně agresivních murálů existovaly již dříve, přelom však nastal především v roce 2006 s vyhlášením vládního programu *Re-imaging Communities*. Tím vstoupil do tvorby murálů v rámci „ideologické války“ stát a představitelé mírového procesu. Umělecká rada Severního Irska, která program řídila, usilovala nejen o zmírnění agresivity murálů, ale stále více o úplné odstranění jakýchkoliv výjevů, které by mohly podporovat výlučné aspekty komunitních identit. Projekty, které program financoval, se zaměřovaly především na unionistické/loajalistické lokality a po domluvě s místní komunitou i paramilitaristy se na mnoha místech podařilo dosáhnout přemalování alespoň části paramilitaristických murálů a jejich nahrazení motivy odkazující zpravidla na lokální historii, kulturu a sportovní osobnosti. Rada ale stále více odmítala financovat například historické výjevy, které by mohly podporovat výlučný charakter identit či přímo jednu z radikálních ideologií. Taktéž se snažila ovlivnit zpětné vnímání konfliktu, a to tím způsobem, že jej zcela ignorovala, fakticky usilovala o jeho zapomenutí. To se jí, s jistou samozřejmostí, nepodařilo, a vývoj murálů obecně kopíroval vývojem na politické scéně: násilí sice skončilo, ale společnost zůstala rozdělená a přinejmenším v rovině symboliky ve veřejném prostoru stát prosazoval inkluzivní narativ jen stěží.

Murály dodnes tvoří výrazný prvek belfastského veřejného prostoru a jsou atraktivním turistickým cílem. „Prohlídky politických murálů“ představují velice populární způsob, jak se s konfliktem seznámit, jejich průvodci se snaží působit objektivně a poskytují poměrně komplexní náhled na věc, očekávat náhlou neutralitu by však bylo zásadní chybou. Stejně jako murály působí na vlastní komunitu, mohou působit také na vnější pozorovatele, a to především ty, které jsou vytvořeny pro tento konkrétní účel a kterými se tyto prohlídky zabývají nejvíce. Na novou situaci

se dovedně adaptovalo zejména republikánské hnutí. Na druhou stranu, pokud si je návštěvník Severního Irska vědom přinejmenším faktu, že republikáni nebojují primárně proti unionistům či loajalistům, nýbrž proti Velké Británii jako takové a její svrchovanosti nad šesti ulsterskými hrabstvími, získá díky murálům velice zajímavý vhled do jednotlivých narativů, a především do komplikovanosti severoirské situace. Murály, ať už o to stát stojí nebo ne, se staly nedílnou a vpravdě atraktivní součástí severoirského veřejného prostoru a v jistém smyslu i kulturního dědictví tohoto regionu jako celku.

Bibliografie

Prameny

- CROWLEY, Tony, *Murals of Northern Ireland Collection*, in: *Claremont Colleges Digital Library*, 1979–2016, dostupné z: <http://ccdlib.libraries.claremont.edu/cdm/landingpage/collection/mni> [20. 6. 2017].
- HARBINSON, Robert, *No Surrender: An Ulster Childhood*, London, 1960.
- INDEPENDENT RESEARCH SOLUTIONS, *Evaluation of the Re-imaging Communities Programme: A Report to the Arts Council of Northern Ireland*, 2009.
- *Irish Times*, 2014.
- WALLACE CONSULTING, *Evaluation of the Building Peace through the Arts: Re-imaging Communities Programme*, 2016.
- *Northern Ireland Lives and Times*, 2000–2003, dostupné z: <http://www.ark.ac.uk/nilt/> [10. 6. 2017].

Elektronické zdroje

- CAIN Web Service, dostupné z <http://cain.ulst.ac.uk/index.html> [20. 6. 2017].
- CROWLEY, Tony, *Digitizing the Murals of Northern Ireland (1979–2013): Images and Interpretation*, in: *A Digital Journal of Irish Studies*, 7. 10. 2015, dostupné z:

<http://breac.nd.edu/articles/61535-digitizing-the-murals-of-northern-ireland-1979-2013-images-and-interpretation/> [10. 4. 2017].

- SUTTON, Malcolm. *Sutton Index of Deaths*, 2014, dostupné z: <http://cain.ulst.ac.uk/sutton/> [3. 4. 2017].
- *The Bogside Artists*, dostupné z: <http://www.cain.ulst.ac.uk/bogsideartists/menu.htm> [20. 6. 2017].

Literatura

- ADAMSON, Ian, *The Cruthin: A History of the Ulster Land and People*, Newtownards, 1974.
- BARTHES, Roland, *Mytologie*, Praha, 2004.
- BELL, J. Bowyer, *The IRA, 1968–2000: Analysis of a Secret Army*, London, 2000.
- BOSI, Lorenzo. *Explaining Pathways to Armed Activism in the Provisional Irish Republican Army, 1969-1972*. In: *Social Science History*, 36:3, 2012.
- BROWN, Kris – MACGINTY, Roger, *Public Attitudes toward Partisan and Neutral Symbols in Post-Agreement Northern Ireland*, in: *Identities*, 10:1, 2003, s. 83-108.
- BRYAN, Dominic – GILLESPIE, Gordon, *Transforming Conflict: Flags and Emblems*, Belfast, 2005.
- BRYAN, Dominic – STEVENSON, Clifford – GILLESPIE, Gordon – BELL, John, *Public Displays of Flags and Emblems in Northern Ireland: Survey 2006–2009*, Belfast, 2010.
- BRYAN, Dominic, *Forget 1690, Remember the Somme. Ulster Loyalist Battles in the Twenty-first Century*, in: in FRAWLEY, Oona, (ed.), *Memory Ireland: The Famine and the Troubles*. Vol. 3, New York, s. 293–309.
- BRYSON, L. – McCARTNEY, C., *Clashing Symbols? A report on the use of flags, anthems and other national symbols in Northern Ireland*, Belfast, 1994.
- BUCKLEY, Anthony (ed.), *Symbols in Northern Ireland*, Belfast, 1998.
- COULTER, Colin – MURRAY, Michael (eds.), *Northern Ireland after the Troubles: A Society in Transition*, Manchester/New York, 2008.
- COULTER, Colin, *Contemporary Northern Irish Society: An Introduction*, London/Sterling, 1999.

- CROWLEY, Tony, *The Art of Memory: The Murals of Northern Ireland and the Management of History*, in: *Field Day Review*, Vol. 7, 2011, s. 23–49.
- DIXON, Paul, *Northern Ireland. The Politics of War and Peace*, Basingstoke, 2008.
- EDWARDS, Aaron – BLOOMER, Stephen (eds.), *Transforming the Peace Process in Northern Ireland: From Terrorism to Democratic Politics*, Dublin/Portland, 2008.
- ELLIOTT, Marianne, *Catholic of Ulster: A History*, London, 2000.
- ENGLISH, Richard, *Armed Struggle: The History of the IRA*, London, 2004.
- FORKER, Martin – MCCORMICK, Jonathan, *Walls of history: the use of mythomoteurs in Northern Ireland murals*, in: *Irish Studies Review*, 17:4, 2009, s. 423–465.
- FRANK, Jan, *Konflikt v Severním Irsku*, Praha, 2006.
- GOALWIN, Gregory, *The Art of War: Instability, Insecurity, and Ideological Imagery in Northern Ireland's Political Murals, 1979–1998*, in: *International Journal of Politics, Culture and Society*, 26, 2013, s. 189–215.
- HANLEY, Brian – MILLAR, Scott, *The Lost Revolution: The Story of the Official IRA and the Workers' Party*, London, 2009.
- HARNETT, Alexandra, *Introducing King Nuadha: Mythology and Politics in the Belfast Murals*, in: *Proceedings of the Harvard Celtic Colloquium*, 23:1, 2003, s. 133–148.
- HENNESSEY, Thomas, *A History of Northern Ireland, 1920–1996*, Basingstoke, 1997.
- HILL, Andrew – WHITE, Andrew, *Painting Peace? Murals and the Northern Ireland Peace Process*, in: *Irish Political Studies*, 27:1, 2012, s. 71–88.
- JARMAN, Neil, *Material Conflicts: Parades and Visual Displays in Northern Ireland*, Oxford, 1997.
- LEE, J. J., *Ireland 1912–1985: Politics and Society*, Cambridge, 1989.
- LISLE, Debbie, *Local Symbols, Global Networks: Rereading the Murals of Belfast*, in: *Alternatives*, 31, 2006, s. 27–52.
- LOUGHLIN, James, *Ulster Unionism and British National Identity since 1885*, London/New York, 1995.
- MCATACKNEY, Laura, *Peace Maintenance and Political Messages: The Significance of Walls during and after the Northern Irish 'Troubles'*, in: *Journal of Social Archeology*, 11:1, 2011, s. 77–98.

- MCDONALD, Henry, *INLA: Deadly Divisions*, Dublin, 2010.
- MCGARRY, John – O'LEARY, Brendan, *Explaining Northern Ireland*, Oxford/Cambridge, 1995.
- MCKAY, Susan, *Northern Protestants: An Unsettled People*, Belfast, 2005.
- MCKITTRICK, David a kol., *Lost Lives: The Stories of the Men, Women and Children Who Died as a Result of Northern Ireland Troubles*, Edinburgh, 2012.
- ROLSTON, Bill, 'Trying to reach the future through the past': Murals and memory in Northern Ireland, in: *Crime Media Culture*, 6:3, 2010, s. 285-307.
- ROLSTON, Bill, *Drawing Support 2: Murals of War and Peace*, Belfast, 1998.
- ROLSTON, Bill, *Drawing Support 3: Murals and Transition in the North of Ireland*, Belfast, 2003.
- ROLSTON, Bill, *Drawing Support 4: Murals and Conflict Transformation in Northern Ireland*, Belfast, 2013.
- ROLSTON, Bill, *Drawing Support: Murals in the North of Ireland*, Belfast, 1992.
- ROLSTON, Bill, *Changing the Political Landscape: Murals and Transition in Northern Ireland*, in: *Irish Studies Review*, 11:1, 2003, s. 3-16.
- ROLSTON, Bill, *Politics and Painting: Murals and Conflict in Northern Ireland*, Cranbury, 1991.
- ROLSTON, Bill, *Re-imaging: Mural Painting and the State in Northern Ireland*, in: *International Journal of Cultural Studies*, 15:5, 2012, s. 447–466.
- ROSS, Howard Marc, *Cultural Contestation in Ethnic Conflict*, Cambridge, 2007.
- RUANNE, Joseph – TODD, Jennifer, *The Dynamics of Conflict in Northern Ireland. Power, Conflict and Emancipation*, Cambridge, 1996.
- RUPPE, Cathrin, *Devoted to Being British: Young Unionists' Identities after the Good Friday Agreement*, in: *The Annual of Language & Politics and Politics of Identity (ALPPI)*, Charles University, Prague. Vol. VIII, 2014, s. 31–45.
- SANTINO, Jack, *Signs of War and Peace. Social Conflict and the Uses of Symbols in Public in Northern Ireland*, Basingstoke, 2001.
- SHIRLOW, Peter – MCGOVERN, Mark (eds.), *Who Are 'the People'? Unionism, Protestantism and Loyalism in Northern Ireland*, London/Chicago, 1997.

- SHIRLOW, Peter, *The End of Ulster Loyalism?*, Manchester/New York, 2012.
- SPENCER, Graham, *The State of Loyalism in Northern Ireland*, Basingstoke, 2008.
- STURKEN, Marita – CARTWRIGHT, Lisa, *Practices of Looking: An Introduction to Visual Culture*, Oxford, 2001.
- TAYLOR, Peter, *Brits. The War Against the IRA*, London, 2002.
- TAYLOR, Peter, *Loyalists*, London, 2000.
- TAYLOR, Peter, *Provos. The IRA and Sinn Féin*, London, 1998.
- TOOLIS, Kevin, *Rebel Hearts. Journeys within the IRA's Soul*, London, 1996.
- VANNAIS, Judy, *Postcards from the Edge: Reading Political Murals in the North of Ireland*, in: *Irish Political Studies*, 16:1, 2001, s. 133-160.
- WALKER, Brian Mercer, *A Political History of the Two Irelands: From Partition to Peace*, Basingstoke, 2012.
- WHYTE, J, *How Much Discrimination Was There under the Unionist Regime, 1921–1968?*, in: GALLAGHER, T. – O'CONNELL, J., *Contemporary Irish Studies*, Manchester, 1983, dostupné z <http://cain.ulst.ac.uk/issues/discrimination/whyte.htm> [7. 3. 2017].
- WHYTE, John, *Interpreting Northern Ireland*, Oxford, 1991.

Seznam příloh

Příloha č. 1	89
Příloha č. 2	90
Příloha č. 3	91
Příloha č. 4	92
Příloha č. 5	93
Příloha č. 6	94
Příloha č. 7	95
Příloha č. 8	96
Příloha č. 9	97
Příloha č. 10	98
Příloha č. 11	99
Příloha č. 12	100
Příloha č. 13	101
Příloha č. 14	102
Příloha č. 15	103
Příloha č. 16	104
Příloha č. 17	105
Příloha č. 18	106
Příloha č. 19	107
Příloha č. 20	108
Příloha č. 21	109
Příloha č. 22	110
Příloha č. 23	111

Přílohy

Příloha č. 1

Republikánský murál (část), Beechmount Avenue, Beechmount, Belfast, 1981.

Zdroj: CROWLEY, T., *mni00051*, 1981, *Murals of Northern Ireland Collection*, dostupné z: <http://ccd1.libraries.claremont.edu/cdm/ref/collection/mni/id/50/rec/93> [10. 7. 2017].

Příloha č. 2

Republikánský murál, Whiterock Road, Bullymurphy, Belfast, 1981.

Zdroj: CROWLEY, T., mni00563, 1981, *Murals of Northern Ireland Collection*, dostupné z: <http://ccd1.libraries.claremont.edu/cdm/ref/collection/mni/id/490/rec/101> [10. 7. 2017].

Příloha č. 3

Republikánský murál, Brompton Park, Ardoyne, Belfast, 1981.

Zdroj: CROWLEY, T., *mni00148*, 1981, *Murals of Northern Ireland Collection*, dostupné z: <http://ccd1.libraries.claremont.edu/cdm/ref/collection/mni/id/506/rec/113> [10. 7. 2017].

Příloha č. 4

Lojalistický murál (UVF), Percy Street, Belfast, 1987.

Zdroj: CROWLEY, T., mni00119, 1987, *Murals of Northern Ireland Collection*, dostupné z: <http://ccdlibraries.claremont.edu/cdm/ref/collection/mni/id/325/rec/344> [10. 7. 2017].

Příloha č. 5

Loajalistický murál (UDA/UFF), Crumlin Road, Belfast, 1987.

Zdroj: CROWLEY, T., mni00490, 1987, *Murals of Northern Ireland Collection*, dostupné z: <http://ccdlib.libraries.claremont.edu/cdm/ref/collection/mni/id/328/rec/350> [10. 7. 2017].

Příloha č. 6

Republikánský murál, Springhill Avenue, Ballymurphy, Belfast, 1987.

Zdroj: CROWLEY, T., *mni00081*, 1987, *Murals of Northern Ireland Collection*, dostupné z: <http://ccd1.libraries.claremont.edu/cdm/ref/collection/mni/id/321/rec/340> [10. 7. 2017].

Příloha č. 7

Loajalistický murál (UVF), Woodstock Road, Belfast, 1994,

Zdroj: CROWLEY, T., *mni01050*, 1996 (murál vytvořen 1994), *Murals of Northern Ireland Collection*, dostupné z: <http://ccd1.libraries.claremont.edu/cdm/ref/collection/mni/id/4463/rec/615> [10. 7. 2017].

Příloha č. 8

Loajalistický murál (RHC) a graffiti, Derrycoole Way, Rathcoole, Newtownabbey, 1994.

Zdroj: CROWLEY, T., *mni01066* 1994, *Murals of Northern Ireland Collection*, dostupné z: <http://ccdlib.libraries.claremont.edu/cdm/ref/collection/mni/id/4530/rec/628> [10. 7. 2017].

Příloha č. 9

Republikánský murál, Brighton Street, Beechmount, Belfast, 1996.

Zdroj: CROWLEY, T., *mni01367*, 1997 (murál vytvořen 1996), *Murals of Northern Ireland Collection*, dostupné z: <http://ccdl.libraries.claremont.edu/cdm/ref/collection/mni/id/4346/rec/710> [10. 7. 2017].

Příloha č. 10

Lojalistický murál (UDA/UFF), Lower Newtownards Road, Belfast, 1994.

Zdroj: CROWLEY, T., *mni01518*, 1994, *Murals of Northern Ireland Collection*, dostupné z: <http://ccd1.libraries.claremont.edu/cdm/ref/collection/mni/id/4779/rec/609> [10. 7. 2017].

Příloha č. 11

Lojalistický murál (UVF), Derrycole Way/Derry Hill, Rathcoole, Newtownabbey, 1996.

Zdroj: CROWLEY, T., *mni00194*, 1995, *Murals of Northern Ireland Collection*, dostupné z: <http://ccd1.libraries.claremont.edu/cdm/ref/collection/mni/id/93/rec/640> [10. 7. 2017].

Příloha č. 12

Republikánský murál, Falls Road, Belfast, 1995.

Zdroj: CROWLEY, T., mni00923, 1995, *Murals of Northern Ireland Collection*, dostupné z: <http://ccdlibraries.claremont.edu/cdm/ref/collection/mni/id/4347/rec/646> [10. 7. 2017].

Příloha č. 13

Republikánský murál, Sevastopol Street / Falls Road, Belfast, 1995.

Zdroj: CROWLEY, T., *mni00919*, 1996 (murál vytvořen 1995), *Murals of Northern Ireland Collection*, dostupné z:

<http://ccd1.libraries.claremont.edu/cdm/ref/collection/mni/id/4343/rec/648> [10. 7. 2017].

Příloha č. 14

Loajalistický murál (UDA), potřísněn barvou, Roden Street, The Village, Belfast, 1997.

Zdroj: CROWLEY, T., *mni00951*, 1997, *Murals of Northern Ireland Collection*, dostupné z: <http://ccdlibraries.claremont.edu/cdm/ref/collection/mni/id/4373/rec/927> [10. 7. 2017].

Příloha č. 15

Loajalistický murál (UDA/UFF), Bonds Place/Bonds Street, Derry, 1997.

Zdroj: CROWLEY, T., *mni00790*, 2000 (murál vytvořen 1997), *Murals of Northern Ireland Collection*, dostupné z:

<http://ccd1.libraries.claremont.edu/cdm/ref/collection/mni/id/3995/rec/926> [10. 7. 2017].

Příloha č. 16

Republikánský murál, New Lodge Road, New Lodge, 1998.

Zdroj: CROWLEY, T., mni00002, 1998, *Murals of Northern Ireland Collection*, dostupné z: <http://ccd1.libraries.claremont.edu/cdm/ref/collection/mni/id/31/rec/987> [10. 7. 2017].

Příloha č. 17

Loajalistický murál (UVF), Apsley Street / Donegall Pass, 1999.

Zdroj: CROWLEY, T., *mni01435*, 1999, *Murals of Northern Ireland Collection*, dostupné z: <http://ccd1.libraries.claremont.edu/cdm/ref/collection/mni/id/4685/rec/1100> [10. 7. 2017].

Příloha č. 18

Republikánský murál, Divismore Way, Ballymurphy, Belfast, 2002.

Zdroj: CROWLEY, T., *mni00651*, 2002, *Murals of Northern Ireland Collection*, dostupné z: <http://ccd1.libraries.claremont.edu/cdm/singleitem/collection/mni/id/110/rec/1> [10. 7. 2017].

Příloha č. 19

Republikánský murál, Divismore Way, Ballymurphy, Belfast, 2002, retušován 2008.

Zdroj: CROWLEY, T., *mni02038*, 2008 (murál vytvořen 2002, retušován 2008), *Murals of Northern Ireland Collection*, dostupné z:

<http://ccd1.libraries.claremont.edu/cdm/compoundobject/collection/mni/id/1426/rec/1> [10. 7. 2017].

Příloha č. 20

Lojalistický murál (RHC), Hopewell Avenue, Lower Shankill, Belfast, 2000.

Zdroj: CROWLEY, T., *mni02402*, 2010 (murál vytvořen 2000), *Murals of Northern Ireland Collection*, dostupné z:

<http://ccdlib.libraries.claremont.edu/cdm/ref/collection/mni/id/2409/rec/1264> [10. 7. 2017].

Příloha č. 21

Lojalistický/unionistický murál, Shankill Road, 2004.

Zdroj: CROWLEY, T., *mni00192*, 2004, *Murals of Northern Ireland Collection*, dostupné z: <http://ccdlib.libraries.claremont.edu/cdm/ref/collection/mni/id/59/rec/1612> [10. 7. 2017].

Příloha č. 22

Re-imaging (unionistický) murál, Hopewell Crescent, Lower Shankill, 2009.

Zdroj: CROWLEY, T., *mni02399*, 2010 (murál vytvořen 2009), *Murals of Northern Ireland Collection*, dostupné z: <http://ccdlibraries.claremont.edu/cdm/ref/collection/mni/id/2398/rec/5> [10. 7. 2017].

Příloha č. 23

Re-imaging (nacionalistický) murál, Ardoyne Avenue, Ardoyne, Belfast, 2009.

Zdroj: CROWLEY, T., mni02519, 2009, *Murals of Northern Ireland Collection*, dostupné z: <http://ccd1.libraries.claremont.edu/cdm/ref/collection/mni/id/2693/rec/3> [10. 7. 2017].